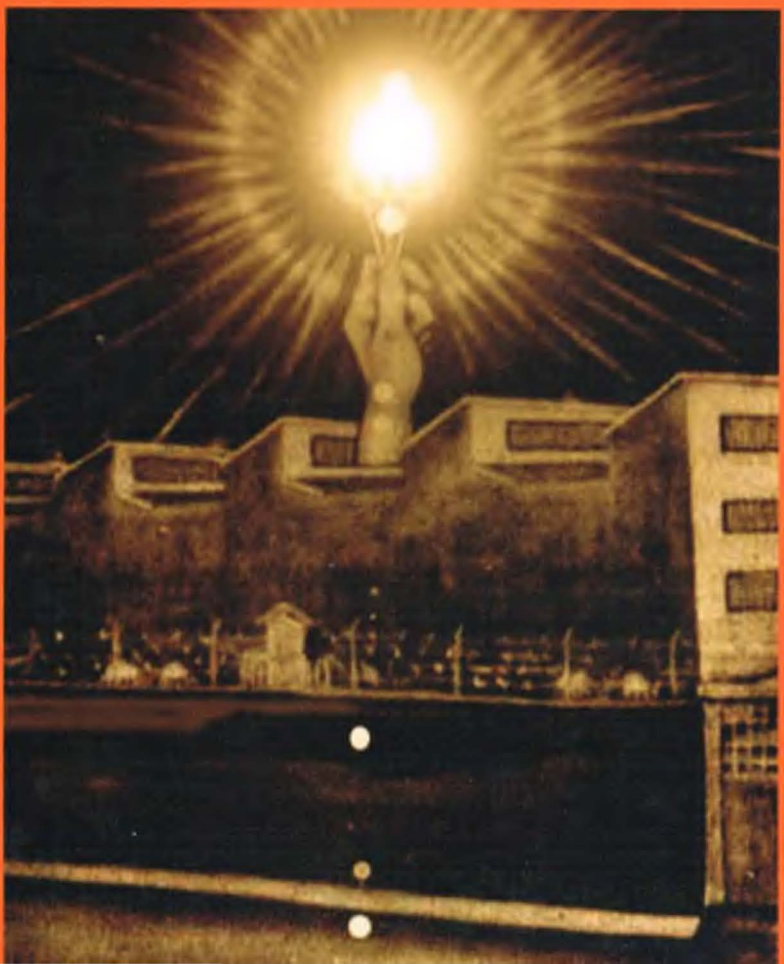
KUTSAL WC

Diyarbakır 5 Nolu Zindanı

KAMBER AKBALIK

Davâ Kitaplığı

İnsan Değişir, Değiştirir

KUTSAL WC
DİYARBAKIR
5 NOLU ZİNDANI

◆◆◆

KAMBER AKBALIK

Kamber Akbalık

1953 yılında Dersim'in Hozat ilçesine bağlı Türktaner köyünde, yoksul bir ailede dünyaya geldi. İlkokulu köyünde, ortaokulu ise Cizre, Hozat ve Dersim'de okudu. Öğretmen okulunun ilk iki yılını Dersim'de, son sınıfı da sürgün gönderildiği Gökçeada'da (eski ismiyle İmroz) bitirdi. Mezuniyetten sonra Bingöl'ün ve Dersim'in değişik yerlerinde öğretmenlik yaptı. Kırsal alanları dolaşarak halkların sorunlarını yakından tanıdı. Köy köy gezerek sürdürdüğü mücadelesinin, örgütlü ve devrimci politik karakter kazanmasını hedefledi. TÖB-DER içinde aktif olarak çalıştı. Dönemin baskılarına aldırmadan örgütlü politik faaliyetlerine devam etti. Yeni Demokratlar Öğretmenler Birliği grubunun kurucuları arasında yer aldı.

Politik etkinliklerinden dolayı 1979 yılında Urfa'da yakalandı. Uzun ve yoğun işkencelerden sonra Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde hapsedildi. 1980 Askeri faşist cuntanın saldırgan politikalarıyla bir mezbahaya dönüştürülen Diyarbakır 5. Nolu Cezaevi'ndeki akıllalmaz işkencelere gögüs gerdi; direniş saflarında yer alarak devrimci kişiliğini ve onurunu korudu. 1982 yılının mart ayında tahliye olduktan sonra yurtdışına çıktı.

Çeşitli gazete ve dergilerde kültürel ve politik yazılar kaleme aldı. Türkiye'ye dönmeyen Kamber Akbalık halen yurtdışında yaşamakta ve Kırmancki dili üzerine çalışmalarını sürdürmektedir.

Yayımlanmış çalışmaları:

- *Ferhenge Kırmancki- Tırki/Türkçe-Kırmancki Sözlük,*
  El Yayınları, 1. basım: Kasım 2011
- *Kutsal WC-Diyarbakır 5 Nolu Zindanı,*
  El Yayınları, 1. basım: Ocak 2013

KUTSAL WC
DİYARBAKIR
5 NOLU ZİNDANI

◆◆◆

KAMBER AKBALIK

YAYINLARI

EL YAYINLARI: 42
Dava Kitaplığı

◆

Kutsal WC
Diyarbakır 5 Nolu Zindanı
Kamber Akbalık

◆

Birinci Basım
Ocak 2013

◆

Kapak Calışması
Veli Aydın
Düzelti
Veli Aydın
Renk Ayrımı
Ekstra Grafik
Yayım ve Cilt İşleri
Kayhan Matbaası
Davut Paşa Cad. Güven Sanayi Sitesi
C Blok, 244, Topkapı-İstanbul

◆

ISBN 978-975-8674-46-6
Sertifika No: **22761**

◆

EL YAYINLARI
Bülbül Mah. Tavşan Sk. 18/A
Beyoğlu-İSTANBUL
Tel/faks: 0(212) 361 80 10
elyay2001@mynet.com
www.elyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9
Giriş 15
Kutsal WC 17
Urfa'da Yakalanmam ve Sorgulanmam 31
Cezaevindeyim: 3 Nolu veya İstihkâm 81
"Konuş Caferleşme" 85
Mazlum Doğan'ın Kaçma Girişimi 88
2 Nolu Askeri Cezaevi 91
5 Nolu Cezaevi 102
Cunta Gelince 103
Hacı Hasan'ın Silahı 113
Doktor 152
Mahkemeler 154
İshalimden Mahkemeler Ertelettim 159
Havalandırma 160
Ziyaret Günleri 164
5 Nolu Zindan Üniversitesinden Neler Öğrendim? 173
Yedi İntihar Vakası 178
"Hücrem Demir Yürek Demir" 186

Önsöz

İbrahim Ekinci

Kamber Akbalık, benim arkadaşım, yoldaşım. Birlikte cezaevi yattık. Onun geçtiği yollardan geçerek gittim cezaevine. 1980'de, O'ndan sonra Urfa faaliyeti bir süre benim sorumluluğumdaydı. Ben de Urfa'da (Siverek'te) tutuklandım. Üç posta halinde 90 gün soruşturmada (siz işkence anlayın) kaldım. İkisi, cezaevinden alınarak oldu. Hikayesini bilirim. Bu hikayeye yakınım.

Kamber, benden kitabına önsöz yazmamı istediğinde, doğal olarak, önce taslak halini okumam gerekti. Okudukça geriye dönerek o günleri tekrar yaşadım. Muhtemelen bana işkence yapanların hiç olmazsa bir kısmı aynı polisler, aynı askerlerdi. Komiser Necip, polis Emin, Iğdırlı polis Mustafa Çomak... Adını hatırlayabildiklerimden birkaçı bunlar. Yıllar sonra bu polislerin İstanbul'da çek senet tahsilatı işine karıştıklarını okudum gazetelerde, şaşırmadım.

Kamber'in kitabını okudukça, ona neden "Kutsal WC" adını verdiğini de anladım. İlk başta, Diyarbakır 5 Nolu Cezaevi'nde hücrelerin zemininde yükselen lağımın berbat bir işkence alanı olarak kullanılmasına dikkat çekmek istediğini düşünmüştüm. Ancak anladım ki hayatında, WC'yle bağlantılı başka birçok travmatik olay daha var. İsime hiçbir itirazım yok. Yakışmış da hani. Hem tutuklular için işkence tarafını vurguluyor, hem de Evren cuntasının -haşa huzurdan- boktan bir iş olduğunu...

Kamber edebiyatçı değil. Kitabında, belki kuvvetli bir kalemin kıvrak cümlelerini, şaşırtıcı betimlemelerini, derin çözümlemelerini bulamayabilirsiniz. Ama böyle samimi yazılmış, sanırım çok az kitap vardır. Aslında dert okurken ince bir mizah da çıkıyor karşınıza. Basit, çocuk saflığında duygular, çocukça olduğu için de samimiyetin en dolu anlamına değen içlenmeler, bilinçli bir devrimcinin dürüst tavrı...

Direnmek, işkencede konuşmamak, bütün devrimciler için bir düstur, bir ilke. Ama sanırım en çok bizim geleneğimizin yücelttiği bir tavırdı. Bu da çok normal! Biri kurucusu, iki önderini işkencede kaybetmiş bir hareketten söz ediyoruz. İbrahim Kaypakkaya, örgütünü kurduğu zaman, diğer hiçbir harekette gözlenmeyen bir derinlikte, sistemle, burjuva ideolojisiyle çok kesin, çok derin bir kopuşun teorisini de kurmuştur. Gözaltına alındığında, tarihimizin -ne kadar geriye giderseniz gidin, ilk sosyalist, komünist faaliyetlerin görüldüğü yüzyılın başına dönün- en muhteşem, en görkemli direnişini o yapmıştır. Konuşmadığı söylenir, doğru değil, konuşmuştur. Ama işkencecilerin, onu katletmeye karar vermiş paşaların alçaklıklarını, çürümüşlüklerini, uşaklıklarını yüzlerine çarpmak için konuşmuştur. Budur tavrı, böyle konuşmuştur. Devrimci literatürden söylersek, 'siyasi savunma' yapmıştır. Onun bayrağını devralan Süleyman Cihan da öyle. O mütevazi, o mülayim devrimcinin yiğitliği, cellatlarını dumur etmiş olmalı. Kendini, devrimci mücadelenin sıradan bir neferi gören adamın muazzam sıradışılığı!

İşte bu nedenle, işkence günlerinde muhtemelen bütün yoldaşların aklında bu efsaneler olmuştur. Herkes ne yaparsa, nasıl bir tavır alırsa, tutumuna, tavrına İbrahim'in direniş düzeyinden bakılacağını bilmiştir. Sol çevreler bilir, içimizden büyük direnişçiler çıkmıştır. Bu kitabın yazarı Kamber Akbalık da bunlardan biridir. Adını hürmetle anınam gerek, Cafer Cangöz bunlardan biridir. Kamber'in kitabında direnişine değiniliyor. Daha çok var, bazıları hayattalar! Diğer gruplardan da büyük direnişçiler çıkmıştır. Yoksullarımızın, mazlumlarımızın hakkı, hukuku için yaptıkları bu büyük savunma unutulmayacaktır elbet!

12 Eylül zulmünü etinde, kemiğinde yaşamış devrimcilerin o günleri yazması iyidir. Birçok arkadaşım yazdı, yazanlar var. Çocuklarımızın, nereden geldiğimizi bilmesi gerekir. Nasıl bir mirası temsil ettiğimizin bilinmesi gerekir. Bir dönemin tanıkları konuşup yazdıkça, gelecek kuşaklar onu daha iyi yorumlama şansına sahip

olur. Tarihin hafızası farklı anlatıları da kaydeder ve çarpıtıcıların hasarı azalır, hatta önlenebilir.

Kamber'in kitabı aynı zamanda bir dava kitabı, bir iddianame!.. İktidar partisinin mizansen 12 Eylül davasıyla, iddianamesiyle, asla ve kat'a karıştırılmamalı. Çünkü demokrat bir fikri temelden kalkıyor. Gerçek mağdur! Hesabını da iktidar oyununun bir parçasına dönüşen düzmece mahkemelerin önüne getirmiyor. Yargıç kendisi! Dincilerin arkasına saklanmıyor, onların hesaplarına alet olmak saflığına, onlara sığınma aczine, abukluğuna düşmüyor. Tiyatora (bizim oralarda 'tiyatro'ya 'tiyatora' derler) sahnesine fırlamıyor. Kurtla beraber parçalayıp çobanla beraber ağlayan siyasi dolandırıcıların, kendi üzerinden 'demokrat' imajı geliştirmelerine fırsat vermiyor. Bu yüzden Kamber, iddia kürsüsünde kendisi oturmayı tercih ediyor. Düzmece savcılara teslim etmiyor davasını.

Üzerimize gelen lök gericiliği, totalitarizmi görüyor. Eski hesapları günün davasının önüne koymuyor. Kendi kişisel acılarını temel toplumsal problemlere öncelemiyor. Evrensel pratiği atlamıyor: Din referanslı siyasi girişimlerin her yerde ve her zaman; bildiğimiz cuntacılar kadar, hatta çok daha bağnaz, ağır diktatörlükler ürettiklerini biliyor.

Bu önsözü, bir şeye daha... 12 Eylül paşalarının sağ-sol çatışması çıkarmak istedikleri, gençliği bu amaçla kışkırttıkları savma değinerek bitirmek istiyorum. En kötü bulduğum şey, en saçma bulduğum, en isyan ettiğim şeydir: Zaman zaman birçok 'devrimcinin' analizlerinde de rastlıyorum; Darbeciler, 'darbeye zemin olsun' diye kışkırttılar da biz öyle kışkırdık, sokağa çıktık, çatıştık... Ve zemini hazırladık. Cuntacılar da 'zamanı geldi' diyerek 12 Eylül günü darbe yaptılar! 1970'li yıllara damgasını vuran büyük toplumsal çatışmaların; silah satış pazarı oluşsun diye silah kaçakçılarının, Bulgar mafyası ile Bekir Çelenk'in tezgahı olduğunu savunanlar bile oldu.

Bizim, darbeye zemin hazırlamaklığımızla ilgili dehşete düşüren bir soru vardır; özellikle dinciler polemiklerde pek sık ve 'sağlam' bir kanıt gibi ileri sürerler bunu: "Peki, 12 Eylül sabahı ne

oldu da her şey birden bire bitti? Demek ki o çatışmalar darbe tezgahçıların emriyle oluyordu!.."

Aslında hiç öyle olmadı.

Hiçbir şey birdenbire bitmedi.

En başta PKK, bizim örgütümüz TKP/ML ve bir süre Dev-Yol dağa çıktı. Bizim örgütümüzün ardılları 30 küsur yıldır dağda. PKK, Kürt sorununu dünyanın gündemine taşıyan muazzam bir geri dönüş yaptı. O da 30 küsur yıldır savaşıyor. Bu "birdenbire bitti" lafını, bu dangalak analizi ciddiye alarak; başka örnekler sıralayacak, aksini ispata çalışacak değilim.

Toplumsal gelişmeleri, değişmeleri, toplumsal dinamiklerin işlemesiyle ortaya çıkan yeni yeni karşıtlıkları, sınıfları, kesimleri, ulusal servetler üzerindeki büyük bölüşüm kavgasını, etnik, dinsel kadim hesapları, ulusların aklına, vicdanlarına işlemiş travmaları, emperyal çıkarları, nüfuz ve etkinlik iddialarını, küresel kaynaklara el koyma mücadelesini, kıtadan kıtaya, ülkeden ülkeye kitleleri harekete cesaretlendiren, dalga dalga yayılan popüler direnişlerin bulaşıcılığını dikkate almadan... koca Türkiye'yi ikiye bölen büyük çatışmaları darbecilerin 'kışkırtma komplosu' olarak görmek, dangalaklığın en büyüğüdür!

Yuh artık!

Sırların efendisi komplo teorisyenlerinin, külyutmaz analistlerin yaptığı analiz bu! 'Daha fazlasını da biliyor ama şimdi söylemenin sırası değil' havasında, her olayı açıklarken, tartışırken; görünmez ama kudretli parmaklara, büyük oyunlara, derin işlere işaret eden bu sözde analistlerin, think tank'çıların, bilmem ne araştırmaları merkezi başkanlarının aklına uyarsak, hayattaki her şey, her olay aslında bir komplo! Hiçbir şey göründüğü gibi değil.

Bu dangalaklığı dert etmiyorum ama dostları uyarmak isterim; komplo teorilerine prim vermemek gerekir. Komplo vardır, olur ama bizim bildiğimiz, tarihleri açıklayan şey komplo değildir. Komplo teorisi şampiyonu dinciler, topluma ve doğaya nesnel bakamazlar. Bunların kendi yasaları, çelişkileri ile evrilip devrildiklerini düşün-

mezler. Evrensel yaratıcı fikri hayata yürütüldüğünde, her şeyde bir 'yapıcı' bir fail arar. Ama solcu bildiğimiz kimselerin, dolayısıyla bilime inanan, tarihi, çağları değiştiren çatışma ve savaşlarda karşı karşıya gelen tarafların gerçek amaçlarını okuyabilmesi beklenen kimselerin; bu çapta olayları 'kışkırtma ve kışkırma' olarak anlatması çok manidar geliyor bana. Kışkıran biz gençliktik diyelim. Kışkırtan? Kışkırtan da darbecilerse, bizi kime karşı kışkırtmış oluyorlar? Biz darbenin büyük sermaye ve ABD emperyalizmi çıkarlarına hizmet ettiğini savunmuştuk. 12 Eylül'e "darbe sever asker komplosu" olarak bakılırsa, sermaye ile, emperyal çıkarlar ile bağları kopar. Bunu dincilerin yapmasında şaşılacak bir şey yok da...

Komplo teorilerinin, özellikle bunları savunanların işine geldiğini düşünüyorum. Hiçbir şey göründüğü gibi değilse... ortada, güvenle hesaba katılacak bir gerçeklik de kalmıyor. O zaman neye göre hareket edecek, nasıl kanaat oluşturacaksınız? Bu agnostizmdir! Bu gerçekler denizinde yolunu şaşırmaktır. Hesaba katılacak hiçbir gerçeklik yoksa tavır da yoktur. Bulanık suda balık avlamak isteyenlerin istediği şey de bu olmalı. Sonuç? Şaşkın, neler olup bittiğini çözemeyen, anlamlandıramayan, çözümleyemeyen ve harekete geçirici bir politikaya dönüştüremeyen, şüphenin girdabında boğulan bir kararsızlık!..

Kamber'in kitabına önsöz derken... birkaç laf öteye mi gittik ne!

Giriş

Bu kitabı otuz yıl önce yazmayı düşünmüştüm. Önce cezaevinde yazmayı denedim. Yazı yazmanın yasak olduğu Diyarbakır Cezaevi gibi bir yerde mümkün olmadı. Çıkınca yazmaya başladım, ancak çeşitli sebeplerle taslak metinler ya kayboldu veya imha edildi. Durum böyle olunca yazmaktan vazgeçtim. Ne var ki yazmamak bana korkunç bir rahatsızlık ve huzursuzluk verdi. Bu nahoş durumu bir nebze de olsa giderme ve tarihi sorumluluğumu yerine getirme mecburiyetinde hissettim kendimi.

Otuz yıl aradan sonra unutkanlıklarıma rağmen yazmaya karar verdim. 12 Eylül 1980 Cuntası yıllarında Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı bölgesinde, sorguda ve cezaevinde yaşanan vahşeti bizzat kendi yaşadıklarımdan ve şahit olduğum gerçeklerden yola çıkarak anlatmaya çalıştım. Tarihsel bir döneme elimden geldiğince ışık tutmaya çabaladım. Bunu yaparken dürüstlük ilkesinden sapmamayı, kimseye haksızlık etmemeyi temel prensip olarak benimsedim.

Ne kadar barbar ve vahşi olurlarsa olsunlar, cuntacıları, onların emir ve komutasındaki görevlileri iftira ve karalama gayretinde olmayı zavallılık sayarım. Burada yazdıklarım eksik olabilir, yetersiz kalabilir ama fazla olamaz.

Bugüne kadar 12 Eylül 1980 Cuntası'nın ekonomisi, politikası, ideolojisi üzerine yazılanlar ve söylenenler, genellikle doğrudan muhatabı olmayanlar tarafından yapıldı ve yapılmaktadır. Oysa o dönem hakkında bizzat yaşayanların değerlendirmeleri çok daha önemlidir. Cuntanın icraatlarının doğrudan muhatapları ve mağdurları ya konuşturulmadı ya da konuşmalarının koşulları ortadan kaldırıldı. Bu kadar büyük bir trajedinin mağdurlarına, tam olarak ne yaşadıklarını sormamak, bunu bir hesaba dönüştürmemek, bu toplumun ayıbıdır.

İlginçtir, 12 Eylül döneminde cuntacıların yanında yer alanların, akıl verenlerin, alkışlayanların, cinayetlerini görmezden gelen-

lerin, paşaların bile aklına gelmeyecek enteresan mazeretler uyduranların bir kısmı; yeni konjonktüre de büyük bir yüzsüzlükle uydular ve şimdi onları "darbe karşıtı" büyük demokratlar olarak izliyoruz. Kitaplar yayınlıyor, köşelerinde yazı döşüyorlar. Bu düzenbaz bilirkişilerin enteresan aforizmalarını dinliyoruz televizyonlarda. Gündemdeler ve ceplerini doldurmakla meşguller. Onları tarihe havale etmek gerek diyorum...

Amacım çektiklerimizi bir yakınma olarak ifade etmek değil. Toplumun, halkın zorbalıklara, işkenceye, ağır insan hakları ihlallerine, küçük kafalı diktatörlerin keyfi cinayetlerine karşı demokratik bir duygu ve tepki ikliminin yaratılmasına katkıda bulunmak. Yoksa, benim burada anlattıklarım, o cezaevinde yaşananların tamamını asla kapsayamaz. Benimle ve benim tanıklıklarımla sınırlıdır. Bu anlamda, bu çalışma, 5 Nolu Cezaevi'nde yaşanan vahşetin sadece ufak bir bölümünü oluşturmaktadır.

Bu vahşeti, daha çok, tuvalet ihtiyacının, insanın en doğal ihtiyacının korkunç ve insanlık dışı bir işkenceye dönüştürülmesi üzerinden yazmaya çalıştım. Kitabın adı Kutsal WC oradan geliyor. Aynı zamanda doğru ve kutsal bilinen kimi değer yargılarını, aidiyetleri, tabuları sorgulamak istedim.

Yaşadıklarım o kadar çirkin, o kadar iğrenç ve tiksinti vericiydi ki, oralardan kaçtım. 30 yıl geçti. Yurtdışına çıktım ve geri dönmedim. Öyle bir gidişti ki benimki, karşı kıyıya çıktıktan sonra o lanet günlerin yaşandığı coğrafyaya bir daha dönmeyeyim diye, deyim yerindeyse gemileri yakmıştım.

Bu kitap otuz yıl aradan sonra yazıldı. Yazma sürecinde metnin redaksiyonuna desteğini esirgemeyen Mete Tekin'e, teknik düzenlemelerde sürekli yardım aldığım Ö. Akbalık'a, teşvik edici ve cesaretlendirici çabalarıyla can dostum Mustafa Yerlitaş'a, önsöz yazarak katkı sunan yoldaşım İbrahim Ekinci'ye ve yayımlama yükünü omuzlayan kadirşinas Veli Aydın'a teşekkür ediyorum.

Kutsal WC

Bu kitabı yazmaya Diyarbakır 5 Nolu Askeri Ceza ve Tutukevi'ndeyken başladım. Ufak notlar halinde yazıp zulalara saklıyordum. Sık sık aramalar oluyordu. Her aramada buldukları nottan dolayı bütün koğuşu saatlerce sopadan geçiriyorlardı. Belki halen orada açığa çıkmamış zulalarda saklı olan notlar bile olabilir. Ancak cezaevinden not çıkarmak imkansızlaşınca yazmaktan vazgeçtim. 1982'nin mart ayında tahliye oldum. Zuladaki notlar içeride kaldı. Tahliye olduktan sonra cezaevindeki uygulamalarla ilgili başka yazılar yazdım. Yazdığım bazı yazıları bıraktığım kişiler, polisin eline geçmesin diye korkudan yaktılar. Yurtdışına çıktıktan sonra bir kısmı da polisin eline geçti. Emeklerim boşa gidince yazma işini tümüyle erteledim.

Diyarbakır 5 Nolu'da yaşananları Avrupa Türkiyeli İşçiler Federasyonu'nun (ATİF) çıkardığı *Mücadele* gazetesinde birkaç ay boyunca yazdım. O gün acil olan şey, Diyarbakır Cezaevi'nde olup biteni dünya kamuoyuna duyurmak ve kamuoyu oluşturarak cuntacılara baskı uygulanmasını sağlamak, gırla giden vahşetin en azından hafifletilmesini hedeflemekti. Bu doğrultuda birçok açlık grevi, yürüyüş, miting ve etkinlik düzenlendi. Paris'ten Strasbourg'a kadar birçok örgütün katılımıyla geniş çaplı bir uzun yürüyüş yapıldı. Strasbourg'da çok sayıda Avrupalı parlamenter, senatör, bilim adamı, yazar ve sanatçının katıldığı "Cuntayı yargılama" toplantısı yapıldı. Yılmaz Güney de aktif katılımcılar arasındaydı. Avrupa Parlamentosu ile yapılan temaslar sonucu, Türkiye cezaevlerine bir gözlemci heyetinin gönderilmesi kararı çıkarıldı. Avrupalı parlamenterlerden oluşan heyet daha sonra Türkiye cezaevlerini ziyaret etti. Bu ziyaret cuntacılar üzerinde önemli bir baskı aracı oldu. Cuntacıların azgınlıkları az da olsa dizginlenmiş oldu.

Çeşitli nedenlerle yazmayı ertelediğim bu kitabı otuz küsur yıldan sonra, çok şeyi unutmama rağmen yeniden yazmaya karar

verdim. Ne kadar verimli olur olmaz bilmiyorum, ancak iyi olmasa da kendimi yazmak zorunda görüyorum. Böyle bir kitabı yazacağımı içerideyken, kendilerini yakarak büyük bir protesto ortaya koyan dörtlüden Ferhat Kurtay'la da (diğerleri Necmi Öner, Eşref Anyık, Mahmut Zengin'di) çok konuşmuştuk. Adı da o zaman belliydi. "Kutsal Tuvalet" ismini Ferhat ve diğer arkadaşlar çok yerinde buluyordu.

Bu kitapta siyasi bir değerlendirme yok. Kişi ve örgütlerin tutumları, olumlu ve olumsuz tavırları konusunda bir yargılama da yok. Yaşadıklarımı ve tanık olduklarımı yazacağım. Belki biraz farklı bir üslupla... Her şeyi yazabilmek mümkün değil. Orada yaşadıklarımıza okuyucuyu inandırmak da o kadar kolay değil. Çok zaman sözcük seçerken hep yetersiz kaldığı hissine kapıldım. 'Yazmak' lafı kolay ama yaşananları bütün detaylarıyla ve her yönüyle aydınlatmak o kadar kolay değil. Aslında bu konuda çok kitap yazıldı. Ama ne yazık ki hiçbiri, tamam, budur, olay anlatılmıştır, tatminkârdır dedirtmedi. Hem bütün olayları kapsama bakımından hem de işkence günlerinin eziyetine katlananların duygularını tam yansıtmak bakımından... Benim anlatacaklarım da öyle. Yeterli olmayacaktır, biliyorum. Ama yine de yazdım. Hiç olmazsa öncekileri biraz daha tamamlayabileceğimi umarak...

İyi ile kötü...

Güzel ile çirkin....

Demokratik ile anti-demokratik...

Yaşam ile ölüm...

İnsan iradesinin zulüm ile olan imtihanı...

İnsanlık ve insanlık dışılıkları...

Böylesi karşıtlıkları çoğaltabiliriz. Karşıtlık, hayatın her alanında kendisini gösterir. Zıtların veya karşıtların mücadelesinin olmadığı bir hayatı, bir süreci düşünmek mümkün değil. Her şeye bir anlam veren de karşıtların bu birliği ve mücadelesi. Diyarbakır Cezaevi'ni bu bağlamda, 'insanlık' ile insan karşıtlığının, daha doğrusu 'insanca' olanla 'insanlık dışı' olanın çatışması ve mücade-

lesinin geçtiği bir sahne olarak alıyorum.

Türkiye'de gözaltına alınıp polis ve asker sorgusundan geçenlerin tuvalet ihtiyaçlarını giderme konusunda şu veya bu şekilde sıkıntı yaşamayanı yok gibidir. 1979'da sıkıyönetimle başlayıp cunta ile devam eden süreçte, yakalanıp sorgulananlar korkunç işkencelerden geçirildiler. Tuvalet ihtiyacının giderilmesi, daha doğrusu giderilememesi, giderilmesine izin verilmemesi başlıca işkence yöntemlerinden birisiydi. İşkence denilince akla daha çok dayak, falaka, elektrik verme, filistin askısı gibi klasik metotlar geliyor. Cinsel taciz ve tecavüz, eş ve çocuklara işkence...

Ancak dahası var. Bunlar çok konuşulmuyor ama işkencenin daniskasıdırlar aslında.

Dini duygulara, kutsallara saldırı...

Aç, susuz ve uykusuz bırakma...

Ve Tuvalet! Tuvalet ihtiyacının giderilmesini engellemek...

Kimi yerde wc,

Kimi yerde tuvalet,

Kimi yerde hela,

Kimi yerde suyolu,

Kimi yerde kenef,

Kırmancki diliyle söylersek, memısxenı.

Ben, uluslararası bir adlandırma olduğu için WC demeyi uygun buldum.

Çocukken tuvalet denilen şeyin ne olduğunu bilmiyordum. Bilmiyordum çünkü köyde tuvalet yoktu. Tuvalet yalnız bizim köyde değil, Türkiye'nin batı illerini bilmem ama Kürtlerin yaşadığı coğrafyada köylerin belki de tamamında yoktu. Son zamanlarda köylere girdi. Köylerde tuvaletin olduğu tek yer okullardı. Bazen de camilerdi. Ben okula başlayınca tuvaletle tanıştım.

Köylerde biri sıkıştığı zaman, gizli bir köşeye, bir çeperin arkasına, bir dere ağzı veya ağaçlık bir yer bulup hemen ihtiyacını giderirdi. Her taraf tuvaletti. Oturdun mu bir yere, doğa ile başbaşa, ihtiyacını özgürce giderirdin. Sesten ve kokudan rahatsız olan da yoktu.

İster sesli ister sessiz!

Tam bir özgürlük.

Çocukluğum sırasında köylerde yeterince buğday olmuyor veya kımıl (zararlı haşarat) gelip yiyordu. Buğday unundan yeterince un ve ekmek yapılamıyordu. Köylerde darı da ekiliyordu. Fakir olanların çoğu darı ekmeği yiyordu. Darı ekmeği yediğin zaman boğazdan aşağı inmiyor, insanı boğar gibi oluyordu. Çıkarırken de çıkmıyordu. Çocuklar sık sık kabız olur, bağırtıları ortalığı çınlatırdı. Anneler parmakla veya kıçına başka bir şey sokarak koca karı tarzı bir operasyon çekerdi. Anneler böyle bir maharet edinirdi. Doktor ve ilaç kimsenin aklına gelmezdi. Kabızlıktan dolayı çocuklarda ölümlerin olduğu konuşulurdu. Ama çıkarabildiğin sürece sorun yok. Arazi, temiz hava, yıldızlarla başbaşa...

Gelgelelim, hayatta, başka bir tarihte, başka koşullarda bir işkenceye dönesi varmış. O zaman anlıyorsunuz, bu ihtiyaç giderme olayı öyle hafife alınacak bir şey değil. Bazı psikanalist yorumları bir kenara bırakırsak, aksine çok önemli, giderebilme imkanına sahip olmak bayağı bir lüks, aksi durumda, insan bedeninde dayanılmaz sıkıntı ve hastalıklara yol açabiliyor.

Tuvalet!

İşkence!

Kitap!

Saçma!

Kutsal tuvalet!

İşte sana kafayı üşütmüş biri daha!

Daha neler! Bu adamın sıçtığıyla oynaması kalmış diyeceksiniz. Oynamak ne ki! Keşke oynasaydık! Biraz muziplik katıp eğlenceye dönüştürebilirdik. Ama ne arar?

Bayanlar, baylar!

Bize sıçtığımızı yedirdiler.

Zorakiydi, iğrençti.

Yaptıranların kişiliğine yakışıyordu.

Doğruydu.

Gerçekti.

Diyarbakır 5 Nolu, daha yaşananların çeyreği aydınlanmamışken "dünyanın en meşhur beş cezaevi içinde" yerini alma "itibarına" sahipti.

Önemli bir ünvan!

Yakışır da!

1980'li yıllarda aklımda kaldığı kadarıyla Diyarbakır'da beş cezaevi vardı.

- 1 Nolu: Asker suçluların kaldığı cezaevi.

- 2 Nolu Askeri Cezaevi: Askerler için yapıldığı söyleniyordu. Ancak sıkıyönetimden sonra siyasi tutukluların kaldığı bir cezaevine dönüştürülmüştü. 1970'li yıllarda siyasi tutuklular burada tutulmuştu. Başta İbrahim Kaypakkaya olmak üzere birçok siyasi tutuklunun kaldığı yer. Siyasal direnişin efsane adı İbrahim Kaypakkaya işkenceyle burada öldürülmüştü.

- 3 Nolu cezaevi: Diğer ismiyle istihkam denilen yer. 2 Nolu yeterli gelmeyince askeri garnizonun içinde iki büyük askeri koğuş etrafı tel örgülerle çevrilerek cezaevine dönüştürülmüştü. Her gün yüzlerce insanın gelişigüzel toplandığı yerde, cezaevi yetiştirilemiyordu.

- 4 Nolu: Seyrantepe'de adli tutukluların kaldığı cezaevi.

- 5 Nolu Askeri Ceza ve Tutukevi: Dillere destan namıyla "5 Nolu" insanlığın bittiği yer.

Diyarbakır koca bir şehirdi; beş fabrikası yoktu ama beş cezaevi vardı. Bu yapılar, bilinçli bir politikanın ürünüydü.

***

Kutsallık nedir? Neler kutsaldır?

Tanrı veya tanrılar, peygamberler, kutsal kitaplar, evliyalar, ziyaretler, ermişler, güneş, ay, yıldızlar, gezegenler vs. Şimdi belki değil ama güneş, ay birçok eski toplumda kutsaldı. Bazen bir dağ, bir hayvan, bir doğa olayı, rüzgar, sel, fırtına... Onlar ya tanrı, ya da tan-

rıların gazabı, cezasıydı. Tanrılar, kutsallar yardım eder, keramet gösterirlerdi. Sıkıntıya düştüğümüzde bize yardım ederler, hastalara şifa verirlerdi. Bu dünyada olduğu gibi, öbür dünyada da bize yardım eder, bizi korurlardı. Bizi cennete götürür veya cehenneme gönderip cezalandırırlardı.

Tarih içinde inançlar, kutsallar da değişti ama kutsaldan, ermişten, evliyadan medet umma adeti kaldı. İnsanın kadim belaları gibi, umut arayışının sonsuzluğu gibi... Bu sebeple gider yalvarır yakarır dua eder, adak adar, kurbanlar keser ve ibadet ederler. Kutsalların kabirleri, mekanları ziyaret yeridir. Giden dertlerine çare olacak, kendilerini kötülüklerden koruyacak bir şeyler olduğuna inanır. Dualar okunur, kurbanlar kesilir, yakarılır.

Keramet gösterdiklerine inanılan şahsiyetleri ermiş veya evliya görürüz. Elini ayağını öperiz. Hayırlı dualarını alırız. Kutsal şahsiyetler olduğuna inanırız. Bir derdimiz, bir hastalığımız olduğunda bizi rahatlatıp, şifa verdiklerine inanır veya umut ederiz. Bize hep doğru yol gösterdiklerini zannederiz.

Hacıya hocaya gidip muska alırız.

Neden?

Çünkü muskalarla sorunlarımızın çözüleceğine ve şifa bulacağımıza inanırız. Biz hep inanır dururuz. Hep böyle bir beklenti içinde oluruz. Ancak sorun olarak gördüğümüz şeyler hep sorun olarak kalmaya devam eder aslında. Ama önemli olan umuttur aslında. İnanmaya devam ederiz.

Bazı Hint topluluklarında inek kutsaldır. Çoğu Hintli inek eti yemez. Rahatsız da etmez. Başka bazı topluluklarda yılan kutsaldır. Kimilerine göreyse "Allah tarafından süründürülerek cezalandırılan bir kötü"dür. Japonlarda kaplumbağa, kimilerinde geyik, kiminde at, kiminde aslan, köpek balığı kutsaldır. Oysa köpek balığı birçok yerde iyi görülmez. Keçi, eskiden bazı toplumlarda doğurganlığın sembolü kabul edilirken, kimilerinde şeytani şeyleri temsil eder.

Pentegram'ın (beş köşeli yıldız) eski Yunanistan'daki yeri büyüktür. Ateş, su, hava, toprak ve esirleri temsil ederdi. Günümüzde

ise kötü bir ünü var. Kara büyü ve satanizmin sembolü olarak görülüyor. Mezopotamya'da at evcilleştirilmeden önce eşeğe büyük saygı gösterilirdi. Çünkü kralların binek hayvanıydı. Batıda ise Hıristiyanlığa kadar eşek "şeytanın hayvanı" olarak görülürdü. Eskiden Afrika ve eski Mısır'da bok böceği kutsal görülürdü. Tarihte Nemrut gibi kendilerini tanrı ilan eden hükümdarların sayısı az değildir.

Anadolu'nun neresine giderseniz gidin, adım başı ziyaretler veya türbeler vardır. Hepsi kutsaldır. Hepsi ziyaret edilir. Adaklar adanır, kurbanlar kesilir, dilek tutulur, isteklerde bulunulur. Bir derdimiz olduğu zaman diyar diyar gezer, gidilmedik ziyaret, evliya ve hoca bırakmayız. Çare bulalım bulmayalım, fark etmez. Bulduysak ondandır, onun kerametidir, bulamadıysak "uğursuz" olan bizizdir.

Dersim'de, her köyün birçok ziyareti yeri vardır. Neredeyse her dağa, her tepeye ziyaret olarak bakılır. Bu kadar çok ziyaretimize, adağımıza, kurbana karşılık, dünyada Dersimli kadar acı çeken bir millet belki de yoktur. Yıllardır devlet bu dağları, tepeleri ve ziyaretleri bombalayıp duruyor.

İnançlara saygılarını anlamak için iyi bir ölçü.

Bizim köyde iki tane yüksek tepe vardır. İkisi de ziyarettir. Birinin adı Genç Baba, diğerinin Sultan Melek. Yazın kuraklık olduğu zaman, köylüler lokma dediğimiz yağlı kömbe ve yağlı ekmekleri, kurbanlarını alarak bu tepelere çıkarak yağmur duası ederdi. Eğer birkaç gün içinde yağmur yağdıysa, köylüler memnun olur ve itikatları, inançları artardı. Bazen yağmur yağmazdı. Böyle durumlar da, "senden de bir hayır görmedik, sende bizi unuttun" diye sitemde bulunurlardı. Bazen de "Biz o kadar çok kötü olmuşuz ki dualarımız ve lokmalarımız kabul görmüyor" der, kabahati kendilerinde ararlardı. Halen de öyledir.

Köyümüzde bu iki tepeden yüksek ve büyük bir dağ daha var. Adı Zeynel Dağı'dır. Genç Baba'dan da, Sultan Melek'ten de çok yüksektir ama ziyaret değildir.

Köyün yaşlılarına sorardım: "Peki bu tepeler ziyaret oluyor da bu kocaman dağ niye değil?"

Şöyle cevap verirlerdi:

"Orası çok yüksek ve sürekli rüzgar eser, soğuktur, meleklerin ve evliyaların işi ne orada?" diyenlerin yanısıra, "bilmiyoruz" diye cevap verenler de vardı.

Ben çocukken bu dağın tepesinde bir Türk bayrağı dalgalanırdı. 1938 Dersim Katliamı'ndan sonra buraya bayrak asılmış. Bu bayrak birçok köyden görülüyordu. Ayrıca otuza yakın köyün yolu buradan geçerdi. Geçerdi diyorum. Yol yine geçiyor, ama ne yazık ki köyler artık yerinde yok. Cuntalı yıllarla başlayan köylerin yakılması, yıkılması süreci devam ediyor. İlçeye yakın bazı köylere, birkaç köylü döndü. Ama köylerin büyük bölümü hâlâ boştur. "Güvenlik"gerekçesiyle bu köylere dönüş yasaktır.

Neyse biz yine Zeynel Dağı'na gelelim. Zeynel Dağı'nın ziyaret olarak kabul edilmemesi muhtemelen rüzgâr ve soğuktan değil, işte bu bayraktandı. Kötü anıları canlandıran siyasetin dikeldiği yer ziyaret olmaz.

Birde köyün en üst kısmında bütün köyün tarlalarını sulayan büyükçe bir su kaynağı vardı. Bu kaynağın adı "Ziyaret"tir. Bu mantıklı olabilir çünkü köylünün ekmek kapısıdır. Köyde her şeye can verendir. İnsanı, hayvanı, ağacı, kuşu bu sudan hayat bulur.

Köyümüzde, yol kenarında bir armut ağacı vardı. Yabani bir armut. Kendiliğinden olmuştu. Armutları yenilecek cinsten değildi. İnsanı boğardı, ağır ekşimsi bir tadı vardı. Armutlarını insandan çok, aç oldukları zaman hayvanlar yerdi. Tok oldukları zaman hayvanlar bile tenezzül etmezdi. Kırmançca 'Muriya packını' derdik. Türkçeye tercümeyle 'Çaputlu armut.' Altında bir taş yığını vardı. Bizde çakıl ve ufak taşlardan oluşan bu yığına 'qurç' (kurç) derler. Bu taş yığınını muziplik olsun diye birkaç kafadar arkadaşla birlikte biz yapmıştık. Yanından geçerken bezi olmayan, dilek tuttuğunda bir çakıl, bir ufak taş bırakabilsin diye. Bizim muziplik gerçeğe dönüştü. Dilek tutup bu kurça taş bırakan bırakana...

Gelip geçenler ağaca bir bez bağlarlardı. Çok dileği olan, her dilek için bir bez bağlardı. Her bağlanan bez için bir dilek tutulurdu. Bekar olanlar sütü, soyu sopu temiz biriyle evlenmek için dilek tutardı. Kimisi daha fazla varlık sahibi olmak için, kimisi kazadan beladan korunmak için. Kimisi çoluk çocuğunun sağlığı ve mutluluğu için, kimisi de sevmediği birilerinin belasını bulması için dilek tutardı. Köyde hiç kimse bu ağacın neden kutsal olduğunu tam bilmiyordu. Kimseye şifa verdiği veya dileğini yerine getirdiği falan da yoktu. Ne var ki umut dünyası, kim bilir belki bir gün! İnançlarda hiçbir eksilme olmaz, bez bağlamaya devam eder dururlardı.

Anlatmak istediğim şey inançları eleştirmek değil. Kim neye inanırsa inansın, neye taparsa tapsın, ne şekilde ibadet ederse etsin, tüm inançlara ve inanışlara saygı duyarım. Bütün din ve inançlarla aynı mesafedeyim.

Dersim halkı halen 'Zerdüştlük'ten kalma birçok inanç ve geleneği uygulamaktadır. Güneş, ay, yıldızlar, su ve ateş halen kutsal olarak görülmektedir. Ziyaretlerin kutsal mekanlar olarak görülmesi, yine Zerdüştlük'ten kalma bir ibadet geleneğidir. Sadece Dersim'de değil, Kürdistan'da ve Anadolu'nun hemen hemen her tarafında bu inançları şu veya bu şekilde görmek mümkündür.

Sabahları güneş doğunca, annem elinde yapacak bir işi olsa bile, bir kenara bırakıp güneşe karşı durur, ellerini açar ve şöyle dua ederdi: "Ey büyük kudret, ışığınla dünyayı aydınlatan, her şeye can ve güç veren büyük kudret, bizi ışığın ve gücünden mahrum etme. Hiçbir şeyi karanlıkta bırakma. Bütün kötülükleri ışığının sıcaklığıyla yok et. Çoluk çocuğumuzu huzur ve himmetinle koru. Önce bütün kapı komşuyu dünya nimetlerinden mahrum etme. Dağa, taşa, kurda kuşa ver, kalandan biraz da bize ihsan eyle. Bizden kimseye kötülük gelmesine izin verme. Bütün kullarına iyilik ve sağlık ihsan eyle."

Akşam güneş batınca da "Bizi gün boyunca aydınlattın, bütün nimetlerini bize ihsan etin. Biz senden razıyız, sen de bizden razı ol. Güle güle yuvana, çoluk çocuğunun içine git. Rahat uyu. Yarın yine bütün kudretinle geri gel" şeklinde bir dua okurdu. Halen bu

geleneği sürdürenler vardır.

Annemin dayısı sabahleyin güneş doğduğu zaman sazını eline alır, köyün üst tarafındaki büyük taşın üstüne bağdaş kurar, deyişleriyle bir coşar bir coşardı ki, görülmeye değerdi!

İnanç bu ne dersin!

Kutsallık böyle. Benim "Kutsal WC"in böyle ruhani bir kutsallığı yok. Bize yasak ettikleri zaman, ne kadar değerli olduğunu gördük. Saygımız bundan.

Bizde kabaca 'sıçmak', 'işemek' deniliyor. Bütün canlılar değişik yöntemlerle yer içer, beslenir. Gıdayı alır, geriye kalanını da her gün düzenli olarak dışarı atar. Daha doğrusu böyle olmak zorundadır. Peki ya atamazsa?

Şişer, patlar, zehirlenir, ölür nihayetinde. Bu doğa kanunudur, önüne geçmek mümkün değil.

Ben hayatımda tuvalet sorunundan çok çektim. Öyle çektim ki aradan uzun yıllar geçtiği halde hâlâ kabuslar görürüm.

Kim bilir, belki de kötü bir bilinçaltı!

Bu kitapta yazacağım şeyler, anlatacağım hikayeler, çektiğim acılar, bende yarattığı travmayı anlatmaya yetmeyecektir. Bunu anlatmak o kadar kolay değil.

Hayal dünyası geniş, iyi kalemşorlara bile güvenemem bu konuda.

İlkokula başlarken Türkçe bilmiyordum. Köyde bir okul vardı. Okulun bir tek öğretmeni vardı. Yüzden fazla öğrenciydik. Beş sınıfın hepsi aynı dershaneyi paylaşıyorduk. Öğretmen bir sınıfa ders verirken, diğer sınıflara ödev verirdi. Aynı zamanda bunları kontrol ederdi.

Okula başlayalı daha birkaç gün olmuştu. Bir gün dersin ortasında sıkıştım. Çişim gelmişti!

Çiş yapmak istiyordum. Bunun için öğretmenden izin alınam gerekiyordu. Ne var ki çişin ne demek olduğunu bilmiyordum. Öğretmen masada oturmuş bir şeylerle meşguldü. Daha yeni olduğum için fazla cesaret de edemiyordum. Çok sıkışınca cesareti-

mi toplayıp parmağımı kaldırıp öğretmenden izin istemek için;

"Öğretmenim mizmizım geliyor" dedim.

Öğretmen 'mizmiz'ın ne demek olduğunu bilmediğinden, "Otur yerine" dedi.

Ben sıkışmış, bacaklarımı birbirine sürtüp, yerimde kıvranıp duruyordum. Dayanamadım, bir daha öğretmenden izin almak için elimi kaldırıp, "Öğretmemim mizmizım geliyor" dedim.

Yine ne demek istediğimi anlamadığından "Kes sesini, otur yerine" dedi.

Yanımda oturanlara, "Ne yapayım" dedim.

"Teneffüse kadar dayan" dediler.

Birkaç dakika daha dayanmaya çalıştım. Kıvranıp durdum ama kendimi tutamadım ve altıma bıraktım. Ayaklarımın altı göllenince çocuklar gülmeye başladı.

Öğretmen; "Ne oluyor, niye gülüyorsunuz?" deyince;

Öğrenciler, "Öğretmenim, Kamber altına etti. Altına işedi" dediler. Tabii, aynı anda sınıftakilerin hepsi kıs kıs gülüyordu.

Öğretmen yanıma geldi. Ayaklarımın altında küçük bir çiş göleti...

Kulağımdan tutup ayağa kaldırdı.

"Sen ne yaptın?" diye sordu.

Ben korkumdan ağlayıp cevap veremedim. Utancımdan konuşacak halim kalmamıştı. Zaten Türkçe de bilmiyordum.

"Biraz önce sen ne dedin?" dedi öğretmen.

Ben; "mizmizım geliyor dedim."

Bütün çocuklar bir daha gülmeye başladı.

Öğretmen; "Mizmiz ne demek?" dedi.

Türkçe bilenler, "Öğretmenim miz, çiş demektir" dediler. Öğretmen, "Peki mizmiz nedir?" diye sordu.

"Öğretmenim, miz Kürtçede çiş demektir. O zannediyor ki mizmiz deyince, miz'ın Türkçesi oluyor diye, mizmizım geliyor deyince, işeğim geliyor demek istedi."

Gerçektende ben çiş veya işeğin Türkçesinin ne demek

olduğunu bilmiyordum. Bizim Kırmanc dilinde çiş, miz demektir. Ben de mizmiz deyince kendi aklım sıra Türkçe konuştuğumu zannediyordum.

Köyün çocukları günlerce benimle dalga geçtiler. Zamanla dil bilmeyince böyle şeyler olabileceğini aklıma yatırarak kendimi teselli etmeye çalıştım.

Yeni okula başlayan, okumak için can atan parmak kadar çocuk! Kendi kendime okula gitmek ve okumak!.. Acaba yanlış mı yaptım! Kuzuları, davarı gütmek varken, okulda ne işim vardı. Kuzularla gıdiklerle (keçi yavrusu) ne konuşursan konuş, ister doğru ister yanlış konuş. Keçinin umurunda değil. Dalga geçip alaya almaz ki.

Kendi kendime sorardım, acaba bu kuzular, gıdikler, keçiler, inekler ve eşekler hangi dilden konuşuyor. Ya bir de Türkçe biliyorlar da benimle dalga geçmeye kalkarlarsa, halim nice olur?

Yok yok, ben her zaman onlarla Kırmancca konuşuyordum. Bazen kızar bazen severdim. Kızınca uzaklaşırlardı. Sevip okşayınca, onlar da yaklaşırdı. Bence onlar Kırmancca biliyordu. Türkçeyi nerede öğrensinler, okul yok, kitap yok. Keşke bizim sınıftaki çocuklar da bu keçiler, davarlar kadar vicdanlı, anlayışlı olsalardı. Kötülükten ne çıkar ki? Hata ve yanlışlık yapan birini alaya alıp, küçümsemek kime ne kazandıracak ki?

Neticede, ben miz'ın çiş olduğunu; öğretmen de çiş'in miz olduğunu öğrendi. Çocuklar miz deyince öğretmen hemen tuvalete izni vermeye başladı.

Kulağım çekildi. Elime birkaç cetvel yedim. Acısını birkaç gün sonra unuttum. Ne var ki dil bilmemenin, alaya alınmanın, belleğimde bıraktığı iz hiçbir zaman kaybolmadı.

Tanımadığım, konuşmasını bilmediğim bir dil öğreneceğim. Bu dille eğitim yapacağım ve hayatıma bu dille yön vereceğim!

Çocukken, başta anne ve babalarımız olmak üzere büyüklerimiz bize okula gidip okumamız ve bu şekilde hayatımızı kazanmamız gerektiğini anlatırlardı. Buna şartlandırırlardı. Özellikle hiç Türkçe bilmeyen annem. Hepimiz şu veya bu şekilde okula gittik ve

bir kısmımız memur oldu. Annem okumamız ve memur oluşumuzdan çok memnundu. Biz, evde çoğu zaman Türkçe konuşuyorduk. Oldukça kalabalık olan torunları da Türkçe konuşuyordu. Konuşulanların hepsini çok iyi anlıyordu ama Kırmancca cevap veriyordu. Hayatı boyunca hiç Türkçe konuşmadı.

Neden konuşmadığını sorduğumuzda, "Nasıl konuşayım, görüp yaşadıklarımdan sonra nasıl konuşayım. İçimden gelmiyor" derdi.

1938 Dersim Soykırımını sorduğumuzda cevap vermez, "Siz bunları öğrenmeseniz iyi olur. Bunların size zararı çok olur" derdi. Tabii bazen ortamını bulunca istemeye istemeye yaşadığı bazı olayları anlatırdı.

Anlattığı şu olayı hiçbir zaman unutmadım. Unutmakta mümkün değil:

"Asker geldiğinde önce Lolan Taner köyünde katliama başlamışlardı. Baktık ki Lolan Taner'den makineli tüfek sesleri geliyor ve dumanlar yükseliyor. Köye haber verildi ve 'kaçın asker geliyor, herkesi öldürüyorlar ve evleri ateşe veriyorlar, Lolan Taner'de kimseyi bırakmadılar, hepsini öldürdüler' dediler. (Lolan Taner köyü bize taş çatlasa iki kilometredir. Aramızda ufak bir tepe vardır-yn) Biz çoluk çocuğu kaptığımız gibi ormanlara koştuk. Bizim köyün çoğu kaçtı. Akpınar Mezrası'ndakiler kaçma fırsatı bulamadılar. Erkekler tarlada, bağda, bahçede olduğu için çoğu kaçma fırsatı buldu. Ama ne yazık ki kadınlar, çocuklar ve yaşlılar kaçamadı. Hepsini toplayıp Koçağa'nın mereğine (hayvan yemi deposu) koyup ateşe verdiler. Biz ormana kaçtık ama oradan, yakılanların çığlığını duyuyorduk. Yangından çevreye yayılan et kokusu insanı çıldırtır. Aklıma geldikçe, o koku da burnuma gelir. Allah kimseye göstermesin!

Bırak insanı, dağa taşa, kurda kuşa ve düşmanıma da vermesin. Asker geçip diğer köylere gitti. İkinci gün akşama doğruydu, karanlık basmak üzereydi, haber geldi ki (Zankirek annemin köyü) Zankirek köylülerini toplayıp Keviçler köyünün üst tarafındaki derede kurşuna dizmişler. Ben annem, babam ve kardeşlerimin

içinde olduğunu zannettim. Neye uğradığını bilmedim. Çocuğumu kaptığım gibi Keviçler köyüne doğru yola çıktım. Yağmur yağıyor, şiddetli bir rüzgâr esiyordu. Ben kardeşlerimin ismini, annemin ismini çağıra çağıra zifiri karanlıkta gidiyordum. Dağ taş insan doluydu. Her tepe ve ormandan ses geliyordu. İnsanlar dağdan dağa, ormandan ormana bağırarak haberleşiyordu. Belki ailemden birilerinin kaçmış ve dağda olabileceği umuduyla bağırarak çağırmaya devam ediyordum. Rüzgârın etkisiyle bazen çeşitli sesleri duyuyordum, bazen de duymuyordum. Neyse katliamın yapıldığı dereyi buldum. Ne göreyim cesetler üst üste yığılı. Cesetlerin içinde akrabalarımı arıyorum. Cesetlerin altında annemin yaralı olduğunu gördüm. İnliyordu! Çıkardım. Her tarafı kurşun ve süngü yarasıydı. Annemden, babam ve kardeşlerimin kaçtıklarını, akibetlerini bilmediğini duyunca buruk bir teselli buldum. Annemi sırtlayıp elli metre götürüp bırakıyorum, gelip bebeğimi alıp getiriyorum. Bir annemi, bir bebeği taşıyorum. Çok uzağa da bırakamıyorum. Çünkü yabani hayvanlardan, ayılardan, kurtlardan korkuyorum. Çocuğu veya annemi yiyeceklerinden korkuyorum. Annemi birkaç gün ağaç kovuklarında sakladım. Asker köyden uzaklaşınca köye getirip merekte (samanlık) bakmaya çalıştım, daha sonra ihbar korkusundan tekrar ormanda ağaçtan yaptığım ufak bir barınağa bıraktım. Her gün sıcak su götürüp yaralarını temizliyor, yiyecek ve içecek şeyler veriyordum. İlaç gibi şeyler de yoktu. Yaralarına kurtlar dolmuştu. Bir aydan fazla yaşadı ve öldü."

Bu trajediyi düşünebiliyor musunuz?

O katliamda bir kardeşini, bir ablasını ve iki de çocuğunu katletmişler, diğer kardeşlerini sürgüne yollamıştılar.

Ben kısa özetledim. Annem anlatınca uzun uzun, ağlaya ağlaya anlatırdı. O ağladıkça biz de beraber ağlardık. Bu, kitap, film olacak kadar uzun, çarpıcı bir hikayedir. Belki yüzlerce, binlerce böyle hikaye vardır. Bu bizim annemizin hikayesi... Anlatınca duyduğu acıyı yeniden yaşamasın diye, anlattırmayı biz de istemezdik.

Annemin neden 'içimden gelmiyor' deyip, Türkçe konuşmadığı-

na ne denilebilir?

Okulda Türkçe konuşuyorduk. Okuldan çıkar çıkmaz Kırmancca konuşmaya başlardık. Öğretmen, Türkçeyi çabuk öğrenmemiz için evde Türkçeden başka dil konuşmamızı yasaklamıştı. İspiyoncular vardı. Kırmancca konuşanları öğretmene bildirirlerdi.

"Öğretmenim falanca kişi Kırmancki konuştu" diye söyleyince dayak ve ceza kaçınılmazdı.

Velhasıl ben, çiş derdimi anlatabilecek kadar bile dil bilmediğim o çocukluk yıllarını çok gerilerde bıraktım. Ama altmışıma merdiven dayamışken bile o günleri, başıma gelen o olayı unutamadım. Bütün canlılığıyla hafızamda.

Kaderin cilvesi mi diyelim, yıllar sonra ben de öğretmen olacak ve Türkçe konuşmasını bilmeyen bir Kırmanc (Zaza) köyünde göreve başlayacak, çocukları, ana dili Kırmanckiyi yasaklayarak Türkçe konuşup okumaya mecbur edecektim.

Müthiş paradoksal bir durumdu, hem benim için hem çocuklar için. Bir yanda anadilini, özünü, kişiliğini yasaklamak, diğer yandan da kendisine yabancı olan bir şeyi öğrenmeye mecbur etmek... Yasak ve mecburiyet! Ne yaman çelişki!

Urfa'da Yakalanmam ve Sorgulanmam

Öğretmendim. Urfa'ya gitmiş, Urfa merkezde bir ev tutmuştum. Örgütsel çalışma içindeydim. Çarşı pazarda gezince birilerinin beni takip ettiklerinden hep şüpheleniyordum. Oturduğum ev tespit edilmiş ve evde karakol kurulmuştu. O akşam eve otobüsle dönmüştüm. Bütün mahalle asker ve polis araçlarıyla sarılmıştı. Araçların çokluğu dikkatimi çekmişti. Ama yapılacak bir şey yoktu. Artık evin önüne gelmiştim. Belki bilmediğim başka bir durum vardır, boşuna paniğe kapılmaya gerek yoktur, diye düşündüm ve eve girmeye karar verdim.

Ev bir kurun içinde tek katlı tipik Urfa tarzı yapılmış bir evdi.

Eski Urfa evlerinin önünde geniş bir kur bulunur. Tuvalet ve yemek pişirmek için ocak veya tandır denilen yer bu kurun bir köşesinde olurdu. Evlerin damı, yani üstü, yazın yatmaya elverişli, etrafı duvarla çevriliydi. Çünkü yazın Urfa'da havalar çok sıcak olduğu için içeride yatmak çok zordur. Bu sebeple damların üstünde yatılır.

Kurdan içeri girip kapıyı kapattım. Kilidi de arkasına sürdüm. Bu şekilde evin kapısının açılması olanaksızlaşıyor. Tam ayakkabılarımı çıkarıp terliğimi giymeye yeltenecekken kapı çalındı. Kapıya yöneldim.

"Kim o?" dedim

"Biz Mehmet'i arıyoruz" dedi dışarıdaki ses.

Ben, "Böyle biri burada yok, yanlış kapı çalıyorsunuz" diye cevapladım.

Dışarıdaki ses; "Aç ulan, kapıyı aç, polis" dedi, sert, emredici bir sesle.

Ben odaya yöneldim. Aklım sıra arkadan, ev sahibinin kuruna açılan bir kapı vardı, oradan diğer sokağa çıkıp kaçacaktım. Bu arada damdan üstüme birkaç polis birden atladı.

Kıpırdama, deyip silahları kafama dayadılar. Yere yatırıp tekme tokat, dipçik... allah ne verdiyse dövmeye başladılar. Beş on dakika içinde her tarafım kan revan içinde kaldı.

Bu arada evi aradılar. Bir tabanca, birkaç kitap ve yazılar vardı, onları gördüler.

O dönemin Türkiye'sinde, yani ağustos 1979'da her gün onlarca insan ölüyordu. Yaşamak için, kendini korumak için silah nerdeyse bir zorunluluktu.

"Bu silah nedir? Bu kitap ve yazılar nedir? Söyle yoksa seni burada hemen öldürürüz" diyorlar, tehdit ve dayağa devam ediyorlardı.

Bu arada tahminimce şeflerinden biri, "Durun, bunu alıp götürelim, sorguda bülbül gibi öter. Ötmezse kafasına bir kurşun sıkar, it gibi gebertip, bir derenin kenarına atarız, olup biter" dedi.

Bu arada telsiz konuşmaları durmuyordu.

"Birini yakaladık. Konuşmuyor, ne yapalım?"

O arada etrafıma baktım ki, kur rütbeli asker ve polis dolu.

Kafama bir ceket geçirdiler. Başımı eğdirip evden öyle çıkardılar. Minibüs gibi bir araca bindirdiler. İçinde birkaç polis, birkaç subay. Bir ara baktım ki, ben otobüsle eve gelirken mahalleyi saran asker ve polis araçları sıraya dizilmiş gidiyor. Meğer hepsi benim için oraya getirilmiş. Kendi kendime "İyi ki kaçma fırsatı bulmadım. Bu kadar asker ve polisin içinde kaçıp kurtulmak mümkün değilmiş, beni kesin vurup öldürürdüler" diye düşündüm.

Dayak aracın içinde aralıksız devam etti.

"Kimsin?"

"Hangi örgüttensin?"

"Arkadaşların kim?"

"Burada ne geziyorsun?"

"Bu silah ve kitaplar neyin nesi?"

"Kaç kişi öldürdün, kiminle öldürdün?"

"Hangi soygunları yaptın, kiminle yaptın?"

"Arkadaşlarının adı ve adresini hemen ver!" vs.vs.

Sorular birbirini izliyordu. Soru cop ve yumruk yarışı!

Telsiz konuşmalarından benim askeriyeye ait olan yere götürülmem gerektiğine kadar verildiğini anladım.

Askeri garnizona kafam kapalı şekilde götürüldüm. Arada nerede olduğumu, nereye götürüldüğümü bilmek için hafiften kafamı kaldırıp bakmaya çalışıyordum. Zaten dövecekleri kadar dövüyorlardı. Öldürürlerse zaten öldürebilirlerdi.

Baktım ki Urfa'nın girişinde bulunan askeri garnizonun kapısındayım. Beni uzak bir yere götürüyorlarmış gibi askeri alanda aracın içinde dolandırdıklarını anladım. Bir yerde durdurup, gözlerimi bağlayıp bir ağacın altında diz çöktürdüler.

"Bak seni şehrin dışında uzak ve ıssız bir yere getirdik. Sorulan sorulara hemen ve doğru cevap vermezsen burada kafana bir kurşun sıkıp, bırakıp gideriz. Ona göre iyi düşün. Çabuk düşün, bize zaman kaybettirme!"

Kulağımın önünde silaha mermi sürüldü ve silah kafama dayatıldı.

"Üçe kadar sayıyoruz, konuşmazsan sen bilirsin? Biiiiir, ikiiiiii, üçççççç."

Benden ses çıkmayınca, biraz bekledikten sonra, "Demek sen ölmek istiyorsun, ne salak bir adamsın, niye kendine acımıyorsun? Kendine acımıyorsan, annen, baban, kardeşlerin, karın, çoluk çocuğun yok mu? Bari onlara acı. Onları üzmeye ne hakkın var?" diye bağırdı biri.

Yine cevap alamayınca, "Bu konuşmuyor. Herhalde çok önemli biridir. Bunu götürüp adam akıllı sorgulayalım da anlasın dünya kaç köşe!" dedi.

Beni tekrar arabaya koyup, birkaç dakika geçmeden arabadan indirip bir binanın bodrum katına indirdiler. Kafama sorgu için özel olarak hazırlanmış siyah bir torba geçirdiler. Merdivenlerden indirince 'kafanı eğ tünelin tavanına değmesin, biraz daha eğ, biraz daha eğ. Sağa dön, sola dön' deyip bir iki odada dolaştırıp duruyorlardı. Maksat esrarengiz bir atmosfer oluşturup korkuya ve paniğe yol açarak etkilemek. Bir çeşit psikolojik savaş.

Kalabalık oldukları belliydi. İsim vermiyorlardı. Birbirlerine 'komutanım', 'şefim' veya 'komiserim' diye hitap ediyorlardı.

Daha yetkili, yüksek rütbeli kişilerin karşısında olduğum belliydi. Esas sorgu yeni başlayacaktı. Buraya kadarki fasıl kaba dayak ve kaba tehditlerdi. İşkencenin esası yeni başlayacaktı. Gözlerim kimseyi görmeyecek şekilde kalın ve siyah bir torbayla kapalıydı. Bir sandalyeye oturttular ve sorgu başladı.

"Seninle samimi bir şekilde konuşacağız. Sen de her şeye samimi cevap vereceksin. Yoksa senin için iyi olmayacak ona göre. Kimliğinde Tuncelili olduğun yazılı. Tuncelili olup da eşkıya olmayan, anarşist olmayan var mıdır? Tuncelili olunca tabii aynı zamanda hem Kürt ve hem de Alevisindir. Siz Tuncelililer devlete olan düşmanlığınızdan ne zaman vazgeçeceksiniz? Devleti yıkmak için buraya örgütlenmeye geldin. Tunceli'de solcu, komünist

olmayan var mı?"

Devletin kadim önyargılarıyla, rezerv politikalarıyla, bütün Dersimlilerin potansiyel suçlu olduklarına ilişkin Sünni askeri bürokrat kodamanların düşmanca propagandalarının esiri bir güruhla karşı karşıyaydım. Kimliğim yeterliydi. Kesin suçluydum ben.

Sorulara kaçamak cevap vermeye çalıştım.

"Benim kimliğim elinizde. Sahte değil. Bunun doğru olup olmadığını öğrenmek için bir telefon yeterlidir. Mesleğimi sorarsanız, öğretmenlik yapıyorum. Hiç kimseyi öldürmediğim gibi, hiçbir kimseye en ufak bir zararın da dokunmamıştır. Soygun vesaireden bahsediyorsunuz. Bu suçlama ve iddialar saçmalıktan başka bir şey değil. Evimde bulduğunuz tabanca bana aittir. Kendimi korumak amacıyla aldım ve gerektiğinde taşıyordum. Bugünkü şartlar böyle gerektiriyor. Kitaplar da benim. Kitap okumak suç değil. Hepsi legal kitaplardır. Bütün kitapçılarda serbest satılıyor. Bende bulduğunuzu söylediğiniz dokümanlar bana ait değildir. Bunun dışında söyleyecek bir şey yok. Ama siz zoraki bir suç yüklemek istiyorsanız o başka!"

Şeflerden biri; "Şu alçağa bak, hiç konuşmaya niyeti yok. Şuna konuşmamanın ne olduğunu anlatın" dedi.

Ayaklarımı bir sopaya bağlayıp, falakaya yatırdılar. Birinin elinde jop, diğerinin elinde sopa olduğunu sandığım sert bir şeyle dövmeye başladılar. Ayaklarımın altının kanadığını hatırlıyorum. Bayılmışım. Ayıldığımda hortumla soğuk su döküyorlardı. Biraz ayılınca, "Konuşacak mısın?" diye sordular tekrar.

"Öldürebilirsiniz, ama zorla hiçbir şey kabul ettiremezsiniz" dedim.

"Pekâlâ sen bilirsin, yatırın bunu bir daha" diye biri komutunu verdi.

Ben zaten yerdeydim. Bu komuttan sonra joplar, tekmeler, tokatlar vücudumun her yanına inmeye başladı. Ağzım, yüzüm ve vücudumun her tarafından kanlar akmaya başladı. Yine bayılmışım.

Bu defaki baygınlık herhalde daha uzun sürmüş olacak ki ayılmaya başladığımda, birileri, "Acaba doktor mu çağırsak" diyordu. Bir başkası ise, "Geberirse gebersin, hiç umurumda değil" diyordu. Biraz kendime gelince, şeflerden biri; "Bak kendini ne hale soktun. Konuşsaydın da bu dayağı yemeseydin olmaz mıydı" dedi.

"Kendine yazık etme, hangi örgütten olduğunu, kimlerle ilişkilerin olduğunu, hangi eylemlere katıldığını söyler kurtulursun. Yoksa buradan sağ çıkabileceğini hiç düşünme."

Hiç cevap vermedim. Zaten konuşacak halim kalmamıştı.

"Söyle bakalım konuşacak mısın?" diye ısrar edip duruyordu. Benden tık çıkmayınca, ayaklarımda birkaç sigara söndürdü. Ben yine isteklerini kabul etmedim.

"Dilini mi yuttun be adam, bak senin dilini nasıl çözeriz görürsün, senin gibi nicelerini gördük. Birkaç günden sonra bülbül kesildiler bülbül. Bağlayın bunu cereyana..."

Cereyana bağladılar, birkaç seansını hatırlıyorum. Beni uyandırdıklarında, "Sana birkaç saat düşünme payı veriyoruz. İyi düşün. Bizim zamanımız var, seni aylarca tutarız. Bu senin son şansın olacak..."

"Bunu götürün, biraz dinlensin. Bu arada belki akıllanır ve iyi düşünüp söyler" dedi başka biri.

İşkencecilerin her zaman başvurdukları klasik bir yöntemdir. İlk yakaladıklarına çok sert davranırlar. Çok yoğun bir işkence uygularlar. Beni sabaha kadar yoğun bir işkenceye tabi tuttular. Birçok işkence yöntemi uyguladılar. Bu işkencenin birkaç gün daha çok yoğun ve ağır gideceğini tahmin ediyordum. Her şeye hazırdım. Ölümü göze almıştım.

Beni bir araca koyup başka bir yere götürdüler. Gözlerimi açıp, ceset gibi içeri atıp gittiler. Ufacık bir oda ve bir ranza, üzerinde kirli minder gibi bir şey vardı. Kalkıp ranzaya oturmaya takatim kalmamıştı. Ayaklarıma basamıyordum. Her tarafım mosmor, yara bere içindeydi. Bazı yerlerimden hâlâ kan akıyordu. Öylece olduğum yere yığılıp kaldım.

Bütün gece boyunca aralıksız işkence yapılmıştı. Vücudumun her tarafı yara bereydi. Üstümdeki elbiseler lime lime olmuş, kana bulanmıştı. Kendimi bir ara bizim köydeki dilek ağacına, 'Çaputlu Armut' dediğimiz ağaca benzettim. Köylüler beni o ağacın yanında bu halimle bulsalar, bir çaput da onlar bağlardı. Kim bilir! Adımı da belki Dilek Baba koyarlardı. Dersim'de baba çoktur: Sultan Baba, Munzur Baba, Düzgün Baba, Arap Baba, Cinli Baba vs. vs.

Alevi geleneğinde dede, rayber ve mürşitlerin hepsi çağrıldıkları zaman kimse onları sadece isimleriyle çağırmaz. İsimlerinin önüne mutlaka baba sıfatını ekleyerek çağırırlar. Baba Ali, Baba Mehmet, Baba Veli gibi.

Bir asker arada bir gelip bana bakıyor, nefes alıp almadığımı, yaşayıp yaşamadığımı kontrol edip gidiyor. Ben kendimce bir muhasebe yapmaya çalışıyordum. Türkiye gerçeğini çok iyi biliyordum. Hiç yoktan işkence görmüş yığınla insan ve hikaye biliyordum. Bir takım suçlar yükleyip yıllarca cezaevlerine tıkıyorlardı. Suçsuzmuş... anası babası, çolu çocuğu varmış, ne gam! Her Kürt, her Zaza, her Alevi biraz yatmayı bizatihi bu aidiyetleri dolayısıyla zaten hak ederdi onlara göre! Hiçbir suçu olmadan işkence görmüş, hiçbir şey bilmediği için hiçbir şey de söyleyememiş, ama direniyor sanılarak öldürülmüş insanlar biliyordum. Türkiye'de o zaman polisin, askerin eline düşene, sorgusundan geçene vahşetin tarifini sorarsanız size işkencehaneleri ve cezaevlerini anlatır. Daha vahşisi olabileceğini tasavvur edemez.

Sorgu ekibinin amacı ilk günde adamakıllı yüklenip, korkutma, çökertme üzerineydi. Böyle düşünüyordum. Faili meçhul bir takım suçları yıkmak isteyeceklerdi. Her zaman başvurdukları bir yöntemdi. Bana yaptıkları da buydu. Üstelik benim kimliğimde Tuncelili olduğum yazılıydı. Devlet ve devlet kurumları özellikle polis, jandarma ve diğer istihbarat ve kolluk kuvvetleri için Tuncelili eşittir solcu artı komünist artı Kürt artı Aleviydi. Bu da toplam devlet karşıtlığı demekti.

Beni daha çok işkence ve zulmün beklediğini biliyordum.

O gün hiç kimse yemek içmek ve tuvalet gibi bir ihtiyacımın olup olmadığını sormadı. Öğleden sonraydı. Birkaç asker gelip gözümü bağlayıp askeri bir araca, bir çöp torbası atar gibi atıp sorgu yerine götürdüler. Ben ne yürüyebiliyordum, ne de oturabiliyordum. Ayaklarımın altı ve kıçım paramparça olmuştu. Nasıl yere bırakırlarsa öyle yığılı kalıyordum. Sorgu ekibinin önünde, vahşi hayvanların önüne atılmış kanlı bir yem gibi duruyordum.

Şeflerden biri benim hakkımda bir miktar bilgi toplamış olarak söze başladı:

"Bak hoca efendi, senin Töb-Der'li (Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği) solcu bir öğretmen olduğunu, aktif olarak solculuk yaptığını, birçok örgütle ilişkin olduğunu öğrendik. Sanma ki biz hiçbir şey bilmiyoruz. Devletin istihbaratı herkes hakkında her şeyi hemen öğrenebiliyor. Senin hakkında da çalıştığın yerlere sorduk. Polis ve jandarma senin hakkında her şeyi biliyor ve senin hakkında da bize gerekli bilgileri verdiler. Senin aktif olduğunu onlar bize söyledi. Umarız ki iyi düşünmüşündür. Şimdi sen bize neler yaptığını, kiminle, hangi örgütle ilişkili olduğunu, örgüt içindeki konumunu, katıldığın eylemleri vs. tek tek anlat, kendine daha fazla yazık etme."

Ben hiçbir tepki vermedim, Benim Töb-Der'li olduğumu bilmeyen yoktu. Töb-Der legal bir öğretmenler derneğiydi ve faaliyetleri devam ediyordu. O zaman halen kapatılmamıştı. Solcu olduğumu da herkes biliyordu. Bazı örgüt arkadaşlarımın dışında kimsenin benim hakkımda bilgi sahibi olduğunu sanmıyordum.

Sorgu şefi; "Sana söylüyorum duymadın mı? Konuşsana lan"

Birkaç kez konuş diye tekrarladı. Benden hiç ses çıkmayınca, şef iyice hiddetlendi. Küfürlerin biri bin parça, aynı zamanda birkaç kişi tekme, tokat ve coplarla kıyasıya, yarışa girmiş gibi yine dövmeye başladı. O gün hiç konuşmadım, hiçbir sorularına cevap vermedim. Dilimi yutmuş gibi bir halim vardı.

Çeşitli işkenceler ve birkaç kez bayılma ve ayılmalardan sonra, tekrar beni akşam kaldığım yere götürüp çöp gibi attılar.

İşkenceci şef, götürenlere talimatını verdi: "Buna yeme, içme gibi hiçbir şey vermeyeceksiniz. Tuvalete de bırakmayacaksınız. Ta ki konuşana kadar."

Kim kazanacaktı? Bu savaşı kim kazanacaktı?

İnsan onuru mu?

Onursuz işkenceciler mi?

Vahşet mi, medeniyet mi?

Bu çirkin adamlar mı kazanacaktı sonunda? Yenilmeye hiç niyetim yoktu ama ben yenilsem de nihai zafer kimin olacaktı?

Bu adamlar mı hükümran olacaktı kaderimize?

Fakir fukara hakkının peşine düşen bizler mi haklıydık, bu zalim adamlar mı haklıydı? Bunlara karşı olmak bir suç isnadını garantiler miydi? Yoksullar, sefiller, mazlumlar mı suçluydu, yoksa kodamanların düzeni mi? "Tarih içinde doğru yerde durmak" eğer evrensel insana ait bir sorumluluksa, hayatta bunun karşılığı neydi? Nerede durmak doğruydu? Bu işkencecilerin içinde mi, yerdeki o kan yığını adamın yanında mı?

Ne istiyorduk ki? Şöhret, para, servet, sefahat?.. Hayır!

Kimsenin kimseyi ezmediği, sömürmediği, haksızlık yapmadığı, yapamadığı, herkesin kardeşçe çalışıp ürettiği, dünya nimetlerinden eşitçe faydalandığı, sınırların, din, dil, ırk, millet çatışmalarının, ayrıcalıklarının ortadan kalktığı bir evrensel barış dünyası hayal ediyorduk...

Kim haksızdı?

Biz mi?

Acaba?

Bir suç mu oluşturuyordu bunları istemek?

Ben beni bildim bileli, iyinin, güzelin ve sevginin çoğalmasını istemiştim. Bütün fikriyatım ve ruhum öyle kurulmuş gibiydi.

Burada kim kazanacaktı?

O işkencehanede elleri kanlı olanlar mı kazanacaktı, elleri kanayan ben mi kazanacaktım?

Hep zıtların mücadelesi derdik. Ben ve zıtlarım kapışıyorduk.

Gece bir doktor geldi. Hayati bir şeyin olup olmadığına mı, yoksa işkenceye daha ne kadar dayanıp dayanmayacağıma mı baktı, bilmiyorum. Nasıl olduğumu, nerelerimin ağrıdığını, ilaç isteyip istemediğimi sordu. Ne söyleyebilirdim ki? Cevap vermedim. Giderken "Yaraların alkol vesaire ile dezenfekte edilirse iyi olur, yoksa kangren olma ve mikrop kapma ihtimali yüksek" diyerek gitti.

Ertesi gün askerler tarafından yine bir leş gibi gözlerim bağlı olarak sorgucuların önüne atıldım.

Üç gün olmuştu.

Üç gündür tuvalete çıkmamıştım.

Çok sıkışmıştım. İşemek istiyordum. Ancak kimseye söylemek istemiyordum. Zaten kimseyle konuşmak da istemiyordum. Aklım sıra sorgu yerinde, sorgucuların önünde işeyecektim.

İçlerinden biri, "Doktor, yaraları dezenfekte edilsin demiş" dedi. Bunun üzerine sorgu şefi, "Büyük bir leğen getirin ve içine birkaç kilo tuz koyup karıştırın" dedi.

Adamlar leğen getirmeye giderken bana döndü: "Bak kendine yazık ediyorsun. Konuşsaydın, senden istediğimiz bilgileri verseydin hiç bu hale gelir miydin? Seni bu halde görmeyi vicdanım kabul etmiyor" dedi.

Ben kendi kendime "Adamdaki vicdana bak. Nazar değmesin! Maşallahı var" diye içimden geçiriyordum. O kandırma manevralarına devam edip dururken, suyun ve leğenin hazır olduğu söylendi. İki kişi beni kaldırıp leğendeki tuzlu suya bırakmaz mı?!

Tuz, yaralı yerlerimi yakarken gayri ihtiyari öyle bir çığlık attım ki! Öyle bir acı, öyle bir sızı ki anlatılamaz. Bir ara beynim işlevini kaybetti. Hiçbir elektrik şoku beni bu kadar etkilememişti. Neyse o arada ben de çişimi saldım gitti. Kimsenin farkına varmadığını sonradan, sorgu sırasında anladım.

Çünkü biraz sonra şef; "Tuvalet ihtiyacı da duymuyorsun, üç gün oldu, ne yapıyorsun sen?" diye sordu. O gün askıya alınıp kum torbasıyla özellikle sırtımı ve göğsümü dövdüler. Kum torbası belime indikçe ciğerlerimin yerinden kopacağını sandım.

Vücudumun her tarafı öyle yara bere olmuştu ki dövülecek yer kalmamıştı. Onun için kum torbasına başlamışlardı. "Kum torbasıyla seni dövdüğümüzde iç kanaması geçirip öleceksin" dediler. "Konuşmazsan bizde işkence yöntemleri bitmez. Geberene kadar bu böyle devam eder. Allahın günleri çoktur. Bitmez. Bizim zamanımız çok. Bizim işimiz bu. Devlet bunun için bize maaş vermiyor mu?"

İki kişi koluma girip beni yere dökülmüş iri tuzun üstünde gezdirmeye çalıştı. Ayaklarımla yere basamıyordum. Altları şiş ve paramparçaydı. Gezdirmeye çalışmalarının sebebi, şişin geçmesi ve ayakta durmamı sağlamak içindi. Epey uğraştılar ama bırakınca yere yığılıp kaldım.

Şef, "Bunu götürün" dedi.

Yine birkaç kişi beni alıp her zaman kaldığım yere götürüp attılar. Hücre gibi olan bu ufacık yere getirilince gözlerim açılıyor. Götürdüklerinde bağlayıp öyle götürüyorlardı. Üç-dört metrekarelik, suyu ve tuvaleti olmayan bir hücre. İçinde askeri bir ranza ve üstünde pis mi pis bir minder. Kokusuna dayanmak başlı başına sorun. Tahta kurusu, bit, pire, karınca ve sinekler için bulunmaz bir yer. Bu küçük asalakları üretme çiftliği sanırsınız. Belli ki benden önce buraya konulanlar tuvalete götürülmemiş ve onlar da ihtiyaçlarını burada gidermişler.

Hayatta en çok nefret ettiğim şey; pislediğinin üstünde yatmak! Hayvanlar bile mecbur kalmadıkça yatmazlar. Bir kedimiz vardı. Her zaman ya gider bir yere konulmuş külün, kumun içine ederdi veya dışarıda toprağa çişini yapar, kokmasın diye üstünü de kapatırdı. Köyün bir sürü köpeği vardı. Hiçbiri yattığı yere işemezdi. İhtiyacı oldu mu kalkar gider biraz dolaşır ve ihtiyacını giderip gelir yerine yatarlardı. Üstelik özellikle eğitilmemişlerdi. Kimse ne yapmaları gerektiğini öğretmemişti. Tamamen iç güdüsel!

Bütün o ağrı ve sızılara rağmen kaç geceydi uyumamıştım. Arada biraz dalıyorum. Rüyamda tuvalet ihtiyacımı gideriyordum. Çocukken, mahalledeki çocuklarla sidik yarışı yapardık. Yan yana durup kim daha uzağa işer diye yarışırdık. Yine o çocukluğum, yine

aynı arkadaşlarım. Tam yarış başlayacak, ben uyanıyorum. Yattığım yere işemek niyetinde değilim ama beni çok zorluyor. Kendimi sıkmaya ve dayanmaya çalışıyorum. Neden bu kadar sıkıntıya katlanıyorum, bilmiyorum. Belki yine çocukluktan kalma eserler. Çünkü çocukluğumuzda kimin gece yatağa işediğini biliyorduk. Onlarla dalga geçer, "işekli" veya "sidikli" der kızdırırdık. Çocukları çok utandıran bir şeydi. Onun etkisi mi yoksa ailede "insan olan altına edip üstünde yatmaz" şeklindeki terbiyenin etkisi mi, bilmiyorum.

Ranzanın üstündeki iğrenç kokulu minder daha ilk günden beni korkutmuştu. Bu tiksinti verici koku sanırım sadece dışkı ve sidik kokusu değildi. Kim bilir benim gibi nice insanın kan ve irinleri akmıştı bu mindere? Yazın sıcağı, ter de işin tuzu biberi. Bu mindere baktıkça, hayalimde, bana işkence yapanları ve onlara emir verenlerin kişiliklerine gidiyordu aklım. Nasıl insanlardı acaba? Buradaki minderdi onlar aslında. Bu iğrenç kokulu minder sistemin bayrağıydı, öyle sayılmalıydı.

Üç günün sonrasında tuvalete çıkamamanın acısı dayanılır gibi değildi. Çişimi tuz leğeninde gidermiştim ancak büyük tuvalet ihtiyacı beni sıkıştırıyordu. Bereket, beni yakaladıkları zaman açtım. Akşam evde yemek yiyecektim. Nasip olmadı. Öyle aç aç yakaladılar. İyi ki aç yakaladılar. Hayatımda ilk defa aç kaldığım ve yemek yemediğime sevinmiştim. Yoksa üç gün tuvalete gitmeden durulur muydu? Bağırsaklarım, beynim çatlayacak gibiydi. Neyse biraz daha sabredip belki birileri gelir de söylerim diye düşündüm. Belki izin verirler. Biraz daha, biraz daha derken birkaç saat geçti galiba. Bir subay, arkasında birkaç askerle kapıyı açtı. Subay yanıma geldi, tuttu başımı kaldırdı ve; "Nasılsın? Bir şey yer misin?" diye sordu.

"Tuvalet! Tuvalet"dedim.

"Kalk, seni tuvalete götürsünler."

Benim kalkacak ve yürüyecek durumum yoktu.

"Bunu tuvalete götürün" diye emir verdi askerlere.

Tuvalet dışarıda. Beni çıkardılar ve sürükleyerek tuvalete götürdüler. Üstümde lime lime olmuş kan ve irinle tahta haline

gelmiş pantolonumun düğmesini biri çözdü.

"Haydi gör tuvalet ihtiyacını" dedi.

Alaturka tuvalet, içi bok yığını! Kim bilir kaç zamandır sıçılmış, su dökülmeyince bir bok yığını oluşmuştu. Askerler beni bırakır bırakmaz bok yığının içine yığılıp kaldım. Kapı açık, askerler kıs kıs gülüyorlar. Neyse olan olmuştu. Dayanacak halim kalmamıştı. Ben de sıçtım gitti. Zaten istesem dahi kendimi daha fazla tutamazdım. Her tarafım berbat oldu. Askerler gelip beni kaldırıp hücreme götürmeye çalıştılar. Nereme el atıyorlarsa onlara da bok bulaşıyordu. Ellerine bok sürülünce beni bırakıyor ve ben yüzü koyun yere düşüp kalkıyordum. Tabii bu arada askerler sinirlenmiş, hem küfrediyor hem de tokatlayarak ellerinin boklanmasının acısını benden çıkarmaya çalışıyorlar. Ellerini saçlarıma, üstümdeki pis, yırtık, paçavraya dönüşmüş gömleğime sürerek temizlemek istiyorlar. Ama ne yazık ki gömlek boklu yerden daha temiz değildi. Askerler elle-rine bulaşan pisliğe sinirlendikçe başlarındaki subay da onlara gülüyor. Gülme komşuna gelir başına, derler ya. Ben de gülmek istedim ama ne yazık ki gülebilecek durumda değildim. Beni hücreme yeniden attılar. Bir taraftan boşalmış ve rahatlamıştım, diğer taraftan tuvalete gitmeye pişman olmuştum. Her tarafım bok olmuştu. Tuvalete gitmeyip hücremde kıçımı bir kenara çevirip yapsaydım daha iyi olmaz mıydı diye kendime kızmaya başlamıştım. En azından alt kısımlarım boklu olurdu. Şimdi yüzüm gözüm bile bokluydu.

O gün ilk defa gözlerim açık olarak dışarıyı görüyordum. İlk günden beri nerede olduğumu merak edip duruyordum. Böylece nerede ve nasıl bir yerde olduğum konusunda az da olsa bilgi sahibi olmuş ve merakım az da olsa geçmişti. Tahmin ettiğim gibi askeri garnizonun ortasında bir barakadaydım. Başlarındaki subay yine kapıyı açtı. Bir askerin elinde bir parça ekmek ve bir bardak su; "Al şu ekmeği ye ve şu suyu iç, üç gün oldu, acından gebereceksin hayvan oğlu hayvan."

Benim o boklu ellerle ekmek tutup yiyecek durumum yoktu. Numaradan aç olup olmadığımı sorduklarını sanmıştım. Ama bir

deneyeyim dedim.

"Su, su" dedim. Gerçekten de çok susamıştım. Açlık neyse susuzluk çok kötüydü.

Subay, askere; "Bardaktaki suyu onun ağzına tut da içsin" dedi. Asker bardağı ağzıma dayadı. Ben suyumu içince öyle bir ferahlandım ki. Tuvaletten sonra su içmek bana iyi gelmişti.

Subay; "Al şu ekmeği de ye" dedi.

Ben hiç oralı olmamış gibi davrandım. Aslında çok açtım. Yemek istiyordum, su içtikten sonra açlık kendisini daha iyi hissettirdi. Ama ses çıkarmadım.

Subay, askerlere; "Ekmeği baş ucuna bırakın, çıkın. Canı isterse yer" dedi.

Ekmeği bırakıp gittiler. Ben boklu ellerimi duvara ve ranzanın demirlerine sürtüp biraz temizledikten sonra, kendimi zorlayarak birkaç lokma yedim. Gerisini bıraktım. Çünkü her tarafım o kadar çok ağrıyor ve sızlıyordu ki, o ağrı ve sızıyla yemek yemek mümkün değildi. Biraz uyuyor gibi oluyorum ama geri uyanıyorum. Ağrı ve sızı uyutmuyor. Bu arada hayal dünyamda geziye başlıyorum.

Neler mi düşünüyorum?

Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist'in kurucu önderi İbrahim Kaypakkaya'nın işkencedeki direnişi aklıma geliyor. Aradan fazla değil yedi yıl geçmişti. Diyarbakır zindanında işkence ile vücudu parça parça kesilerek katledilmişti. İbrahim yoldaşın kendisi sanki karşımda oturmuş beni gözlüyordu. Bu direnişi anlatan bir kitap okumuştum. Çok sevdiğim bir kitaptı. Birçok kişiye de okumalarını tavsiye etmiştim. Diyarbakır zindanlarındaki efsanevi direnişi anlatıyordu. Bu direnişi kendime örnek almıştım. Bütün sorgulamam boyunca İbrahim hep yanımdaymış gibi düşündüm. Ve O, bana göre hep yanımdaydı. Ben kendi tavır ve düşüncelerimde, kendi çizgimde tutarlı davrandıkça, onca yara bere ve işkenceye rağmen, ağrı ve sızıya rağmen, kendimi huzurlu hissediyordum ve İbrahim'in de tavrım karşısında memnuniyetini hisseder gibiydim. Bütün işkence süresi boyunca böyle devam edip gitti. Ve O, her

zaman yanımdaydı. Beni hiç yalnız bırakmadı. Hep memnun ve mutluydu.

Neler düşünmüyorum ki! Önce annemin bazı nasihatleri aklıma geldi. Kırmancca konuşuyordu:

"Camerdo hewl roca tengıdı beli beno. (Yiğit adam dar günde belli olur)"

İlk aklıma gelen annemin bu nasihatiydi. Sonra çocuklarım, çevrem, arkadaşlarım... Sonra, her şey bir yana, doğru olan nedir, diye soru sormaya başladım kendime. En iyisi doğru olanı yapmaktı. Doğru olan ise ne kendime ne de başkasına zarar vermemekti. Yalana, dolana, şantaja boyun eğmemekti. Zorla kabul ettirilmek istenen hiçbir şeyi kabul etmemekti. Ben doğru yapmıştım. Doğru yapmaya devam etmeliydim.

1938 Dersim katliamı sırasında, devlet katliama girişmeden önce silahları toplamaya çalışıyor. Babamın bir silahı olduğu şeklinde bir ihbar yapılıyor. Asker gelip babamdan da silahını teslim etmesini istiyor. Babam da silahının olmadığını söyleyince, köyün ortasında ölüm derecesine gelene dek dövüyorlar. İkinci gün gelince silah bulunup teslim edilmezse öldüreceklerini söyleyip gidiyorlar. Köylüler ve akrabaların bir kısmı babama silahın yerini söylemesini istiyorlarsa da, babam silahın yerini söylemiyor. Neticede amcası komşu köyün birinde, gidip eski ve bozuk bir silah bulup getirip veriyor. Babam öyle kurtuluyor. Ölmesine ölmüyor ancak ölünceye kadar o dayaktan kalma bel ağrısıyla yaşadı. Bütün bunlar ve daha neler aklımdan geçmiyor ki? Sakatlığı pahasına silahını vermemişti. Her zaman da pişman olmadığını söylerdi.

Her tarafım yara bere. Karanlık hücrede yalnız başıma. Neremin ağrıdığını, neremin sızladığını bilmiyorum.

İnsan neresinin ağrıdığını bilmez mi?

Normal olarak bilmesi lazım. Ama ben bilmiyorum.

Nasıl bileyim ki?

Ayak altları patlamış, şiş, mosmor olmuş. Ayak üstleri sigara yanığı, jop ve sopa yaraları.

Şiş ve icran bağlamış.

Bacaklar da öyle. Sopa değemedik yer yok.

Kıçımın kaba etleri, yabani bir hayvan saldırmış da, defalarca ısırıp parçalamış gibi...

Ellerim, kollarım ve göğsüm, vücudumun diğer yerlerine göre daha berbat...

Yüzümdeki şişlikten gözlerim kapanmış. İnce bir çatlaktan, zar zor görebiliyorum.

Çekilen saç ve sakal yerlerinin sızıları...

Kırılan dişler.

El, ayak parmaklarından, kulaktan ve cinsel organlardan verilen elektrik ve sigara yanıkları.

Birbirine karışmış, bok, sidik, ter, kan, irin kokusu...

Askıda gerilen kaslar...

En beteri tuvalet ihtiyacı.

Vücudumun tüm organları, birbirleriyle yarışırcasına durmaksızın ağrıyor, sızlıyor.

Beyin ne yapsın? Nasıl bilsin neresi ağrıyor?

Belki o da pusulayı şaşırmış. Fonksiyonunu yitirmiş! Ağrı ve sızıların her biri diğerinden beter olunca, beyin ne yapsın?

Hepsinden aynı anda korkunç sinyaller alıyor.

Yalnız, enteresandır, ağrıyı seçmekte aciz olan o beyin korkunç düzeyde başka bir fonksiyona ulaşıyor. Kendini kapatıp başka bir düzleme geçiyor sanki. İnsan neler düşünüyor neler!

Bin bir fikir, bin bir düşünce!

Nice hayaller?

Konuşacak kimse olmayınca, duvarla, ranzayla konuşuyorsun!

'Kusura bakmayın, sizi insanlar yapıyor. Sizin tanrınız insan denilen şu yaratıklar!'

'Siz olsanız, şu gördüklerinizden ötürü, sizi yaratana ne derdiniz?'

'Şunu sormaz mıydınız: İnsan olan insana bunu yapar mı?'

Diliniz yok, konuşmuyorsunuz. Masum, çaresiz seyrediyor-

sunuz. Böyle hoş olmayan bir durumla karşılaşmak istemezsiniz.

'Belki işkencecilere kızıyorsunuz.'

'Belki de bana kızıyorsunuz.'

'Sen olmasaydın biz bu berbat manzarayı görmezdik.'

'Ama siz de alışmış olmalısınız. Kim bilir, benim gibi niceleri geldi geçti buradan!'

'Belki daha beterleri!'

'Çaresiz ve yalnız!'

'Duvar, ranza ve beton! Sizin de kaderiniz kötü. Benim gibi daha neler göreceksiniz, neler?'

'Sizin kaderinizde tıpkı fakir fukara, işçi ve köylülerin kaderine benzer. En zor koşullarda çalışır, üretir, ama yiyemez, giyemez ve eğlenemezler.'

'Bir sorgu, gözaltı ve cezaevi duvarı olacağınıza, neden bir eğlence, müzikhol, disko, kabare vs. duvarı olmadınız ki? Gelip böyle rezil bir yerde, insan çığlığı, inilti ve tiksinti verici bir yerde duvar oldunuz.'

'Eğlence yerlerinde neşe, gülme, kahkaha, müzik, yemek içmek daha neler neler! Oraların duvarları da şanslı. Zengin para babaları, patronlar ve ağalar gibi!'

'Her neyse, bizim kaderimiz aynıdır. Konuşmasanız da, dert ortağı, kader kardeşiyiz.'

'Ben kendimi bıraktım, size üzülüyorum.'

'Neyse ki sizin ananız, bacınız, karınız ve çoluk çocuğunuz yok. Bir de onların ne çektiklerini, ne düşündüğünü ve neler hissettiklerini bir bilseniz!'

'Neyse bunları bilmiyorsunuz. Bilmemeniz daha iyi. Bunları size neden anlatıyorum ki!'

'Dertlerinize dert katmayayım!'

'Susmalıyım!'

'Gereksiz şeyler bunlar sizin için.'

'İnsani değerler, duygu ve düşünceler. Gereksiz ve tehlikeli. Sakın öğrenmeyin!'

'Saçmalıyorum galiba!'
'Nasıl saçmalamayayım ki?'
'Her tarafım yara bere, ağrı ve sızı içinde, ben ne düşünüyorum.'
'Ne bileyim. İnsan beyni işte. Acayip bir şey!'
'Bana sorsalar, dünyada en sağlam ve dayanıklı şey nedir?'
'Hiç tereddütsüz, insan beyni ve iradesidir, derim.'

***

Sabahleyin yine geldiler, gözlerimi bağladılar. Her tarafım boklu olduğu için aracı da pisletmeyeyim diye beni plastik bir şeye sarıp araca öyle koydular. Sorgucuların huzuruna boklu çıkınca, içlerinden biri; "Bu ne? Bu pislik ne? Bu bok nedir bunun üstünde!" diye çıkıştı.

"Akşam bunu tuvalete götürdük. Tuvaletin içine düştü, komutanım" dedi askerlerden biri.

Komutan mı, sorgu şefi mi, bir an için çıkaramadım.

"Ben size bunu ne tuvalete götürün, ne de yiyecek içecek bir şey vermeyin demedim mi? Neyse, bunu sonra sizinle görüşürüz, bu pislik ve bu bokla biz bunu nasıl sorgulayacağız? Şu pis kokuya bak hele. Tuvaletten daha beter kokuyor. Biriniz hortumu suya bağlayıp, hortumla suya tutsun, biriniz de süpürge gibi bir şeyle üstündeki pisliği temizlesin" dedi.

İyi haber!

Banyo yaptıracaklar!

Hortum geldi. Tazyikli su sıkılıyor üzerime. Biri de süpürgeyle temizliyor beni. Ben bu arada fırsat bu fırsat deyip işedim gitti. Bu arada yüzümden akan suyu da kaçırmıyorum, içiyorum birazını. Neme lazım! Şefin kızmasından da belliydi ki, bunlar bana epey zaman yiyecek ve içecek vermeyeceklerdi.

O akşam gözaltı kısmında sorumlu olanları değiştirmişlerdi. Eski personelin yerine yeni personel, yeni subay ve askerler görevlendirilmişti. O eski görevlileri bir daha görmedim. Beni

tuvalete götürdükleri için cezalandırıldıkları belliydi. Yeniler sıkı tembihlendikleri için mi yoksa korkutuldukları için mi, daha sert ve acımasız davranıyorlardı. Benimle diyaloglarında nerdeyse her iki kelimeden biri küfürdü.

Neyse, küfür polisin ve askerinin günlük normal lügatıydı. Küfürsüz konuşmasını becermezler. Kültürleri için küfürün "saygın" bir yeri vardı. Olağan görüyordum.

Her gün falaka, dayak, askı... Cinsel organlar da dahil defalarca cereyan verme, vücudumda sigara söndürme, kum torbasıyla bel ve göğüs kısmını dövme...

İşkenceye devam.

Aç, susuz ve uykusuz bırakmak da işkencenin bir parçasıydı. Bunların hepsi bir yana ama tuvalete çıkarmamak hepsinden beterdi. Çekilecek gibi değildi.

Tuvalet ihtiyacını giderme benim için tam bir kabusa dönüşmüştü. Bir defasında bunun bir yolunu ve yöntemini bulayım dedim. Ama ne zaman ve nasıl? Yattığım hücrede ihtiyacımı gidermeyi kendime yediremedim. Olmaz diyordum, kendi kendime. Sorguya götürüp getirdiklerinde arabanın içinde mi yapsam dedim. Önce olabilir diye düşünürken, sonra olmaz deyip vazgeçtim.

Önceleri sorguda altıma edersem korktuğumu sanırlar, küçük düşerim diye düşünüyordum. Sonra aklıma bir cinlik geldi. Ben, 'bunu bir direnişe, hatta işkencecileri küçük düşürecek bir harekete dönüştürebilirim' dedim.

Askerler geldi, her günkü gibi sorguya götürecekler. Tuvalet ihtiyacım olduğunu söyledim. Olmaz dediler. Neyse arabada kendimi tuttum. Sorguya alınınca kıvranıp duruyordum. Biri, "ne o sıkıştın mı?" diye sorunca, ben ortalığı sulamaya başladım.

Aynı ses; "ne o hoca efendi, korkudan altına salmaya mı başladın?" dedi.

Ben de; "Ne yapayım, hep söylüyorum kimse tuvalete götürmüyor. Ben de kaldığım hücreyi kirleteceğime, buraya kadar kendimi tutmaya çalıştım" dedim.

"Vay ulan....."

Envai türlü, yakası açılmadık küfrü aklınıza getirin, ben buraya yazmıyorum.

Bir taraftan da bindiriyorlar. En az beş altı kişiler. Ver allahım ver! Dayak atmaya başladılar.

"Sen bu bokunu, sidiğini bize karşı kullanıyorsun ha?" Sonrasını bilmiyorum. Ne zaman bayıldığını ve nasıl ayıldığını hatırlamıyorum.

***

Urfa'da üç hafta boyunca sorgulandım. Bu üç hafta boyunca işkence yapılmadık gün yoktu. Sanıyorum on yedi, on sekiz günden sonra beni tek kişilik hücreden alıp, yandaki koğuşa koydular. Koğuşta altlı üstlü on beş civarında ranza vardı. Beni çöp torbası gibi koğuşun ortasına atıp gittiler. Ranzalarda gördüğüm şeylere yatak demeye bin şahit lazım, ama pis ve kirli de olsa bir şeyler vardı. Ben yerde sürünerek bir ranzanın yanına kadar gittim. Sırtımı ranzaya dayayıp yerde oturuyordum. Niyetim ranzalardan birine çıkıp biraz uzanmak ve uyumaktı. Beni buraya koyduklarına göre herhalde yatakta uzanmama ve uyumama da müsaade ederler diye düşündüm. Daha yeni akşam olmuştu. Bir saat kadar zaman geçmişti ki, kapı açıldı, içeriye sivil giyimli kalabalık bir grup getirdiler. Kapıdan beni gören, ürküp geri kaçıyor. İçeri girmek istemiyorlar. Asker ve polisler bu grubu döverek içeri soktular.

Ben, her tarafım mosmor, yara bere içinde, üstümdeki elbise paramparça! Kan, irin, bok ve çişten kurumuş, suntalaşmış. Durum bir facia! Baktım içeri girenler bana bakıp ürküyor. Kimse yaklaşmak istemiyor. Öcü görmüş gibiler. Belli ki beni özellikle gösterip yeni gelenlere gözdağı vermek istiyorlar. Onlara cesaret vermek için kendimi toparlamaya çalıştım. Zorlanarak da olsa kıçımdaki yara ve ağrılara rağmen dişimi sıkıp bir ranzaya oturdum. Kimse benimle konuşmaya cesaret edemiyor. Dehşet içindeler. Ben konuşmaya başladım.

Kimsiniz, nerelisiniz, buraya niye geldiniz gibi sıradan şeyler soruyorum. Önce çekindiler, ancak daha sonra kimisi Viranşehirli, kimisi Ceylanpınarlı olduğunu söyledi. Niye getirildikleri konusunda konuşmak istemedikleri belliydi. Ben kendimi tanıştırayım dedim.

"Ben Dersimliyim, öğretmenim, solcuyum. Beni devrimci ve illegal örgüt üyesi diye yakaladılar. Tam bilmiyorum, aşağı yukarı on yedi on sekiz gün oldu buradayım. Daha önce şu yan taraftaki hücredeydim. Bir saat kadar önce beni buraya getirdiler. Herhalde sizi korkutmak için yaptılar. 'Konuşmazsanız sizi de bu hale sokarız' demek istiyorlar. Sakın korkmayın. Size zorla bazı suçlar yüklemeye çalışırlar, kabul etmeyin. Siz 'suç' kabullendikçe sizi daha fazla döver ve daha fazla işkence yaparlar ve ömrünüz boyunca boşu boşuna cezaevinde yatarsınız. Benim burada olduğumu, sorgulandığımı, işkence gördüğümü kimse bilmiyor. İçinizden birçoğunu bırakırlar. Çıkınca benim burada olduğumu gidip yakınlarıma söyleyin."

Bunun üzerine yeni gelenler, biraz cesaretlenip, kendilerinin PKK'ye üye olmak, yardım ve yataklık etmek iddiasıyla getirildiklerini ama PKK ile ilişkileri olmadığını söylediler. Konuştuklarımı can kulağıyla dinliyorlardı.

Biri; "Bana sen Apocusun diyorlar, vallahi ben Apo'yu hiç görmemişim."

Bir başkası, bana sordu: "Biraz önce illegel örgüt dedin. İllegal nedir? Bu hangi örgüt oluyor?"

İllegalin sözcük anlamını bilmiyordu. "İllegal, gizli, yani kanun dışı demektir. Bir örgüt ismi değildir" dedim.

Bir başkası; "Peki sen hangi örgüttensin?"

"Bana TKP/ML, TİKKO örgütünden olduğumu söylüyorlar."

"Peki sen bu ögütten misin?"

"Olsam bile, bu örgütten olduğumu, ne söylerim ne de kabul ederim."

"Bunun için mi seni dövdüler?"

"Evet bunun için. Eğer kabul edersem daha çok döverler."

"Baksana seni ne hale getirmişler. Ben bu hale gelmek istemiyorum. İnsan sana bakınca korkuyor. Sen insana benzemiyorsun ki. Bu halinle yaşasan ne olur ki. Millet senden korkar. Kimse senin yanına yaklaşmaz. Ben bu hale gelmektense yüz tane cinayet işlediğimi kabul ederim. Yıllarca cezaevinde yatsam da hiç değilse adama benzer bir tarafım olur. Senin durumuna düşeceğime Allah canımı alsın daha iyi."

İçlerinden bir başkası; "Sen biraz önce hangi örgüttensin dedin. Adını unuttum."

"TKP/ML, TİKKO" dedim.

"TİKKO'yu radyodan duymuştum. Ama TKP/ML'yi tanımıyorum. O da nedir?"

"Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist demektir."

"Ne! Komünist mi dedin! Şu Allahı tanımayan, ana baba bacı tanımayanlardan mısın? O zaman iyi yapmışlar. Senin katlin caizdir. Sana az bile yapmışlar. Allahsız adam."

Bir başkası hemen müdahale etti.

"Yok be sen yanlış biliyorsun. Öyle bir şey yok. Bu komünist, devrimci demektir. Yani fakir fukaranın hakkını savunan, işçiden köylüden yana olan demektir. Haksızlıklara karşı olmak demektir. Kim sana anlatmışsa yanlış anlatmıştır. Bu adam iyi birine benziyor. Sen adama ayıp ediyorsun. Bu adam hem devrimci, hem de Kürttür. Bak ben Tunceliliyim diyor. Tuncelililer de bizim gibi Kürttür."

Bir başkası; "Baksana adamı ne hale koymuşlar. Cesur ve yiğit olmasa hiç böyle yaparlar mı? Polis sana daha bir tokat vurmuştu ki, hiç alakası olmadığı halde bildiriyi amcanın oğlunun sana verdiğini söyledin. O hiçbir arkadaşını vermemiş, onun için burada yalnızdır."

"Ben ne bileyim. Bizim caminin imamı her zaman komünistlerin kötü olduğunu söylüyordu da, ondan ben de söyledim. Kusura bakma kurban."

Komünizm ve komünistler hakkında olumsuz yargılara sahip olan arkadaşı düşündüm. Herkes gibi o da belli değer yargılarına sahipti ve bu değer yargıları hayatına yön veriyordu. Komünist de-

yince aklına kötü, lanetli bir şeyler geliyor. Evde, okulda, camide hep kendisine böyle öğretilmiş. Öğrendiklerinin doğru veya yanlış olduğunu sorgulama imkanı olmamış. Belki böyle bir sorgulama ihtiyacı da duymamış. Hepimizin yaptığı gibi. Hepimiz öğrendiklerimizi genellikle doğru kabul ederiz. Yanlış veya doğru olduğunu sorgulama ihtiyacı aklımızın ucundan bile geçirmeyiz.

Kürt deyince bir yakınlık duygusu, bir güven ortamı oluşuyor. Anlaşılan milli duygular hemen depreşip ön plana çıkıyor. Tanımadığı birinin iyi mi, kötü mü değerlendirmesine ihtiyaç duymadan bir yakınlaşma vesilesi olabiliyor. İyi-kötü, doğru-yanlış gibi değerlendirmelere ihtiyaç bırakmayan bir duygu, bir değer yargısı!

İçlerinde birçoğunun okuma yazması dahi yoktu. Bir kısmı bana yardımcı olmaya çalıştı. Bazılarında sigara vardı. Bana sigara isteyip istemediğimi sordular. Ben içiyordum ancak bu süre içinde sigarayı çoktan unutmuştum.

"Sağolun içmiyorum" dedim.

Hem aç, hem de susamıştım. Tuvalet ihtiyacım da yine sıkıştırıyordu.

Biraz sonra bir subay kapıya geldi. Bunu fırsat bilenler tuvalet ihtiyacı olduğunu söyleyince, onları teker teker tuvalete götürüp getirdiler. Ben de tuvalet ihtiyacım olduğunu söyledim.

"Hadi sende git bakalım" dedi kapıdaki subay. Ancak benim yürüyecek ve yalnız gidip tuvalet ihtiyacımı görecek durumum yoktu. İki kişi koluma girdi. Beni tuvalete götürdü. İhtiyacımı gidermek için benim kolumu bırakınca bokun içine düşmemeye çalıştım ama kafam duvara çarptı ve kanamaya başladı. Gayretlerim boşa gitti, yine bir tarafım olduğu gibi bokla sıvandı. Onların yardımıyla tuvalet ihtiyacını gidermeye baktım. Kafamdan akan kan, üstüme bulaşan bok umurumda değildi. Subay benim kafamdan akan kanı görünce, bana yardımcı olanlara kızdı ve bir sürü küfürler etti. Onlara yapılan küfürlere, onlardan çok ben üzüldüm. Adamların bir kabahatleri yoktu ki. Onlar bana yardım etmişti. Ne bilsinler ki bırakınca ayaklarımın üstünde duramayıp düşeceğimi. Onlar da

sanki büyük kabahat işlemiş gibi benden özür dileyip duruyordu. Ben de benim yüzümden onlara kızılıp küfür edilmesinden dolayı üzgündüm ve özür diliyordum.

"Beni yere bırakın" dedim.

Çünkü o halle ranzaya oturamazdım. Bir tarafta kafamdan kan akıyor, diğer taraftan da üstüm başım bok sıvalı.

Bana yardım edenlerden biri; "Kusura bakma kurban, belki utanırsın yanımızda tuvalet ihtiyacını gidermeye. Üstelik namahrem yerlerini kimse görsün istemezsin, ayıp olur diye düşündüm. Onun için seni bıraktım. Böyle olacağını bilseydim hiç bırakır mıydım? Şu hale bak, sen zaten perişan olmuşsun. Şimdi ne yapacağız?"

İçlerinden biri; "Kapıyı dövelim. Askerler gelsin su isteyelim. Şu kanı ve üstündeki pisliği temizleyelim ki ranzasına koyalım, bu şekilde olmaz."

Kapıyı dövdüler. Askerler kapıya gelip gözetleme penceresinden bakıp, "Ne var, ne istiyorsunuz?" dediler.

"Komutan bey, bu adamın durumu iyi değil, hem kafası kanamaya devam ediyor, hem de üstü başı bok dolu. Biraz su verin temizleyelim."

"O alışkındır böylesi durumlara. O hak ediyor. İnat ediyor konuşmuyor. Eğer yarın siz de konuşmaz inat ederseniz, siz de böyle olursunuz. Bırakın it gibi geberip gitsin. Militanlık taslıyor. Mademki öyle, bedelini de ödesin. Bir daha da beni rahatsız etmeyin hayvan oğlu hayvanlar. Burası babanızın evi değil. Sabah olsun görürsünüz" diyerek mazgal deliğini kapatıp gitti.

Beni tuvalete götürenler kör pişman, ne yapacaklarını bilmiyorlar. "Kusura bakma kurban. Bir hataydı yaptığımız. Bir kere oldu işte, şimdi ne yapalım?"

"O asker doğru söylüyor. Ben alıştım artık. Eğer siz beni tuvalete götürmeseydiniz, onlar hiç götürmeyecekti. Öyle bir sıkışmıştım ki, çatlayacak gibiydim. Sizin sayenizde tuvalet ihtiyacımı gördüm de rahatladım. Yoksa altıma bırakacaktım. Bu yeni değil daha önce başıma çok geldi. Bir bez bulabilirseniz şu kafamdan akan kanı durdura-

bilirseniz iyi olur."

Nasıl yaptıklarını anlayamadım; birinin atletini mi yırttılar acaba diye düşünürken, kısa sürede bir bez bulup kafamı sarıp akan kanı durdurdular.

"Bana bir minder atın şu kapının arkasına ve beni üstüne bırakın, gerisine karışmayın. Her tarafım zaten pislik, kan, irin ve bok. Kaç zamandır hep yerdeyim" dedim.

Kirli bir döşek bıraktılar söylediğim yere, beni üstüne uzattılar. Bir de bir yastık koydular.

"Oh be" dedim "dünya varmış! Sizin sayenizde bu akşam tuvalet sıkıntısı çekmeden, bir döşeğin üstünde yatacağım! Tabii uyuyabilirsem!"

O akşam kimseye yemek ve içecek verilmedi.

Yeni gelenler, "Bunlar bize yemek vermeyecekler mi? Dünden beri bir şey yemedik. Dün polis bir şey vermedi. Bugün de bunlar vermiyor. Açlıktan öldürecekler" dedi.

Bana sordular: "Burda yemek ve su vermiyorlar mı?"

"Evet ben uzun zamandır buradayım, birkaç kez bir şeyler verdiler. Eğer yemek denilebiliirse. Ama size bana yaptıkları gibi yapmayacaklar. Siz yine de verilmeyecek gibi düşünün ve şimdiden yeme ve içmeyi unutursanız daha iyi olur. Hep bir beklenti içinde olursanız açlık ve susuzluk sizi perişan eder."

Bu grubun gelmesi benim için iyi oldu. Çoktandır kimseyle konuşmamıştım. Gelenlerle konuşmam bana az da olsa yara berelerimin ağrısını unutturdu.

"Peki sizi neyle suçluyorlar?" diye sordum.

"Apo'cuların bildirilerini dağıttık diye bizi getirdiler."

"Hepinizi bunun için mi getirdiler?"

"Evet, hepimizi bunun için getirdiler. Birkaç tanemiz bildiri dağıtmıştı. Yakaladılar. Dövdüler ve kimi tanıyorsunuz dediler, biz de tanıdık akraba ve arkadaşlarımızın ismini verdik. Çoğunun Apoculukla ne de bir başkasıyla alakası vardır. Başkaları neyse, şu köşede duran genç var ya onun düğünü vardı, o gece. Gerdeğe gire-

cekti. Düğünden alıp getirdiler. Düğün müğün kalmadı. Gelin evde bekliyor. Bu gariban burada. Durumu ne olacak? Şu akrabasına kimi tanıyorsun diye sormuşlar, o da bunun adını vermiş. Bırakırlar mı bırakmazlar mı bunların işi belli mi olur. Gelin evde boynu bükük kaldı. Eğer çekip giderse ne olur? Sonra namus meselesi olur, kan dökülür. Ama sütü temiz çıkarsa bekler. Allah yardım etsin!"

Bir başkası; "Kim ismini verdiyse. Onun hiçbir şeyle alakası yoktur. Örgütü, siyaseti hiçbir şeyi bilmez. İsmini veren polislerin kendisine 'Kimi tanıyorsun?' diye sorduklarını, bende ne anlamda sorulduğunu anlamadan, akrabam olduğu için adını verdim derse belki kurtulabilir.

Diğeri; "Orada polise söyledik. Ama kim dinler. Bir sefer ağızdan tanıyorum lafı çıktı ya. Artık anlatamıyorsun! En önemlisi de ağalar şikayet etmiş, polise bazı isimler vermişler. Ağalar polise her zaman yemek yedirir, hediyeler alırlar. Polisler ağaların isteklerini yerine getirmek zorundadırlar. Ağaların hem hükümet içinde etkileri büyüktür. Seçimlerde aşiret oyları önemlidir. Ağanın istediği gibi hareket etmeyen polis mesleğini tehlikeye atmış demektir. Kendi ekmeğiyle kim oynamak ister? Ağalar bizim ezilmemizi istemiş. Polis hem ağanın bu isteğini yerine getirmek zorunda, hem de terfi edip yükselmenin kapısını aralamak için bize karşı acımasız.

Türkiye burası. Çark böyle işliyor. Damat adayı köşedeki ranzaya oturmuş, elini de çenesine dayamış, kara kara düşünüyor. Kendi dünyasına öyle dalmıştı ki, onun hakkında konuşulanları duymuyordu bile. Namus, ahlak, şan, şeref, din, iman gibi kavramların, kadın sorunu ile olan ilişkilerini kendi aidiyetleri ile olan bağları içinde bir değerlendirme, bir muhasebe içinde kaybolup gitmişti. Fiziki tutsaklığı pek zoruna gitmiyor. Zoruna giden, bağlı olduğu örf, adet ve geleneklerin kendisine dayatacağı olası zorunluluklar. Kendisini yiyip bitiren de bu durumdu.

O arada kapıdaki gözetleme deliği açıldı.

Bir asker; "Ne konuşuyorsunuz? Lambayı boşuna yakıyorsunuz. Işığı kapatıp artık yatın. En ufak bir fısıltı duymayayım. Yoksa sizin

için çok kötü olur" dedi.

Dışarıdaki lambaların ışığı içeriyi öyle aydınlatıyor ki, içeridekine gerek bile yoktu. Baraka biraz yüksekçe bir zemin üzerinde yapılmış, etrafı tel örgülerle çevrili ve kaçma ihtimaline karşı dışarıdan oldukça bol ışıklandırılmıştı. Bu tehdit üzerine lambalar kapandı, herkes ranzalarına çekildi, getirilenlerin sayısı ranzalardan fazla olduğu için bazı ranzalara ikişer kişi uzandı. Çoğunu uyku tutmuyordu. Aralarında fısıltıyla konuşuyorlardı. Ben de bu kadar zamandan sonra ilk defa yerdeki döşeğimde uzamış, uyumaya çalışıyorum. Uykusuzluk çok. Arada bir biraz uyukluyorum. Yaraların sızısı bırakmıyor ki! İkide bir uyanıyorum ve bakıyorum ki yeni gelen "misafirlerin" çoğu ranzalarında fis kos edip duruyor. Yeni damat adayı, ranzasında robot gibi öyle oturuyor. Ne kimseyle konuşuyor, ne de yatıyor. Kim bilir, kafasından neler geçiyordur neler!

Bu arada ben de görüp duyduklarımın bir muhasebesine daldım. Biraz önceki konuşmalarda geçen;

"Komünist, ana, baba, bacı, kız tanımaz!"

"Cami imamı hep komünistler için öyle söyler!"

"Daha iki tokat yemeden kimi tanıdıysan verdin!"

"Bak adam yiğit, kimseyi vermemiş, onun için burada yalnızdır!"

"Namahrem yerlerini kimse görsün istemezsin!"

"Tuncelilidir, bizim gibi Kürttür!"

"Gelin giderse kan davası olur. Kanı temiz ise damat adayını bekler!"

En önemlisi de, "ağalar şikayet etmiş!" sözlerini düşünüyor ve kendimce iç değerlendirmelere tabi tutuyordum.

Evet, biraz önce sohbet içinde geçen bu cümleler beynimi tırtıklamaya başlamıştı.

Komünizm ve din.

Direnme ve çözülme.

Namahremlik.

Gelin, namus, kan davası ve sütü temizlik.

Ağalar, polis ve jandarma!

Bizim gibi Kürttür!

Bütün bunlar bölgenin sosyo-kültür yapısını, oradaki feodal yapının din olgusuyla ne kadar iç içe olduğunu, devletin kurum ve kuruluşları ile nasıl bütünleştiğini yeterince izah etmeye yetiyor.

Adam, devrime ve devrimcilere sempati duyuyor. Devrimci olmak istiyor ama öbür tarafta komünist lafını duyunca cinleri başına geliyor. Cami hocasının kendisine anlattığı saçma sapan, aslı astarı olmayan uyduruk şeyler kafasına öyle yerleşmiş ki, bir yaşam biçimi haline gelmiş.

Bir diğerine bakıyorsun, namahremlikten bahsediyor. Birinin çıplaklığının, özellikle cinsel organlarının başkası tarafından görülmesi örfen ayıp, dinen günah. Kişinin cinsel organları, onun namusudur. Başkasının namusuna bakmak şeriata aykırıdır. Namus apış arasında! Kadın eğer babasının evine dönerse, erkeğine ihanet etmiş olur. Erkeğin şanı şöhreti beş paralık olur. Eğer kadın gidip bir başkası ile evlenirse, bunun affedilir bir yanı yoktur. Namusu elden gitmiştir. Zina yapmıştır. Zinanın cezası şeriatta ölümdür. Bu cezanın gereğini yerine getirmek ise erkeğin görevidir. Şayet bunu yerine getirmezse şerefsiz ve namussuz olur. Cinayet işlerse itibarlı görülür. Bu, şerefsiz yaşamaktan iyi gelir birçoğuna. Onun için cinayet işler ve gidip hapiste yıllarca yatar. Hapiste yatmak ayıp değil, aksine gurur kaynağı. Bundan övünç duyar. Çevresinde itibarlı, namuslu ve şerefli biri olarak görülür. Töre ve namus cinayetleri böyle.

Kürdistan'ın bu bölgesinde ağalar oldukça güçlü ve nüfuz sahibi. Vali, kaymakam, asker, polis ve mahkemelerin üstünde önemli etkileri vardır. Devlet burada halkın üzerindeki egemenliğini, bu feodal yapılar vasıtasıyla yürütür. Parlamento ve devlet yapısı içinde de önemli etkileri vardır. Yakalanmadan önce Urfa merkezde bir aşiret ağası ile bir sorunu konuşmak için gitmiştim. Urfa'daki devlet erkanı adamın evindeydi. Benim orada bulunmamdan da oldukça

rahatsız olmuşlardı. Devletin ağalarla içli dışlı oluşu bir sır değildi.

Biraz yurtsever olanlar, sadece aynı milliyetten olduğun için sana hoşgörüyle bakabiliyor. Bütün bunları düşündükçe Urfa'ya gelmekle isabetli davrandığımı düşündüm. Kürdistan'ın en geri ve feodal yapının en etkin olduğu yerlerden biriydi. Ağalar onlarca, yüzlerce köyün sahipleriydi. Bu köylerde yaşayanlar bütün hayvanlarıyla beraber ağanın malı gibiydi. Köyler, üstünde yaşayan marabalarla beraber alınıp satılabiliyordu. Hacı, hoca, şıh ve mollalar bunlarla kolkola ve hizmetlerindeydi. Köylüler için toprak sorunu hayati derecede önemliydi. Kadın sorunu felaketti. İşte bütün bunlarla mücadele etmek kadar önemli bir görev olamazdı. Önemli olduğu kadar da tehlikeli olan bir yolda olduğumun bilincindeydim. Feodaller, gerici değer yargılarının da bekçisiydi. Onların dümen suyundaki şıh, mele takımı durmadan çok gerici bir İslam yorumunun propagandasını yapıyordu. İslam diye anlatılanın yarısı ağaya itaati vaaz ediyordu.

İktidar, erk bu yargıların esiri bir toplum dokusunda onlarda kalabiliyordu. Dolayısıyla devletle hesaplaşmaya dönen bir devrimcilik, bölgede ağalarla kapışmak zorundaydı. Ağalar devrimcileri en büyük düşmanları olarak görüyordu. Çok acımasız işler yapıyorlardı. Siverekli Bucak aşireti, yakaladıkları devrimcilerin cesetlerini paramparça doğrayıp suya atmıştı. Yine bir defasında yakaladıklarını patosa atıp saman kıyar gibi kıymışlardı. Devlet bu aleni cinayetler karşısında ya sessiz, ya da göstermelik bir soruşturmayla göz boyardı. Hemen hiçbir cinayetin hesabı sorulmadı bu zorbalardan. Aksine, büyük vatanseverler olarak taltif edildiler, devlet erkanı ile oturup kalkarak hem bir koruma sağladılar hem de bu imtiyazlarını paraya çevirdiler. Bu ağalardan, aşiretlerden bazıları, daha sonra korucu çeteleri besledi. Devletin silahlarıyla donatılmış yüzlerce sefil köylü, 'korucu başı' payesi almış aşiret ağalarının emri altında büyük cinayetler işledi, katliamlar yaptı.

Evet, Urfa'ya gelmekle isabetli davranmıştım. Bana yapılan işkencelerin acımasızlığı da bir bakıma bunun ispatıydı. Sabahleyin

askerler gelip, yeni gelenleri üçer, beşer gruplar halinde sorguya götürmeye başladı. Giden her grup birkaç saat sonra geri getiriliyordu. Kimisi epeyce dayak yemiş, elleri cop darbeleri ile mosmor olmuş, kimisi falakaya yatırılmış, ayaklarının altına aldığı darbelerden ötürü zor yürüyordu.

O gün beni akşama doğru götürdüler. Her günkü gibi gözlerim bağlı. İki kişi koluma girdi ve yere dökülen tuzun üstünde bir saate yakın yürütmeye çalıştılar. Ayaklarımın altından kan ve irin akıyordu. Sonra bir leğendeki tuzlu su ile yıkayıp jopla ayaklarımın altına masaj yaptılar. Tuz yaralarımı inanılmaz ölçüde yakıyor, ağrı ve sızısı beynimi deler gibi oluyordu. Bu tuz olayı, aynı zamanda yaralarımı dezenfekte ediyordu. O gün bir iki elektrik vermenin dışında fazla fiziki işkence yapmadılar. Bu elektriğin voltajı öncekilerine göre daha düşük gibi gelmişti bana. Daha çok konuşma ve psikolojik baskı şeklinde geçti.

Sorgulama şefi; "Bak sen konuşmuyorsun, sorduğumuz sorulara doğru cevap vermiyorsun. Senin evinde, TKP/ML, TİKKO'ya ait belgeler vardı. Sen bu örgütün üyesi olmasan bu belgeler senin evinde olmazdı. Sen bu örgütün çok önemli bir elamanısın. Bize göre bu kesindir. Sen örgütünüzün önderi İbrahim Kaypakkaya gibi direnmek istiyorsun. 'Ser verip sır verme.' Bu sizin örgütün ilkesi. Bunu da biliyoruz. Unutma ki İbrahim konuşmadı ama sağ da çıkmadı. Babasına cenazesi teslim edildi. Herhalde sen de cenazenin ailene teslim edilmesini istemezsin. Sen daha buradasın, iyi düşün, şayet konuşmazsan seni Diyarbakır'a göndeririz, orada senin hakkından gelirler. Şunu aklına iyi koymalısın ki, Diyarbakır'da konuşmadan sağ çıkan şimdiye kadar görülmemiştir. Bunu unutma iyi düşün!'

Biraz sessizlikten sonra; "Ne diyorsun? Bir şey söyleyecek misin?"

Benden hiçbir ses çıkmayınca, "Ne inatçı bir adamsın. Senin gibisini de görmedik. Taş olsaydı şimdi çatlamıştı. Ama sen inadım inat deyip duruyorsun."

Kısa bir sessizlikten sonra, "Bunu götürün" dedi.

Yenilgiyi kabul etmiş gibi bir hali vardı. Yine iki kişi koluma girip, ama bu sefer yürüterek araca kadar götürdüler. Araçtan indirirken de koğuşa kadar yürüttüler. Ayaklarımın altı çok sızlıyor, yere zor basabiliyordum. Ama askerlerin yardımıyla yürüdüm. Tuzlu su ve copla yapılan masaj galiba iyi gelmişti.

O akşam çorba gibi bir yemek verdiler. Çok pis kokuyordu. Ben en son üç gün önce biraz çorba içmiştim. Yeni gelenler de üç gündür açtılar. O açlıkla herkes yemeğini yedi. Deterjan kokusuna benzer bir koku vardı. Bunu herkes fark etti ama ne çare, üç günlük açlıktan sonra bir şeyler yemek gerekiyordu. Çünkü bir daha ne zaman yemek verecekleri belli mi olurdu!

Yemekten sonra sorgulamaların nasıl geçtiği, kimin ne yapıp yapmadığı konuşulmaya başlanmıştı ki, birçok kişi tarafından benzer şikayetler başladı.

"Ben sıkıştım."

"Ben de sıkıştım!"

"Ben de sıkıştım!"

"Ben de sıkıştım, yemeğe bir şeyler kattılar galiba."

"Ben de sıkıştım, bizi zehirlemesinler mi?"

Rahatsız olmayan yoktu. Rahatsız olmak bir yana hepimizin zehirlendiğinden korktuk. Şayet zehirlendikse olayın karanlıkta kalmaması için, birçoğu ufacık kağıtlara ufak bir takım notlar yazarak ceplerine ve değişik yerlerine sakladılar. Kimi duvara, kimi ranzaya 'yediğimiz yemek bizi rahatsız etti' gibi ibareler yazıldı. Ne yapalım ne edelim derken, en iyisi kapıyı dövüp, görevlileri çağıralım. Sıkıştığımızı, ishal olduğumuzu söyleyip, bizi tuvalete götürmelerini isteyelim, diye düşündük. Kapı dövüldü kimseden ses yok. Kapı dövmeye epeyce devam edilince, birkaç asker kapı deliğinin önünde görüldü.

"Nedir, ne oluyor, neden kapıyı dövüyorsunuz?" diye azarlayarak sordu.

Arkadaşlardan biri, "Sıkıştık, hepimiz ishal olduk. Çabuk bizi tuvalete götürün. Yoksa çekilecek gibi değil. Altımıza etmek üzereyiz."

Asker; "Burada yetkili kimse yok. Bizim yetkimiz de yok. Sizi tuvalete götüremeyiz."

"Yoksa altımıza etmek zorunda kalacağız. Kendimizi tutacak, sabredecek halimiz kalmadı. Durum çok vahim. Bakın hepsi kıvranıp duruyor."

"Ne haliniz varsa görün. Burayı tatil kampı mı zannediyorsunuz. Şayet altınıza eder, yataklara bulaştırırsanız o boku size yalatırım. Bir daha rahatsız etmeyin, yoksa sizi sırasıyla falakaya yatırırım."

Askerler mazgal deliğini kapatıp gittiler. Kıvranan kıvranana. Tuvalet umudu suya düşmüştü. Derken birkaç kişi dayanamayıp altına etti. Bu arada bir daha kapıyı dövmeye karar verdik. Yoksa hepimiz koğuşa veya altımıza edersek daha kötü olurdu. Kapıyı dövmeye başladık. Biraz sonra askerler yine kapı deliğinde belirdiler.

"Size kapıyı çalmayın demedik mi? Anlaşılan sizin canınız dayak istiyor."

"Çok sıkıştık. Hepimiz ishal olmuşuz. Bakın birkaç kişi altına etti. Ne olur açın kapıyı! Dayanılacak gibi değil."

"Benim yapacak hiçbir şeyim yok dedim size, anlamak istemiyorsunuz hayvan oğlu hayvanlar!"

Yine kapı deliğini şiddetle kapatıp gitti. Herkes öyle sıkışmış ki koğuşta dolanıyor, inliyor, kimi bir elini sıkıca kıçının üstüne bastırıyor. Bir taraftan da ne yapabiliriz diye çare arıyoruz. Koğuştaki pencereler, ranzaların seviyesindeydi. Camlar açılıyor. Ancak demir parmaklıklar var.

"Benim aklıma bir fikir geldi" dedim.

"Nedir?" dediler.

"Bakın, şu pencereler var ya. İşte onları açın, ranzanın üstüne çıkın ve kıçınızı dışarıya doğru döndürün, biraz da zorladınız mı pencereden dışarı gider."

Olur mu, olmaz mı derken kimse cesarat etmiyordu. Ben de herkes gibi sıkışmıştım. Ne var ki benim ranzaya çıkacak gücüm yoktu.

"Mademki cesaret etmiyorsunuz, bana yardım edin. Beni şu ranzanın üstüne çıkarın, önce ben yaparım" dedim.

"Tamam olur" dediler.

İki kişi koluma girdi, ranzaya çıkardılar. Pencereyi açıp kıçımı pencereye çevirdiler. Pencerenin açıldığını gören nöbetçi askerler hemen pencerenin önüne koştular. Askerler pencereye göre epeyce alçakta kalıyordu. Arada bir de dikenli tel örgü vardı.

Askerin biri; "Ne yapıyorsun, geri çekil" dedi ve silahının ucuna kasaturayı takıp bana doğru uzattı.

Ben de tam bu sırada kendimi sıkarak pencereden boşalttım gitti. Silahının ucunu bana uzatıp, "çekil, pencereyi kapat" diyen askerin silahı, yüzü gözü, üstü başı berbat oldu. Sıçtığım su gibi ishal askerin suratına öyle bir patladı ki tazyikli bir hortumdan çıkan sarı çamur bulamacı gibi. Asker neye uğradığım şaşırdı. Yanındaki diğer nöbetçiler önce onun haline güldüler. Sonra bir bağırtı çağırtı, bir siren çaldı.

Ben ihtiyacımı görmüştüm. Bu arada birkaç kişi daha benim gibi değişik pencerelerden ihtiyaçlarını gördü. Fazla geçmeden bir sürü asker barakanın etrafında toplanıp silahları çevirip beklemeye başladı. Birkaç dakika sonra omuzu oldukça kalabalık rütbeli biri, bir sürü subayla birlikte kapıyı açtı. Mermileri silahın namlusuna sürüp öyle içeri girdiler.

Rütbeli komutan; "Herkes yere otursun ve ellerini başının üstüne koysun" dedi.

Hepimiz oturduk ve ellerimiz başlarımız üstünde.

"Siz ne yapmak istiyorsunuz? Karışıklık çıkarıp kaçmak istediniz değil mi? Şu askerin üstünü kim böyle yaptıysa şuraya çıksın. Yoksa hepinizi falakaya yatırırız!"

Biraz sessizlik oldu. Rütbeli tekrar gürlerdi. "Çabuk, kim yaptıysa çıksın ortaya!"

Ben kalkmaya çalıştım. Bir teğmen silahı kafama dayadı ve; "Kimden izin aldın da kalkıyorsun"dedi. Bu arada çok fena bir yumruk attı yüzüme.

"Konuşmak istiyorum, bırakın izah edeyim" dedim.

Komutan, bırakmalarını söyledi ve bana dönerek; "Konuş bakalım" dedi.

"Komutan bey, üç günden beri kimse yemek yememişti. Bugün bir yemek verildi. Yediğimiz yemek midelerimizi bozdu. Hepimiz ishal olduk. Kapıyı çaldık. Görevli olan askerler geldi, durumumuzun çok kötü olduğunu, çok sıkıştığımızı söyledik, bize kızıp gittiler. Baktık olacak gibi değil, bir daha çağırdık, yine bize kızıp gittiler. Bu arada birkaç kişi dayanamadı ve bakın altına ettiler. Biz de mecbur kaldık bir çıkar yol olarak pencereden dışarıya doğru yapalım dedik. Pencereden dışarıya sıçınca bu arada bir kısmı askerin üstüne gitti. Bizim kaçma veya kargaşalık çıkarma gibi bir durumumuz yoktur. Bakın bir kısmı halen nasıl kıvranıp duruyor."

Tam o sırada biri büyük bir gürültüyle altına etmez mi! Gürültü çıkarıp altına edenin suratına birkaç tokat patladı.

"Görüyorsunuz komutan bey, kimsenin kendisini tutacak hali kalmamıştır. İsteyerek kim altına sıçmak ister" dedim.

Durumun aciliyetini gören komutan yanındaki subaylara dönüp; "Dışarı çıkın ve bunları sırayla tuvalete götürün. Siz de akıllı olun, bir ihtiyacınız olursa, düzgün bir şekilde yetkililere söyleyin, onlar ihtiyaçlarınızı karşılar" dedi.

Ardından çıktılar. Askerler gelip sırasıyla bizi tuvalete götürmeye başladı. Tuvalete gidip gelenler biraz sonra yine sıkışınca askerler; "Yeter artık yeni gittiniz, sabaha kadar sizi durmadan tuvalete götürecek değiliz ya" diyerek tuvalet işini durdurdular.

İlk defa kötü dayak ve işkence beklerken, bir komutan babacan bir tavır sergiliyordu! Bu komutanın böyle davranması çok garibime gitmişti. Acaba bunda bir 'bit yeniği' olabilir mi, diye çok düşündüm. Görülmüş şey değildi. Neden ve niçin diye hep kendime sorup durdum. Belki de gerçekten iyi biriydi. Demek ki herkes gaddar ve zalim olmayabiliyor.

Tuvalet işi bitince, ben arkadaşlara; "Bakın bu bir mücadeleydi, mücadele ettik ve kazandık. 'Ağlamayan bebeğe mama vermezler'

özdeyişin de olduğu gibi ağladık ve mamayı yedik. Tersi de olabilirdi. Olsaydı da önemli değildi. Çok çok biraz dayak yerdik. Zaten her gün dövüyorlar."

Gece boyunca doğru dürüst uyuyan olmadı. Tuvalete birer kere, hatta bazıları iki defa gitmişti. Bir defa tuvalete gitmeyle ishalin sonu gelmiyor ki. Birkaç saat sonra aynı problem... sabaha kadar o kabus devam edip gitti. Hatta birkaç kişi daha altına etti. Bir koku, bir koku ki!.. Anlatılması zor. Bereket yaz zamanı pencereleri açabiliyoruz. Yemeğe ne koymuşlarsa artık. Etraf ne biçim pis kokuyor!

Sabah vakti. Güneşin ilk ışıkları pencereden içeriye süzülüyor. Birkaç subay ve kalabalık bir asker grubu içeri girdi. İçeri girmeleriyle burunlarını tutmaları bir oldu.

"Bu ne biçim pis koku. Domuz ahırı bile böyle kokmaz. Ulan domuz oğlu domuzlar siz ne yaptınız ki böyle pis kokuyor. Herkes kalksın ve yere yatsın."

Herkes kalktı ve yüzükoyun yere yattı. Hepsinin ellerinde sopalar ve joplar. Yerde yatanlara giriştiler.

İyi bir fasıldan sonra durdular. Ardından "Şimdi herkes ayağa kalksın" komutu verildi.

Bütün koğuş ayağa kalktı. Ben kalkamadım. Ayaklarıma basmaya çalıştım. Fakat o kadar çok sızlıyorlardı ki.

"Sen niye kalkmıyorsun? Senin baban muhtar mı lan! Yoksa kafa mı tutuyorsun? Burada emir emirdir. Uymayan belasını çabuk bulur" dedi biri.

"Kalkamıyorum, ayaklarıma basamıyorum" dedim.

"İki asker şunun kolundan tutup kaldırsın" dedi komutan.

İki asker koluma girerek ayağa kaldırdı. Bırakınca, ben ayaklarımın acısından kendimi yere bıraktım. Döverlerse dövsünler diyordum kendi kendime.

"Bakın bakalım onun ayaklarının altı gerçekten yara mı?" diye emir verdi komutan.

Askerler baktı ve "Evet komutanım, ayaklarının altı çok kötü."

"Çevirin bakalım bir de ben göreyim."

Ayaklarımın altını görünce, "Bırakın yerde kalsın. Peki dün akşam şu askerin üstüne kim sıçtı? Askerin elbisesi, silahı vs. hep bok olmuştur. Askerin rütbesi, elbisesi ve silahı, Türk silahlı kuvvetlerinin itibarıdır. Şanı şerefidir. Namusudur. Bunun üstüne sıçmanın cezasının çok ağır olduğunu bilmiyor musunuz? Şimdi söyleyin bakalım, kim sıçtı bu askerin üstüne? Söylemezseniz çok ağır cezalara çarptırılırsınız?"

Kısa bir sessizlikten sonra kimseden ses çıkmadı.

Dayak yiye yiye canı yananlar bana çok kötü bakıyorlar. 'Bunlar hep senin yüzünden başımıza geldi, hep senin başının altından çıktı' der gibiler.

Ben de madem ki akıl verdim, şimdi sorumluluğunu almak zorundayım diye düşünerek cevap verdim.

"Ben sıçtım, komutan bey. Bu fikri de ben verdim. Onların hiçbir suçu yoktur."

"Ulan, kaç gündür, militanlık yapıyor, konuşmuyor dedikleri bu mu?"

"Budur komutanım."

"Rahat durmuyorsun bir de burada milleti kışkırtıyorsun değil mi? Seni bana verseydiler şimdiye kadar bak seni nasıl bülbül gibi öttürürdüm."

"Ayağa kalkamıyorsun, ama pencereye çıkıp, pencereden askerin üstüne sıçabiliyorsun. Kaldırın bunu bakalım."

İki asker kollarıma girip ayağa kaldırdılar. Bir iki tokat patlattı. Askerlere; "Bırakın şimdi nasıl ayakta durur?"

Bir tokat daha atınca ben yere düştüm. Kafam hafiften ranzanın altına gitti. Meğer biri ranzanın altına sıçmış. Boktan kurtuluş yok! Suratımın bir tarafı bokla sıvandı. Beni tokatlayan subay, ranzanın altından çekip daha yerdeyken suratıma tokat atmaya başladı. Bir iki tokattan sonra fark etti ki elleri hep boka bulaşmış!

"Lanet olsun, bu bok ne ulan?" demesiyle elini silkmesi bir oldu. Güya boktan kurtulacak. Fenası oldu. Silkince elini ranzanın demirine vurdu. Daha fenası, canı çok yanmış olacak ki gayriihtiyari

boklu elini yallah ağzına!

Olan olmuştu. Sıçtığımız bok ağzına kadar gitmişti. Büyük macera doğrusu. Askerler de gözaltındakiler de gülmemek için kendini zor tutuyor. Yine de birkaçının kıkırdaması duyuldu. Kapıya yönelen subay hiddetle bağırdı:

"Ben şimdi size gösteririm!"

Çıkıp gitti. Tam o sırada yüksek rütbeli biri geldi.

"Burda neler oluyor? İsyan mı var, nedir?"

Askerler hazırola geçti. İçlerinden biri akşamdan beri olup bitenleri, askerin üstüne sıçmaktan alıp tüm detaylarıyla anlattı.

Komutan bana döndü; "Neden rahat durmuyorsun. Askere kafa mı tutuyorsun? Söyle bakalım senin derdin nedir?"

"Komutan bey, dün bize bir yemek verildi. Hepimiz ishal olduk. Birkaç kez kapıyı çalıp görevlileri çağırdık. Kimse bizi tuvalete götürmedi. Bir kısmı altına ve bir kısmı koğuşa etti. Bu arada bir kısmımız zorunlu olarak pencereden dışarıya sıçtı. Pencereden sıçtığımızda asker pencereye yakın olduğu için biraz da üstüne gitmiş. Kazara bir olay. Akşam bir komutan geldi. Durumu anlattık. Anlayışla karşıladı. Bizi tuvalete götürmeleri için emir verdi. Hepimizi birer defa tuvalete götürdüler. Ancak bir defayla olacak bir iş değil. Bakın ranzaların altı, bir kısmının pantolonu ve donu bok doludur.

"Peki bu senin suratındaki bok nedir?"

"Komutan dövünce düştüm. Bakın şu ranzanın altına. Bok doludur. Suratım o bokun üstüne geldi. Şimdi çıkan subay yüzüme tokat atınca eli boklu oldu. Ben ne yapayım. Ben mi yüzüme tokat at dedim?"

Komutan ranzaların altına baktı ve burnunu tutarak kapıya kadar gitti. Bir subaya dönerek emir verdi:

"Askerler başında dursun, su, kova ve paspas verin, şu koğuşu temizlesinler."

Kapıdan çıkarken askerlere bir göz işareti yaptı. O çıkınca askerler jop ve sopalarla içeri daldı, iyi bir dayaktan sonra aynı komutan

bir daha göründü.

"Durun ne yapıyorsunuz? Ben size dayak atın demedim. Su verin şu pisliği temizlesinler dedim."

Askerler dayağı kesti. Komutan kıs kıs gülüyordu. Bir yüzü temizleyin, diğer yüzü dövün der gibiydi adamın. Durumdan memnundu. Yüzünde muzaffer bir ifade vardı. İyi iş çıkarmıştı. Biraz sonra, birkaç kova su ve paspas getirildi. Herkes susamıştı. Bu su işe yaradı. Herkes kafasını sırayla kovaya daldırıp, kovanın pisliğine ve suyun kirliliğine bakmadan içiyordu. İki kova böyle bitti. Bir kovayla onca bok temizlenir mi hiç? Bir daha su istedik. Bir kova daha verdiler. O da hiçbir işe yaramadı. Koğuşun altı bokla sıvandı. Kim yere basıyorsa ayakları pislenmeden olmuyor. Al sana bir baş belası daha. Bir bu eksikti!

Ağzı bok olan subay gelip, hıncını bizden çıkarır diye bekledik. Bir daha da görmedik. Ben görmedim. Çünkü ondan sonra çok kalmadım. Birkaç gün sonra, beni Diyarbakır'a yolladılar.

Biraz sonra askerler gelip her seferinde birkaç kişiyi çağırıp, sorguya götürmeye başladı. Gidenlerden bir kısmının ishali devam ediyordu. Sorgu şefleri bir kısmının üstü başı ve donlarının bok olduğunu görünce, "Altınıza etmişsiniz. Ödlek herifler" diye dalga geçmişler.

Yok, korkudan değil, ishal olduk demeye kalkanlara da "Burası babanın evi mi ulan eşşeolueşek! Daha sen ne gördün. Yarın öbür gün sizin götlerinizi dikeriz, ya zehirlenir veya bağırsaklarınız patlar öyle geberirsiniz. Bokunuzun bir kısmı belki de ağzınızdan geri çıkar. Onun için akıllı olan konuşur. Konuşan çıkıp evine gider."

Korku ve gözdağına rağmen bir ikisi dayanamayıp sorgu sırasında altına etmişti. Sorgudan geldiklerinde üstleri başları bok doluydu. Soran gözleri fark edince hemen açıklamaya çalışıyorlardı:

"Utanıyorum söylemeye ama altıma ettim. 'İshal olmuşum tuvalete gitmek istiyorum' dedim. Bana güldüler, dalga geçtiler. Ben de kendimi tutamadım bırakmak zorunda kaldım. Çok zoruma gitti. Ama yapılacak hiçbir şey yoktu. Bizi tuvalete bırakmayacaklarını

söylüyorlar. Götünüzü dikeriz, çatlayın diyorlar. Gerçekten yapabilirler mi?"

Yatıştırmaya çalıştım. Etkili olamadım. Korkmuşlardı...

"Hayır, o kadarını yapamazlar. Sizi korkutmak istemişler ki konuşasınız. Bilgi veresiniz. O kadarını yapamazlar. Çok büyük insanlık suçu olur" dedim.

Biri hemen çürüttü beni. "Seninki de iş yani, baksana yaptıklarına. Bu tuvalet eziyeti, bu bok büsür insanlık suçu değil mi?"

"Evet, bunların hepsi insanlık suçudur. Ama unutma ki burası Türkiye, bazı şeyler normal görülüyor. Karakollara düşüp de dayak yemeden çıkan var mıdır? Dayak yemek değil, yememek ayıp sayılır. Biri karakola düşüp, dayak yemeden çıktığını söylese kimse inanmaz. Yalancı derler. Dayak, falaka, elektrik, askı, uyutmama, tuvalete götürmeme, aç susuz bırakma bunlar olağan şeyler... Bunları yaparlar. Tuvalete bırakmazlarsa koğuşun bir köşesine yaparsın. Bugünkü gibi sorgu sırasında yaparsın, onlar da kokusunu çeksin. Ama göt dikme işini yapamazlar."

"Ama bunların işi belli olmaz. Dikerler vallahi! Bunlar her şey yapabilir. Şimdiye kadar çok adam öldürüldü, kim hesap sordu?"

"Doğru, hesap soran olmadı. Üstelik böyleleri mükafat alıyor. Terfi ediyor, daha iyi yere getiriyorlar. Ne kadar çok cinayet işleyen olursa, o kadar çok kahraman oluyor. Türkiye'de kahramanlık derecesi 'leş' sayısına göre. İyilik yapan, fakir fukaraya yardım eden, iyi bir buluş yapan, insanlığa büyük hizmetleri olanlardan kahraman yok. Tanımazsın. Bütün bunlar bir yana, yine de sen şantaja boyun eğme, yapmadığın şeyi kabul etme."

"Doğru, doğru ama arkadaşların çoğu 'he vallahi, yapmışım' deyip kabul ediyor. Hep de yalan!"

Daha sonra, Diyarbakır 5 Nolu'dayken, bir köylünün Urfa'da sorgudayken kıçına bez tıkayıp bantladıklarını, iki gün içinde adamı işkencede öldürdüklerini duyacak, 'göt dikme' konusunda benim değil, 'dikerler vallahi' diyenin haklı çıktığını düşünecektim.

"Helal olsun, 'kim askerin üstüne sıçtı' dediler sen korkmadan,

'ben' dedin. Bizi kurtardın. Yoksa hepimiz daha ne kadar dayak yiyecektik. Allah senden razı olsun.

Bir başkası araya girdi.

"Ama ne güzel oldu. İnsan yıllarca antreman yapsa senin gibi nişancı olmaz. Öyle bir nişan aldın ki, askeri tam alnından vurdun! Vallahi çok hoşuma gitti. Sen götünle bu kadar isabetli atış yaptığına göre kim bilir silahta ne kadar nişancısın!"

Herkes gülüyordu.

Ben de ağrıyla sızıyla karışık gülüyordum.

"Yok kurban, ben öyle silahşör filan değilim. Hayatımda hiç kimseyi öldürmedim. Bu tesadüfen oldu. Ama doğrusunu söylersen benim de çok hoşuma gitti. Siz daha yenisiniz, ben üç haftaya yakındır buradayım. Üstelik şu bitişikteki karanlık hücrede yalnız başıma kaldım. İşkence ve açlık susuzluk bir yana, benim şu tuvalet ihtiyacından çektiğimi bir bilseniz?"

Koğuş arkadaşlarımla birlikte vakit geçirdikçe, çoğunun siyaset, örgüt, eylemle filan hiçbir alakası olmadığını anladım. Yalnızca birkaç tanesi belli ki sempatizandı. Yaptıkları şey ise, bildiri dağıtmak ve duvarlara yazı yazmaktı.

O gün hepsi sorguya gidip geldi. En son beni görürdüler. Askeri araca bindirip indirirken iki asker koluma girip beni yürütüyordu. Askerlerin yardımıyla ayaklarımın ağrı ve sızılarına rağmen yere basmaya çalışıyor ve yürüyordum. Lime lime elbiselerim kandan, irinden, boktan, sidikten, terden katılaşmış, yürüdükçe sunta sürter gibi ses çıkarıyordu.

O gün sorguda kaba dayak yoktu. Yine yere dökülen iri tuz ve koluma giren iki kişi beni bu tuzun üstünde epeyce yürüttü. Ayaklarımın altındaki irin çıkıyor ve kanıyordu. Tuzun yaraları yakması beynimi parçalar gibiydi. Bu yakma ve sızıdan ötürü gözlerimden yağmur gibi yaş akıyordu. Biraz gezdirdikten sonra leğendeki tuzlu suda yıkayıp, jopu ayaklarımın altında silindir gibi gezdirerek masaj yapıyorlardı. Sonra tekrar bir daha tuzda yürütüp, tekrar suya sokup yıkıyorlardı. Dört beş defa bu işlem tekrarlandı. Günlük

işkencemi kum torbasından aldım. Epeyce sırtıma ve göğsüme vurdular. Her vuruşta ciğerlerim ağzıma geliyordu!

Sorgu şefi; "Bak sen burada konuşmadın. İnat edip durdun. Bak biz yine de merhametliyiz. Seni öldürmedik. Diyarbakır'dakiler bizim gibi değiller. Biliyorsun orada istediklerini alamadıklarını sağ çıkarmıyorlar. İbrahim Kaypakkaya'nın başına gelenleri sen bizden daha iyi biliyorsun. Hınzırlık yapıp bilmemezliğe veriyorsun. Ya da ölüp kahraman olmak istiyorsun. İyi düşün, daha geç değil. Kendine yazık etme. Eşin ve çocukların var. Yaşlı annen var. Dayanamaz senin acına. Biraz da onları düşünsene!"

"Bakın, ben sol görüşlü bir kişi olduğumu, Töb-Der üyesi bir öğretmen olduğumu söyledim. Ama siz beni katil yapmak istiyorsunuz, soygun ve gasp gibi şeylerden bahsediyorsunuz. Bu tür suçlarla beni suçlamaya çalışıyorsunuz. Bunların kabul edilir bir yanı yok. Bana bu kadar işkence yaptınız. İsterseniz öldürebilirsiniz de. Bana zorla hiçbir şey kabul ettiremezsiniz. Yalan, dolan, iftira ve şantajlara boyun eğmektense ölmeyi tercih ederim. Bakın beni ne hale koydunuz. Ölümden beter. Beni bu hale getirmekten ne zevk aldınız? Benim bu halimden sizin utanmanız lazım!"

"Peki neden Urfa da, başka bir şehir değil? Burada hiçbir şey yok. Mahrumiyet bölgesi. Hiçbir şey yok ki burada."

"Doğru, burada hiçbir şey yok. İnsanlar eğitimsiz. Ağalar istediklerini yaptırıyor. Bir mal gibi alıp satıyor insanları. Şıhlar, hacılar ve hocalar da onların etkisinde. Kan davaları, namus cinayetleri almış başını gidiyor, kızlar okula gönderilmiyor, çocuk yaşta evlendiriliyorlar. Köylülerin toprağı yok. Bütün bunlarla mücadele etmek, insanları eğitmek kötü bir şey mi? Kolay olanı herkes tercih eder ama önemli olan zoru seçmek. Benim yapmak istediklerim bunlar. Bunlar insani şeyler. Bana suç işlediğimi söylüyorsunuz. Aslına bakarsan, bu söylediklerime karşı olmak suç!"

"Pekala, sen bilirsin. Bu adam olmayacak, inat edip duruyor. Dik kafalılığa devam ettiği gibi bir de ukalalık yapıyor. Bunu götürün. Koğuşa koymadan önce hortumla suya tutun biraz te-

mizlensin. Bir daha böyle pislik ve kokuyla buraya getirmeyin. Domuz gibi kokuyor.

Askerler beni alıp götürdü. Koğuşa koymadan önce kapının önünde biri hortumla su tuttu. Diğer ikisi ellerinde süpürge ve fırça, üstümü başımı temizlemeye başladı. Üstümdekileri, pis ve yırtık don hariç, çıkarıp attılar. Beni sadece bir kilotla koğuşa koydular. Daha önce sırtımdaki ve kıçımdaki yaraları görmeyenler, beni çıplak görünce dehşete kapıldı. Koğuştakilerden elbise toplayacaktık. Ancak kimsede fazladan hiçbir şey yoktu. Yaz sıcağı olduğu için kimse ceket, kazak giymiyordu. Herkesin üstünde bir gömlek ve bir atlet vardı. Çoğunda atlet bile yoktu. Biri atletini bana verdi. Biraz sonra askerler bana eski bir pantolonla gömlek getirdi. Son iki gündür çok fazla işkence yapılmıyordu. O gün bir de elbise verince, daha fazla işkence yapmayacaklarını düşündüm.

O gün yaptığım kısa konuşma çok iyi oldu. Bana işkence yapanlara kısa ama etkili bir ders vermiştim kendimce. Aynı zamanda onlardan korkmadığımı anlamış oldular. Bu bana rahatlık ve huzur vermişti. Bana verilen eski pantolonu kilotsuz giydim. Giyerken koğuştakiler 'namahrem' yerlerimi görmemek için yüzlerini çevirdi. Başkasının ayıp yerlerini görmek adaba erkana uygun değildi. Dinen caiz de değil diye düşünüyorlardı.

Yeni pantolon ve gömlekle biraz adama benzediğimi söylediler.

"Korkunç görünüyordun. Bir de çok pis kokuyordun. Şimdi de kokuyorsun ama o eski elbiselerin vallahi çarpıyordu adamı. Koğuş da kokuyor ama senin kokun ayrıydı" dediler.

Bütün gün kimseye yiyecek ve içecek verilmemişti. Herkes aç ve susuz. Açlık ve susuzluğun derdi çekiliyordu. Ama tuvaletsizlik çekilecek cinsten değildi. Bir kısmının ishali halen geçmemişti. Kimisi altına kaçırmış, kimi de ranzaların altına.

Kendi kendisine konuşanlar; "Ne olacak şimdi. Bunlar bizi tuvalete götürecek mi?"

"Karnım ağrıyor. Çatlıyacağım."

"Benim başıma vurdu. Başım ağrıyor."

"Benim hem başım, hem de karnım ağrıyor."

"Ben sorguda altıma ettim. Ne yapayım falakaya yatırınca yediğim jopların acısıyla kontrol gitti, kendimi tutamadım, olan oldu."

"Senin başına gelen benim de başıma geldi."

"Ben ranzanın altına ettim."

"Ben iki defa ettim. Ama yine var. Meretin sonu da gelmiyor."

"Ben altıma ettim."

Herkes başına geleni anlatıp duruyordu. Birinin yardımıyla kapıya gidip, çaldım.

Gelen görevli askerlere; "Acilen tuvalate gitmemiz gerekir. Çok sıkıştık. Hatta bir kısmı altına bırakmak zorunda kaldı" dedim.

"Bekleyin sorumlu subay gelsin. Benim yetkim yok" diyerek gitti. Yaklaşık bir saat sonra birkaç subay ve bir grup asker kapıda belirdi. Ellerinde birkaç ekmek, ufak bir tencerede çorba gibi bir şey ve birkaç kaşık. Tabak yok. Kaşıkları da nöbetleşe kullanmamız gerektiği söylendi. Yani hepimiz aynı tencerenin etrafında grup grup oturup, sırayla yiyecektik. Fazla yemek yoktu. İdareli yememiz gerekirdi. Kimse çorbaya yanaşmadı.

Herkesin derdi bir an önce tuvalete gitmekti. Sırayla tek tek tuvalete götürmeye başladılar. Yalnız herkes iki dakikada ihtiyacını gidermeliydi. Tuvalete gidenler doğru dürüst ihtiyacını görmeden geri geliyordu. Gelenler çorbaya bakıp, bir kaşık batırıp geri duruyordu. Çorba belki kötü değildi ama korku herkesin kafasında yer etmişti. Üç kişiye ancak yetecek kadar az olan çorbanın çoğu geri gitti. Koğuşta yirmiden fazla kişiydik. Bir kova su getirildi. Herkes kafasını daldırarak biraz içti. Ranzaların altını ve altına edenleri temizlemek için su istedik ama vermediler. Yetkileri yokmuş. Küfürler ederek kapattı gittiler.

İki gün böyle devam etti. Bana kaba dayak atılmıyordu. Yürüyecek duruma gelmiştim. Yara ve berelerim iltihaplıydı. Oldukça zayıflamıştım. Urfa'daki sorgu şeflerinin tabiriyle 'akıllanmamış'tım. Akıllanmak ve dersimi almak için Diyarbakır yolculuğu

başladı. Viranşehir ve Ceylanpınar'dan getirilen UKO'cularm (Ulusal Kurtuluş Ordusu taraftarı. Sonradan PKK adını aldı) çoğu bırakıldı. Beş altı kişi kalmışlardı. Kalanlardan biri de hiçbir şeyden, siyasetten, örgütten bihaber damat adayıydı. Kara kara düşünüyordu. Gelin gider mi, kalır mı, kim bilir! Sonra namus meselesi! Cinayet, kan davası vs. vs. Belki de 'sütü temiz'dir, evde oturup hayatının erkeğini bekler, namuslu bir gelindir! Kim bilir!

Bizi minibüs gibi askeri bir araca ellerimiz kelepçeli olarak bindirdiler. Birkaç askeri araç da önde ve arkada bize eşlik ediyor. Diyarbakır'a gelince askeri bir alana getirildik. Her taraf askeri binalar ve askerler. Bir yerde durduk. Yan tarafta etrafı dikenli tel örgülerle sarılı büyük askeri koğuşlar. Koğuşların önünde volta atan sivil giysili insanlar!

Burası ya cezaevi ya da başka bir sorgulama merkezi diye düşündüm. Volta atanlara bakılırsa cezaevi... Belki de gözaltı yeridir. Birkaç dakika sonra bir subay geldi.

"Kamber Akbalık kim?"

"Benim" dedim.

"Sen hariç diğerleri aşağı insin" dedi.

Hepsinin elleri çözüldü. Arabadan indirildi ve yan tarafta volta atan sivil giysililerin yanma koydular. Ben halen askeri aracın içinde bekliyorum. Urfa'daki sorgucuların dediği 'ıslah ve adam etme' merkezine yol görünür gibiydi. Fazla sürmedi. İki sivil, iki asker geldi, gözlerimi bağlayıp başka bir araca koydular.

"Diyarbakır'a hoş geldin hoca efendi. Sen Diyarbakır'ı hiç duydun mu? Urfa'da militanlık yapmışsın. Konuşmamışsın. Bakalım burada da aynı yiğitliği yapacak mısın? Burada bize, Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından adam öldürmek dahil tam yetki verilmiştir. Hem devleti yıkmaya çalışacaksın, komünistlik yapacaksın, ondan sonra ben bir şey yapmadım deyip konuşmayacaksın değil mi? Yok öyle üç kuruşa beş köfte."

Gırla tehdit ve şantaj! Tahminen on-on beş dakikalık yolculuktan sonra araç durdu. Beni indirip bir binanın bodrum katı gibi bir

yere götürdüler. Ellerim arkadan kelepçeli, gözlerim kapalı halde kapattılar. Başıma gelecekleri düşünmeye başlamıştım. Bir saat sonra geldiler.

"Bak, biz senin dosyana baktık. Sana fazla soru sormayacağız. Hangi örgütten olduğunu, hangi eylemleri yaptığını, örgütün yöneticilerinin isim ve adreslerini şu kağıda yaz. Bir saat sonra geliyoruz. Acele etme, doğru ve okunaklı bir şekilde yaz."

Ellerimi ve gözlerimi açtılar. Başıma da iki kişiyi nöbetçi olarak bırakıp gittiler. Yazmak bir yana kağıt ve kaleme elimi bile değdirmedim. Bir saate yakın bir süre sonra geldiler.

"Bakalım ne yazmışsın?"

"Hiçbir şey yazmamışsın. Pekala sen bilirsin. O halde şimdi sana bir saat müsaade. Bu sefer vasiyetini yaz. Annene, babana, çoluk çocuğuna, akrabalarına ve de daha da önemlisi örgütüne, yoldaşlarına nasıl direndiğini, nasıl işkence gördüğünü ve nasıl bir kahraman olduğunu yaz. Seninle uğraşacak fazla zamanımız yok."

Kendilerinden oldukça emin, rahat ve kararlı bir tavır sergileyip gittiler. Tecrübeli oldukları belliydi. Neyse bakalım, el mi yaman bey mi yaman, belli olur.

Bir müddet sonra geldiler. Yine bir şey yazılmamış. Şeflerin her gelişinde ellerim kelepçeleniyor ve gözlerim bağlanıyordu. Yüzlerinin görülmesini istemiyorlar.

"Demek ki yazmıyorsun? Kimseyi dinlemiyorsun. Sen ya çok önemli bir örgüt üyesisin veya çok salak birisin. Bunu alın öbür tarafa."

Beni başka bir bölüme götürdüler. Gözlerimi açtılar. Bir masanın üzerinde bir idam ilmiği gibi bir ip, kocaman şıringalar, veterinerlerin hayvanlara ilaç enjekte ettikleri cinsten şıringlar. Kocaman satır ve bıçaklar, sopalar, joplar, elektrik vermeye yarayan bir alet.

İşkencecilerin her zaman başvurdukları klasik bir yöntem. Önce göz korkutma, demoralize etme. Bunca işkence aleti ve infaz malzemesi bu sebeple masanın üzerine yığılmıştı. Daha önce

Vietnam'da, Kamboçya'da, Şili'de, Nazi Almanyası'nda, Bulgaristan'da, Rusya'da, Arnavutluk'ta ve Çin'de yapılan işkence yöntemleri ve devrimci deneyimlerle ilgili epeyce kitap okumuştum. Bu gösterinin bana bir etkisi olmadı.

Şeflerden biri, kendisinden emin ve kararlı bir ses tonuyla; "Şu aletlere iyi bak, hangisiyle infaz etmemizi istiyorsan söyle. Beğen şimdi hangisiyle ölmek istiyorsun. Burası susma değil ölümler içinde ölüm beğenme yeridir. Sana son bir soru. Konuşacak mısın?"

"Evet, konuşayım."

"Ha şöyle demek ki imana geliyorsun!"

"Buradaki aletlerin hepsini deneyebilirsiniz. İstediğinizle öldürebilirsiniz. Ölüm gelmiş hoş gelmiş. Ama zorla yapmadığım hiçbir şeyi kabul etmeyeceğim. Urfa'da ne dediysem ifadem odur. Doğru olan da budur. İster inanın ister inanmayın."

İşkencecilerin kararlı tutumlarına karşı, benim daha kararlı bir tavır sergilemem gerektiğini düşünüyordum. Zayıflık belirtisi gösterirsem üstüme daha fazla geleceklerdi.

İşkenceci şef sinir ve hiddetle; "Bağlayın gözlerini, yıkın yere" dedi.

Emir vermesiyle, gözlerimin bağlanması bir oldu. Jop, sopa, tekme, tokat giriştiler. Kalabalık bir grup. Aceleleri varmış gibi ve birleriyle yarışırcasına vuruyorlardı. Fazla sürmedi. Birkaç dakika sonra bayılmışım. Bayılınam epeyce uzun sürmüş olmalı ki, ayıldığımda, kendi aralarında konuşuyorlardı.

"Bu geberecek ve başımıza adam sayacaklar."

"Kaç saat oldu ayılmıyor. Doktor mu çağırsak?"

"Urfa'da belasını vermişler. Bunda hayat kalmamış. Baksana her tarafı yara bere içinde. Adam bir deri bir kemik. Dikkatli davranmak lazım."

"Boşver, geberirse gebersin. Rapor tutar, merdivenden düştü deriz."

"Bu cezaevinde görülüyor. Cezaevinden imza karşılığı aldık, ölürse cezaevi yönetimine nasıl anlatırız. Geri götürüp teslim etmek

üzere bize verdiler."

Konuşmaları duyuyordum.

Biraz kendime gelince, işkenceye ara verip beni karanlık bir hücreye attılar. Hücrede bayılmış mıyım, uyumuş muyum bilmiyorum. Biri başucumda burnuma kolonya tutuyor. Yüksek sesle 'uyan ulan uyan' deyip bana seslenip duruyordu.

Ben uyanınca; "Sana ne oldu, uyudun mu yoksa bayılmış mıydın?" dedi.

Ben cevap vermedim.

Çıkınca kapıdaki görevliye; "Bunun durumu iyi değil, yaraları temizlenmezse kötü olur. Hepsi icran dolu. Zehirlenir, ölür" dedi ve çekip gitti.

Sorumlu biri gibiydi. Doktor muydu, subay mıydı, sorgucular-dan biri miydi, her ne idiyse çıkaramadım. Hücrem karanlık olduğu için, gece mi gündüz mü bilmiyorum. Geldiğimden beri ne kadar zaman geçti onu da bilmiyorum. O kadar çok önemli de değildi. Ne kadar zaman geçtiğini bilmek neye yarıyordu ki? Hiç.

Bu arada diğer odalarda bağırma çağırma, ağlama ve çığlık sesleri ortalığı inletiyordu. Demek ki ben yalnız değildim. Burası bir işkence merkeziydi. İşkencecilerin hiç boş durmadıkları, çığlık seslerinin hiç eksilmemesinden anlaşılıyordu. Konuşmaları, sesleri duyuyordum. Zayıflık gösterenler, yalvaranlar da vardı ama direnenler de vardı. Biri elinde bir el lambasıyla ikide bir gelip, başımı kaldırıp, lambayı gözüme tutup, elini göğsüme koyup nefes alıp almadığını öğrendikten sonra gidiyordu. Yaşayıp yaşamadığını kontrol etmek istiyordu herhalde!

Diyarbakır'daki sorgulamaların birinde birkaç sorgucu hem bana soru soruyor hem de bir şeyler yazıyor veya okuyorlardı. Gözlerim her zamanki gibi bağlı ancak bazı şeyler kendiliğinden belli oluyor. İçlerinden biri bana, "3 K nedir?" diye bir soru sordu. Ben ki sorulara cevap vermeyi sevmeyen biriyken, biraz düşündükten sonra, "Kara Kuvetleri Komutanlığı'nı simgeliyor. Milli Güvenlik dersinde bize böyle öğretilmişti" dedim. Sorguculardan bazıları

"aferin bak ne güzel cevap veriyorsun" deyip memnuniyetlerini belirttikleri anda, soruyu soran sorgucu, "Hayır ben onu sormadım. O üç KKK gururumuzdur. Kutsaldır. Benim sorduğum o değil. Benim sorduğum sana ait olan 3 K'dır. Nedir biliyor musun?"

Ben epeyce düşündüm. 'bilmiyorum' dedim. Gerçekten de bilmiyordum.

Sorgucu, "Bak sen! Bilmiyormuş! Birincisi komünistsin. İkincisi Kürtsün. Ve üçüncüsü de Kızılbaşsın. Komünist, Kürt, Kızılbaş. Şimdi 3 K'nın ne olduğunu anladın mı?

Bu üç şey de tehlikeli ve kötüdür. Bunun için de yasaktır. Bu 3 K seni öldürmemiz için yeterli sebeptir."

Bu arada bir diğer sorgucu lafa karıştı. "Bakın bakın bunun ki sadece 3 K değil, ayrıca, adı K ile başlayıp K ile bitiyor. Dolayısıyla bununkisi 3 K değil beş K'dır. Baksana Kamber Akbalık, ismi K ile başlamış, K ile bitiyor. Annesi babası buna bilerek böyle bir isim takmışlar. Ölümüne kendi elleriyle ferman çıkarmışlar."

Bir başkası daha akıllı olduğunu ispatlarcasına, "Hayır hayır bunun ismi yalnızca K ile başlayıp K ile bitmiyor. Soy isminin ortasında bir K daha var. Bu K, isminin içinde gizli olan bir K'dır. Kalbindeki K gibi. Komünistlerin K'sı."

Başka biri, "Oğlum bu kadar K ile sen ne yapıyorsun? Senin her şeyin, her tarafın suç. Yıkın bunu yere" deyip jop ve sopalarla epeyce dövdüler.

Dövmeye ara verdiklerinde, aralarından biri, bana yaklaşarak, "Bu kadar K ile sen nasıl kurtulursun?" diye sordu.

Ben de, "eğer tüm K'lar suçlu ise Mustafa Kemal'in, Kemal'inde de bir K vardır. Ona ne dersiniz?"

Şeflerden biri benim bu cevabıma sinirlenerk, "Ukalaya bakın. Yıkın bunu bir daha, yıkın yere" dedi ve bir fasıl dayak daha geçtiler.

Ben, o zamana kadar hiç aklımdan geçmeyen K'larm muhasebesini yapmaya başladım.

Komünistliğin yasak ve tehlikeli olduğunu biliyordum.

Türk-İslam Sentezi'nin devletin temel ideolojisi olarak alındığı

bir ülkede Kürtlüğün ve Kızılbaşlığın da iyi görülmediğini biliyordum. Ne varki benim ismim ve soy ismimde geçen K harfinin bu kadar suçlu olacağını aklımın ucundan bile geçirmezdim. Böyle giderse bunlar Türk alfebesinden K harfini çıkarabilirler diye düşünmedim desem yalan olur.

Hayattır işte, insanoğlu yaşayarak öğreniyor. K harfinin, bazıları için bu kadar kötü olabileceğini öğrenmek de varmış hayatta.

Birkaç gün falaka, askı, cinsel organdan elektrik verme, sigara söndürme, uyutmama, aç ve susuz bırakma, yine en kötüsü tuvalete bırakmama gibi Urfa'da bolca gördüğüm işkenceleri gördüm. Küfür ve sözlü hakaretleri işkenceden saymıyorum. Kaç defa bayılıp ayıldığını bilmiyorum. Yanıma devrimci numarası yapan adamlarını koydular. Kaç gün devam etti bilmiyorum. Kötü durumdaydım. Birkaç gün daha aynı şekilde devam etselerdi öbür dünyayı boylayacağım kesindi. Anlamış olmalılar ki işkenceyi kestiler. Son beş altı gün biraz yemek ve su verdiler. Bu arada bir asker günde bir defa yaralarımı alkolle temizliyordu. Biraz düzelince cezaevine götürdüler. İstihkâm denilen yere.

Size İstihkâmı, başka bir ifadeyle cezaevi günlerini de anlatacağım ama, bu gözaltı macerasını bağlamadan önce eklemek istediğim bir iki şey daha var:

Aslına bakarsanız anlattım, anlatmayı denedim. Ama daha önce de belirttiğim gibi, "daha neyi anlattım ki" diyesim var. Bir yarımlık, eksiklik duygusunu aşamıyorum.

Günlerce aç ve susuz...

Ve en önemlisi tuvaletsiz...

Darmadağınık bir ağız, kırılmış, dökülmüş dişler...

Her gün Filistin askısı, her gün kulaktan, burundan, cinsel organlardan elektrik, kaba dayak, falaka, yaralara tuz basma, sigara söndürme, kum torbasıyla dövme, günlerce kan, pislik ve ter içinde, uykusuz kaldığınızı düşünün!

Küfür, hakaret gırla...

Bir de doğal olarak kaygılar!..

Tamam direniyoruz ama işin ucunda sakat kalmak, sürünmek, hatta ölmek de var!

"Gözlerini kör ederiz, göremezsin."

"Kulaklarına asit dökeriz, sağır olur, duymazsın."

"Dilini keseriz, konuşamazsın."

"Seni hadımederiz, s....n artık kalkmaz."

"Sen artık erkek değilsin. Karın seni bırakıp gider başkasıyla yatar."

"S.... kalkmayana ibne derler."

"S... kalkmıyorsa, kıçının deliği duruyor. Arkadan çalışırsın. İbnelik yaparsın!"

"Senin gibi komünistlere ancak ibnelik yakışır."

İşkencecileri anlatmıyorum.

Anlatamıyorum.

Ama çok merak ediyorum. Kim bunları eğitti, nasıl büyüdüler, vicdan ve merhamet diye hiçbir şey duymadılar mı? Acıma duygusu denilen bir duygudan nasıl bu kadar uzaklaştılar?

Bunların mesela, kızım, oğlum, evladım diye seslendikleri çocukları var mı? Nasıl şefkat gösteriyorlar? Şefkat gösterirken yüzleri, mimikleri nasıl oluyor?

Bunlar hiç aşık olmadılar mı acaba?

Arkadaşları var mı acaba?

Kim bunlara büyük kötülükler etti ki bu kadar kötü olabildiler?

Acaba, hayatlarında birini sevindirmenin, biri için bir şeyler yapmanın, karşılıksız vermenin hazzı ile hiç tanıştılar mı?

Bu kadar hakareti olabilir görmek için, bu kadarına uğramış olmak mı gerekir? Kim bu adamlara ne yaptı ki, bu kadar büyük bir hınçla dolular?

İnsanlıklarından bu kadar kaçmaları için ne yaşadılar acaba? Yoksa nasıl hem acı çektirip hem zevkten dört köşe olabilirler ki?

Anlamadığım başka şeyler de var.

Anlatamadığım şeyler de...

İşkencedeyken, çoluk çocuğunun, annenin, yakın akrabalarının,

dostlarının, yoldaşlarının neler düşündüğünü, neler hissettiklerini, çektikleri acıları, kaygı ve beklentilerini tahmin edebiliyorum.

Ben de onları düşünüyorum tabii.

Nereden baksan zor bir durum ve zor bir gelecek bekliyor. Koyverip üzülmek yerine, zayıflığa yorumlanır diye ne kadar dik durmaya çalıştığını düşünüyorum. Bana çok zarar verdiler ama onlarla mücadeleden galip çıkan ben oldum, diye içten içe gururlu ve huzurluyum da. Çevremdeki arkadaşların, diğer tutukluların en başta bundan kaynaklanan saygıları göğsümü kabartıyor. Cezaevine geldiğimde böyle yoğun duygular içindeyim.

Cezaevindeyim: 3 Nolu veya İstihkâm

Beni cezaevine teslim edecekler ama cezaevi yöneticileri korkmuş olmalılar ki, "Bu halde bunu alıp kabul etmeyiz. Burada ölürse sorumluluğu üzerimizde kalır" dediler. Epey bir tartışma, telefonlaşmadan sonra, doktor çağırıp muayene etmeye karar verdiler. Doktor gelip baktıktan sonra beni cezaevine kabul ettiler.

Cezaevine geldiğimde sorguda üç hafta geçtiğini anladım. O zaman, gözaltı süresi kanunen 24 saatti. Gerekli hallerde 48 saate çıkarabiliyorlardı. Oysa ben 21 gün Urfa'da, 21 gün de Diyarbakır'da olmak üzere toplam 42 gün işkence görmüştüm. Kanunen, maksimum 2 gün olan gözaltı süresi nere, 42 gün nere! Sıkıyönetim zamanıydı. Sıkıyönetim komutanlıkları istediklerini yapıyorlardı. Ali kıran baş kesendiler. Kanun filan takmıyor, tanımıyorlardı. Sonsuz yetkileri vardı.

Cezaevinin idari binası neredeyse bir barakaydı. Asıl cezaevi binası karşısında etrafı dikenli tel örgülerle çevrili askeri koğuşlardı. Koğuşların önü havalandırma alanıydı. Tutuklular burada sürekli volta atardı. Urfa'dan gelirken benimle beraber olanlar durumumu, adımı soyadımı oradaki tutuklara anlatmışlar. Tutuklular da ziyaretçileri vasıtasıyla birçok yere haber vermişlerdi. Devreye giren

avukatlar vs. varmış. Bunları sonradan öğrendim.

Koğuşun önünde volta atanlardan Urfa'daki gözaltı arkadaşlarımdan biri beni uzaktan görünce, sevinçle; "Ha budur işte. Çok şükür yaşıyor, ölmemiş" diye etrafındakilere seslendi.

Onlardan başka kimseyi tanımıyordum. Birkaç kişiyi gıyabında duymuştum. Urfa'da, gözaltında ilk defa görüp tanıştığım bu insanlarla aramda samimi bir dostluk ve arkadaşlık oluşmuştu. Öylesine, kendiliğinden. Ortak acılar birleştiriyor insanı. Gözaltındaki bir gün birlikteliğinin yarattığı bağı, bazen onlarca yıl süren birliktelikler bile yaratamaz.

Beni kapıda kalabalık bir grup karşıladı. Götürüp temiz bir ranza gösterdiler. Durumum hiç iç açıcı değildi. Hal hatır sorma faslından sonra aç susuz olup olmadığımı yokladılar. Tanışma faslı! Herkes merakla anlamaya çalışıyor. Laflar, görece temkinli, ucun ucun çıkıyor ağızlardan. Tekinsiz arkadaşlık daha sonra gelecektir.

Sıkıyönetimin ilanından sonra devlet her tarafta yoğun bir devrimci ve demokrat tutuklama kampanyası başlatmıştı. En ufak bir olay, bir bildiri, bir afişleme ve bir duvar yazılaması bile bahane edilerek gelişi güzel tutuklamalar oluyordu. İşkenceler ve cezaevi faaliyetleri yoğunlaşmıştı. Cezaevleri yeterli gelmeyince askeri kışlalar cezaevine dönüştürülmüştü. 3. Nolu denilen yer, işte böyle bir cezaeviydi. Kısaca "İstihkâm" da denilirdi. Askeri garnizonun ortasındaydı. Etrafı askeri binalarla çevriliydi.

Bir sabun bulup tuvalette bir iki arkadaşın yardımıyla beni yıkadılar. Ardından yaralarım temizlendi. Temiz elbiselerle biraz uyudum. Uyuma denilebilinirse. Ağrı ve sızılarım doğru dürüst uyutmadı. Cezaevi yönetimi de biraz sargı bezi, pamuk ve tendürdiyot verdi, yaralarım için.

Bu cezaevinde hayatımda hiç görmediğim bir şeyle karşılaştım. Gece olunca koğuşlardaki WC'lerin hela taşı deliğinden kedi büyüklüğünde fareler çıkıyordu. Bu fareler koğuşlara kadar gelip, ranzaların altında, çöplerde ne bulduysa saldırıyorlardı. Tutuklulardan korktukları falan da yoktu ama tutukluların onlardan korkması için

nedenler vardı. Uykuda birkaç kişinin kulağını, ayağını ısırmışlardı. Dokuz canlıydılar. Sopalarla kovalandıkları halde direniyor, geri dönüyor, hatta enteresandır, bir meydan okuma, diklenme halleri vardı. Tutukluların korkulu rüyasıydılar.

Ancak olayın benim için başka bir anlamı vardı. Lanet olası bela yine WC'den geliyordu. Gece tuvalet ihtiyacı olan bazı tutuklular farelerin korkusundan cesaret edip yalnız başına gitmeye çekiniyorlardı. Bazen tuvalete çömelmişken delikten kocaman fareler fırlayıp çıkıyordu. Manzara iğrenç ve ürkütücüydü. Pantolonunu toplamadan, çığlık çığlığa kendini dışarı atan insanlar... Korkan korkuyor, ama durum aynı zamanda çok gülünçtü. Böyle her durumda koğuşta bir kahkaha kopuyordu. Aslında hepimiz korkuyorduk. Kuduz, veba bulaştırabilir endişesi vardı. Unutmadan bu koca farelere yörede 'cirdon' denildiğini de ekleyeyim.

Cezaevinde ağırlıkla kendilerine "Kürt Solu" diyen örgütler vardı. Ayrıca TKP/ML, Halkın Kurtuluşu ve Dev-Yol'dan birkaç kişi ile Acilciler'den bir arkadaş vardı. Tutuklularm çoğunluğunu hiçbir örgütle alakası olmayanlar oluşturuyordu. Özellikle birçok Kürt örgütünden gelenlerin önemli bir kısmı bilinçli siyasi tercihlerden, örgütsel faaliyetlerden çok "aranan" birinin, bir örgütçünün akrabaları oldukları için getirilmişlerdi. Bir aşiretten önemli bir şahsiyet örgütten olduğu zaman aşiretin diğer birçok mensubu da ister istemez yanında, arkasında durur. Bunun için siyaset bilmeye gerek yoktur. Böyle kendiliğinden taraf tutanlar, akrabayı kollama masumiyetindeki geleneksel tutumlar, zırzop cuntacıların gözünde "yardım ve yatakçılık"tı, örgütçülüktü. Cezaevindeki çok sayıda tutuklu böyleydi. Ama tabii önemli örgütçüler, bazı tanıdık simalar da vardı tutuklular arasında.

Dışarıdayken tanıdığım PKK'nin tanınmış kadrolarından Mazlum Doğan ve Yıldırım Merkit oradaydı. Benimle konuşmak istediler. Bir kenara çekildik. Bana nasıl yakalandıklarını, isimlerinin bilinmediği için işkence görmeden direkt cezaevine getirildiklerini anlattılar. Benden sonra onlar da Urfa'da yakalanmış ve buraya geti-

rilmişlerdi. Ben ikisini de kendi isimleriyle tanıyordum. Onları cezaevinde ismiyle bilen fazla kimse yokmuş.

Bana; "Dikkat et ismimizi kimseye söyleme, kimse bilmesin. Bu ifadeyle ve bu kimlikle bizi bırakabilirler. Şayet yeni yakalanıp üzerimize ifade veren olmaz ve kimliğimiz açığa çıkmazsa çıkabiliriz" dediler.

İkinci gün oturup bir durum değerlendirmesi yaptık. O sıralar cezaevinden alınıp sorguya götürülenler oluyordu. Ben de Urfa'dan getirilince cezaevine teslim edilmiştim. Ancak cezaevine hiç konulmadan yeniden Diyarbakır'daki sorguculara teslim edilmiştim. Normalde cezaevinde görünmeme rağmen sorgudaydım. Ne var ki sorgulanması gereken birileri olduğu zaman gelip cezaevinden alabiliyorlardı. Birilerinin yakalanması ve ifadesi halinde Mazlum Doğan ve arkadaşlarının sorguya götürülme ihtimali büyüktü. Bunun için karar aldık ve sorgulamaya adam vermeyecektik, direnecektik. Bu kararımızı cezaevi yönetimine de bildirdik.

Bir, iki gün sonra birkaç kişiyi avukat görüşmesi bahanesiyle idare kısmına çağırdılar ve sorguya götürdüler. Biz aynı gün hemen karar alıp, yemek almadık ve açlık grevine başladık. Açlık grevine birkaç hastanın dışında herkes katıldı. Geniş katılımlı bir açlık greviydi. Sorguya götürülenlerin geri getirilmesi ve bundan sonra cezaevinden kimsenin sorguya verilmemesini koşul olarak bildirdik. Sorguya götürülenlerin geri getirilmemeleri halinde, üç gün sonra açlık grevini ölüm orucuna çevireceğimizi bildirdik. Bir haftalık direnişten sonra koşullarımız kabul edildi. Mazlum Doğan ve arkadaşlarının geri planda kalması gerekiyordu. İdareye karşı sorumlu olarak ben gözükecektim. Çünkü o zaman cezaevinde yönetici seviyesinde fazla PKK'lı yoktu. Olanların da tecrübesi azdı. Koşullarımız kabul edildi ve bir süre kimse sorguya götürülmedi. Cezaevi yöneticilerinin sözünde ne kadar duracakları belirsizdi. Çünkü sıkıyönetim komutanlıkları her gün daha çok pervasızlaşıyor ve yetkileri gittikçe artıyordu.

İstihkam'daki koğuşlar çok büyüktü. Bütün tutuklular aynı

koğuşlarda kalıyorduk. O dönemde PKK'lıların başka örgütlerle arası iyi değildi. Örgütlerin çoğuyla aralarında sorunlar vardı. Birbirlerinden adam öldürme olayları yaşanmıştı. Bu olaylara karışanların bir kısmı buradaydı ve koğuşlarda karışık kalınıyordu. Dolayısıyla kimse birbirine güvenemiyordu. Herkeste bir tedirginlik vardı. Her örgütün adamları çaktırmadan birbirlerini bekliyordu. Ama bizim bütün örgütlerle aramız iyidi ve herkesle iyi geçiniyor, saygı da görüyorduk. Dışarıda hiçbir örgütle ciddi sorunumuz olmamıştı. Olduysa da dostça çözülmüştü. Dışarıda, içeride, sorgudaki kararlı tutumumuz ilgi ve saygı uyandırıyordu.

"Konuş, Caferleşme!.."

Diyarbakır sorgulamalarında direnip konuşmak istemeyenler "Konuş Caferleşme" sözünü anımsarlar. TKP/ML davasında yakalanıp sorgulanan Cafer Cangöz'e haftalarca, çok ağır işkenceler yapmışlardı. Ona yapılan işkence nasıl bir cürüm efsanesiyse, onun direnişi de bir direniş efsanesi olmuştu. Sorguda, cezaevinde şanını duyanlar, kim olduğunu anlamak için sorup dururlar, şaşkınlıklarını, hayretlerini, hayranlıklarını anlatırlardı. Cafer bu direnişi sayesinde kendisine dayatılan suçlamaların hiçbirini kabul etmemiş ve kısa zamanda tahliye olmuştu. Daha sonra yeniden yakalanmış ve yine uzun sorgulamalardan geçmiş ve yine "Cafer Cangöz direniş efsanesi"ni yaşatmıştı.

Sadece Cafer değil, daha birçok arkadaşımız mükemmel direnişler sergilemişti. Cezaevinde bize güvenilmesinin, itibar edilmesinin nedeni buydu. Bizim önerdiğimiz prensip ve mücadele yöntemlerine itimat edilir, dikkate alınırdı. Bizim önerilerimizde 'grupçuluk' olmazdı. Kendimize yontmaz, saygı göstermeyi özellikle bilirdik. Bu da çok zaman uzlaştırıcı bir pozisyon olarak iş gördü ve dışarıdan kalma hesapların gündemden kalkmasında, hiç olmazsa ertelenmesinde etkili oldu. Birleşme zamanıydı. Eğer örgütlerin, gru-

pların dışarıdaki husumetleri, davaları içeride de görülmeye devam ederse, cezaevi yönetimleri bizi çok kolay ezeceklerdi. Buna meydan vermemek gerekiyordu.

Çoğunluk olan, diğer örgütlerle ilişkilerde biraz üst perdeden konuşan, biraz sert olan genellikle PKK'lılardı. Bu nedenle bizim uzlaştırıcı rolümüz de genellikle PKK ile diğerleri arasındaki problemlerde pratik bir ihtiyaca dönüşmüştü. PKK'lı tutuklularla aramız iyidi. Mücadele, dayanışma yakınlaştırıyordu. Gruplar, tutuklular arasında hiç sorun olmuyor değildi ama genellikle büyümeden önlenebiliyordu.

Bu arada benim yaralarım iyileşti. Belimdeki ağrı uzun süre devam etti. Daha sonra yurtdışına çıktığımda, Fransa'da Uluslararası Af Örgütü ve İnsan Hakları gibi kuruluşların yardımıyla yapılan tedavi ve doktor kontrollerinde bel kayması olduğu tespit edildi. İstihkâm'daki havalandırmalar epeyce büyüktü ve havalandırma saatleri uzundu. Bu havalandırmalarda gruplar halinde tur atar ve tartışırdık. Buranın havalandırmaları kısa zamanda Dersim merkezdeki "Palavra Meydam"na dönüştü. (Dersim merkezde bir ana cadde vardı. 70'li yıllarda, gençler bu caddede tur atar, birbirleriyle tartışmaya tutuşur, nutuk, ajitasyon gırla giderdi. Bir günde birkaç defa devrim yapılır, devletler, emperyalist düzenler yıkılırdı... Halk, bu caddeye "Palavra Meydanı" diyordu.)

Ceylanpınar ve Viranşehir'den cezaevine yeni gelenlerden bazıları beni soruyordu. Beni görünce de sanki hayal kırıklığına uğruyorlardı. Bir gariplik seziyordum. Anlamak için soruyordum; "Beni tanımıyorsunuz, neden beni sordunuz? Sebep ne?"

"Urfa'da seninle beraber gözaltında olanlar seni öyle anlatıyordu ki, biz, valla seni çok heybetli kurduk kafamızda. Masallardaki gibi..."

Ben de onlara; "Masallardaki devler yalandır. Ne varsa bizim gibi normal insanlarda var. Ne yaparsa normal dediğimiz bu insanlar, sen, ben veya bir başkası yapar. Gerisi boş laftır" diyordum.

Tutukluların çoğunun maddi durumu iyi değildi. Hasta olanlar

vardı. Bunların içinde veremli olan, durumu kötü olanlar vardı. Bunlara özel olarak bakılması gerekiyordu. Hem onların yaşamı için hem de diğer arkadaşları hastalığın bulaşıcı etkisinden korumak için...

"Komün" oluşturmuştuk. Parası olan olmayan beraber yiyip içiyorduk. Hasta olanlara süt, yumurta, bal gibi yiyecekler aldırıyorduk. İyileşenler oldu. Bu durum aramızdaki güven ortamını pekiştirdi. Kawa ve Halkın Kurtuluşu'ndan birkaç kişi de bizim komüne katılmıştı. Çok güzel yürüyordu. Kısa bir süre içinde eğitim çalışmaları ve tartışmalar başladı. Eğitim çalışmalarını her örgüt kendi içinde yapıyordu. Ancak tartışmalar örgütler asasında oluyordu. Diğer örgütlerin PKK'lılarla arası iyi olmadığı için, siyasi tartışmalara girmekten çekiniyorlardı. Tartışmalar genellikle bizimle PKK arasında geçiyordu.

Tartışmaların odak noktası daha çok "Ulusal Sorun" ve örgütlenme üzerinde yoğunlaşıyordu. Bütün Kürt örgütleri Kürdistan'm sömürge olduğunu ve ayrı bir devlet kurulması gerektiğini noktasında birleşiyordu. Bunun için de Kürt devrimcilerinin ayrı örgütlenmesi gerektiğini savunuyorlardı. Biz Kürt ulusunun kendi kaderini tayin etme hakkını savunuyorduk. İsterlerse ayrılabilir, ayrı, bağımsız bir devlet kurabilirlerdi, buna hakları vardı. Ama bizim önerimiz, ayrılma değildi. Türk ve Kürt halkının kaderini birlikte düşünüyorduk. Kürtlerin ayrı bir ulus olmaktan kaynaklanan bütün haklarını da içeren demokratik bir devrimle iki halkı bir devrimde birleştirmek istiyorduk.

Geçerken, belirteyim: Bugün de temelde aynı düşünüyorum. Türkiye'de, Kürt ve Türk nüfus aşırı derecede iç içe geçmiştir. Türklerin ulus olarak sahip oldukları tüm haklara Kürtlerin de sahip olması ve tam bir eşitlik durumunda bir arada yaşamanın Türk ve Kürt halkının yararına olacağı görüşündeyim. Tam eşitlik olmazsa geriye her zaman haksızlık kalır. O zaman ayrılık kaçınılmaz olur. Ama bugün de bu yetki Kürt ulusunun kendisindedir. Ayrılmak istiyorsa, bu hakka sahiptir. Devrimcilerin vicdanı böyle der.

Cezaevindeki tartışmaların önemli bir kısmı da burjuvazinin, cuntanın planlarını anlamakla ilgiliydi. Darbe öncesinde ekonomik ve siyasi kriz derinleşiyordu. Gerçekten kavramdaki gibi bir "devrimci durum" vardı. Egemenler yönetemez durumdaydı. Bu tabii en başta ABD olmak üzere emperyalist odakları da tedirgin ediyordu. Baskıcı bir yönetim ve baskıcı bir anayasa, sermaye çevreleri için acil bir gereklilikti. Darbe öncesi tartışma ve değerlendirmelerde, "hakim sınıfların kısmi sıkıyönetimle yetinmeyeceği, askerlerin bir darbeyle yönetime el koyacakları" dile getiriliyordu.

Bizim yaşımızdakiler o günleri hatırlar. MİT, kontrgerilla destekli bir ittifak; MHP'de örgütlü sivil faşistlerle Sünni kesimden seçme yobazların ittifakı 'mezhep' çatışmalarında Alevi katliamları yapıyordu. Birçok aydın, yazar, gazeteci, sendikacı, politikacı ve bilim adamı, devlet destekli cinayetlerle öldürülüyordu. Sermaye, bölünmüş sivil siyasetten umudu kesmişti. Böyle bir ortamda Evren Cuntası, hem emperyalist çevreler hem de içerideki sermaye çevrelerinde büyük memnunluk yarattı.

İşin bir tarafı da doğrudan bizi ilgilendiriyordu; cezaevlerinde baskı şiddetlenecekti! Bu değerlendirmelerden sonra bir şeyler yapmalı ve cezaevinden çıkmanın yolları bulunmalıydı. Bunun için çeşitli ihtimaller üzerinde durulmalı ve çözüm yolları üretilmeliydi. Bazı örgüt üyeleri ve önderleri için durum pek iç açıcı görülmüyordu. Cuntanın bir imha politikası geliştirebileceği düşünülüyordu. Birçok ihtimal üzerinde fikir alışverişinde bulunuyorduk. Bulacağımız yol ve yöntemlere ilişkin ortak hareket etme ve bilgilendirmede prensip olarak anlaşmıştık.

Mazlum Doğan'ın Kaçma Girişimi

Bir gün bizden sempatizan bir arkadaş, dikkatini çeken bir şey olduğunu söyledi. Birkaç günden beri, askeri cezaevlerinin bize vız geleceğini, mutlaka bir yolunu bulup kaçacağımızı tekrarlayıp

duruyordu. Ben "Senin dilinin altında bir şey var. Kaç gündür tekrarlayıp duruyorsun, neyse söyle de biz de bilelim. Şayet işe yarıyorsa değerlendirmeye çalışalım" dedim.

Arkadaş; "Büyük petrol fıçıları çöp kutusu olarak kullanılıyor. Her sabah birkaç asker bu çöp bidonlarını alıp askeri bir kamyonetin üstüne koyup götürüyor. Bu bidonların içinden adam çıkarmak mümkün" dedi. Gerçekten de öyleydi.

Acaba? Acaba?

Bu çöplere bakılmıyor muydu? Eğer bakılmıyorsa, mümkün olabilirdi. Yalnız öğrenilmesi ve yapılması gereken birkaç husus vardı. Birincisi bu çöpler nereye dökülüyordu; ikincisi, çöpü dökmeye götüren askerler silahlı mıydı? Dahası ve üçüncüsü, dışarıdan adam ve araç ayarlamak gerekiyordu.

Bilgilerin toplanması için tek çare askerlerdi. Çöpü alan askerler, aynı zamanda cezaevinin etrafında nöbet de tutuyorlardı. Nöbet tutan askerlerle konuşmak her zaman mümkündü, konuşabiliyorduk. Kimin nereli olduğu, ne iş yaptığı ve siyasi düşüncesi bu sohbetlerle öğrenilebiliyordu. Gözümüze kestirdiğimiz askerlerle dost olacaktık. Sigara alınacaktı ve biraz harçlık verilecekti.

Her şey düşündüğümüz gibi oldu. Sohbet içinde çöpleri nereye götürdüklerini, kaç kişi olduklarını ve silah taşımadıklarını öğrendik. Çöp yeri ve silahlı olup olmadıkları meselesini, bu bilgiyi aldıktan sonra dışarıdan da kontrol ettirdik. Söyledikleri doğruydu. Buraya kadar her şey çok iyi gitti. Plan uygulanabilirdi.

Bu arada anlaşma gereği PKK ile konuşmak gerekiyordu. Kaçma olayından sonra olabilecek muhtemel gelişmelere karşı hazırlıklı olmak ve yapılması gerekli olanları konuşmalıydık. Sorumlu olarak Mazlum Doğan vardı. Onunla konuşunca gözleri parladı ve büyük bir memnuniyetle bana sarıldı. Kendi durumunu bana uzun uzun anlattı. Kimliğinin açığa çıkması durumunda cezaevinde çıkmasının mümkün olmadığını söyledi. Önceliği ona vermem gerektiği noktasında çok ısrar etti. Uzun konuşma ve tartışmalardan sonra, onun gitmesine karar verdik.

Benim zaten fazla bir şeyim yoktu. İşkencede hiçbir şey kabul etmemiştim. Herhangi bir eylemle yargılanmıyordum. Üzerime ifade veren de olmadığı için ilk duruşmada veya kısa sürede, normal olarak tahliye olmam beklenirdi. Bunları da düşünerek, bulduğumuz ve planladığımız imkanı ona bıraktık. Mazlum'daki memnuniyet ve heyecanı tarife imkan yoktu. Çok sevindi. Bana sık sık uğrayarak birçok kez teşekkür etti. Çıkınca benim durumumla ilgileneceğini, kısa sürede çıkmam için ne gerekiyorsa yapacağını anlatıyordu. İkimiz de yapacak bir şey olmadığını biliyorduk. Öyle zaman değildi. Ben de ona şaka yollu, "Milletvekili gibi fazla vaadlerde bulunma. Hele bir sağ salim çık. Onu sonra düşünürüz" derdim.

Sanırım doğru olanı yapmıştık. Biz bu arada başka hal çaresi üzerinde çalışıyorduk. Mazlum'la dikkat edilmesi gereken konuları tek tek gözden geçirdik. Dışarıda kendisini almaya gelenler çöp yerini çok iyi incelemeliydi. Kaçış yollarını önceden belirlemeli, uygun araçlar bekletmeliydiler. Askerlerin kaç kişi oldukları mutlaka öğrenilmeli ve ona göre bir kuvvetle orada olunmalıydı. Mümkün oldukça askere zarar vermeden gerçekleştirme yolu tercih edilmeliydi. Kaçma yolu ve saklanma noktaları belirlenmiş olmalı, muhtemel bir operasyona karşı hazırlıklı olunmalıydı.

Bu çok kolay plan, dışarıdakilerin hiçbir hazırlık yapmamaları yüzünden başarısız oldu. Mazlum'u almaya gelenlerin olay yerine önceden hiç gitmedikleri, sonradan anlaşıldı. Kaçış günü Mazlum sabahleyin bir battaniyeye sarılı halde çöp bidonuna konuldu. Üzerine de biraz çöp bırakıldı. Askerler gelip çöp bidonlarını alıp götürdü. Çöpü dökünce battaniyeye sarılı birinin yamaçtan aşağıya yuvarlandığını görüyorlar. Çöp bidonunun içinde birkaç saat kaldığı için ayakları ve bacakları uyuşmuş, kalkıp kaçamamıştı. Onu almaya gelenler de gözükmeyince askerler Mazlum'u alıp tekrar cezaevine getirdiler.

Büyük bir fırsat heba edilmişti. Bize söylenene göre almaya gelenler yanlış yere gitmişler.

Sabah kahvaltısından sonraydı. Havalandırmada geziniyorduk. Biraz sonra kıyametin kopma ihtimalini düşünürken, sürpriz bir durumla karşılaşıyorduk! Mazlum, askeri kamyonetten indiriliyordu!.. O zaman anladık, plan yürümemişti. Mazlum'u idare binasına götürdüler. Daha oradayken gardiyan askerler gelip benim hemen çantamı alıp çıkmamı söylediler. Fazla bir şeyim yoktu. Ufak bir poşet! Hiçbir soru sorulmadı, direkt 2 Nolu Cezaevi'ne! En arka köşedeki hücredeydim!

2 Nolu Askeri Cezaevi

Kaçmaya teşebbüs eden Mazlum Doğan'dı. Peki neden ben başka bir cezaevinde hücreye atılmıştım? Benim bir payım ve rolüm görünmüyordu. Birkaç kişinin dışında hiç kimsenin olaydan haberi yoktu. Aynı örgütten de değildik. Ama neden? Bir dizi soru işareti vardı kafamda. Benden yarım saat sonra Haydar Aslan'ı getirip yandaki hücreye koydular. Haydar Aslan da TKP/ML'den yargılanıyordu, yoldaşımızdı. Onun da bu olaydan haberi vardı. Ona da ben söylemiştim. Ama neden biz? Kaçan PKK'lı, ayrı bir örgütten! Ama sorgusuz sualsiz, biz hücreyi boyluyoruz?

Bütün bunlar olurken 2 Nolu Cezaevi'ndeki tutukluların çoğu havalandırmadaydı ve gelişmeleri gördüler. Haberleri oldu. Hücre deliğinden onlara bağırarak kim olduğumuzu anlatmaya çalışırken, tahminen iki saat sonra Mazlum Doğan ve birkaç kişiyi daha getirip yandaki hücrelere koydular. Cezaevindeki tutuklularm tepkisi, bizim tepkimiz, isyan tehditleri, derken akşama doğru herkesi hücreden çıkarıp koğuşlara koydular. Ben hariç! Hücrede yalnız ben kaldım. Anlaşılan cezaevi yöneticilerinin bu kaçma teşebbüsünden şüphelendikleri birinci kişi bendim.

O sırada kafamda konuyu evirip çeviriyorum. Aklım hep birine gidiyor. Konuyu bilen sınırlı sayıda kişiden biri de Yıldırım Merkit'ti. Aydınlık saflarından PKK'ya geçmiş, önemli bir konuma gelmişti.

Provakatif tutumlu birisiydi. Lafazanlık dışında bir hüneri yoktu. Bütün örgütler şüpheli gözüyle bakıyordu. Benim de daha Dersim'deyken şahit olduğum birkaç provakatörlüğü vardı. Ama Mazlum Doğan çok güveniyordu. Uyarıldığı halde güven duymaya devam etti. 2 Nolu'da örgütün sözcüsü durumundaydı. Bu hususların tekrardan sorgulanması gerekir. Bir kaçma olayı daha vardı o da sabote edildi. Bunu sırası gelince ayrıca anlatacağım.

Herkes koğuşa alınırken benim hücrede bırakılmam, kafamı sürekli kurcalayan bir konu haline geldi. Şimdi bu neyi ifade ediyordu? Eğer bir ihbarcısı varsa, çöp yolunu ilk benim keşfettiğini mi söylemişti? Yoksa sorgulanacak mıyım? Beni neden tek bıraktılar burada? Bir sorgu yok, sual yok. Dayak ve eziyet de yok. İlk günden sonra normal yemeğim de veriliyor. Diğer tutuklular hücrenin kapısına kadar geliyor, onlarla konuşuyorum. Diğerlerinden farkım, sadece hücrede olmak ve havalandırmaya çıkamamak. Neticede sorgulama da olmadı.

Diyarbakır'a geldiğimden beri Şapkalı'nın (İbrahim Kaypakkaya) hangi cezaevinde yattığı ve nerede işkence gördüğünü hep merak ediyordum. Askeri Cezaevi ama hangisi? Bir ara 2 Nolu olduğunu söylemişlerdi. Ama 2 Nolu'nun ne olduğu, nasıl olduğu, benim için merak konusuydu. Şimdi 2 Nolu'daydım. Hem de bir hücrede!

Sorular kafama üşüşüyor.

Acabalar çoğaldıkça çoğalıyor.

Hücrede ilk günüm bu acabalarla geçti. Kendi kendime, Şapkalı burada ve bu hücrelerden birinde kaldı. Bu kesin. Ama hangisinde?

Cezaevinin fazla hücresi yoktu. Topu topu yanılmıyorsam sekiz hücresi vardı. Hepsi yan yana. En izole olanı en arkada olanıydı. Benim kaldığım hücre. Acaba bu hücrede kalmış olabilir miydi? Şu anda İbrahim'in kaldığı hücrede miydim, yoksa?

O tarihte tutuklular içinde herhalde "en sakıncalı" olanı ve en çok "tecrit edilmesi gerekeni" Şapkalı'ydı. Muhtemelen en izole hücreye atılmıştı. Tabii bunlar tahmin, ihtimal.

Bir hücreye konulmuşum, ancak fazladan herhangi bir

muamele söz konusu değil. Diğer tutuklular havalandırma saatinde benim hücrenin kapısına kadar gelebiliyor ve onlarla iletişimde bir sorun yaşamıyorduk. Tutuklular bu cezaevi ve hücrelerin 70'li yıllarda siyasi tutuklular için kullanıldığı ve aynı zamanda sorgu ve işkencelerin çoğunlukla burada yapıldığını anlatıyordu. Daha sonra cezaevi yöneticileriyle yaptığımız konuşmalardan da anladım ki söylenenler doğru. O zaman çok fazla tutuklu olmadığı için kullanılan tek askeri ceza ve tutukevi burasıymış.

Akşamları hücrede yalnız olunca duygudan duyguya, düşünceden düşünceye geçiyor insan. Hayaller, hayaller!.. Derken, insan kendi kendisiyle konuşmaya başlıyor. Size söyleyeyim, o zaman fark ettim kendimle muhabbetim iyiydi. Bir de duvarlar... Duvarlarla da çok muhabbetim oldu.

Şapkalı benim için zirveydi. Büyük bir kahraman ve önderdi! Ser verip sır vermemenin sembolü olarak tarih sayfalarında yerini almıştı. İşkencede her devrimci ve komünist, Şapkalı gibi olmak ister. O'nu örnek almak ister. Benim de yapmaya çalıştığım buydu. Daha sorgulamamın ilk anından sonuna kadar hep o aklımdaydı. O'nun hatırası, tavır ve ilkesi o zor günlerde ışığım oldu. O ışıkla buraya kadar gelmiştim. Şimdi de büyük ihtimalle aynı hücredeydim. Rahat ve huzurluydum. Kendimi huzurundaymış gibi hissediyordum. Şapkası başındaydı. O da huzur dolu görünüyordu. O'na "konuşmadım" demek ve anlatmak istiyordum. "Gerek yok, biliyorum" diyordu bana.

Sonra ben soruyorum: "Vartinik'te nasıl oldu ki baskına uğradınız? Baskından nasıl kaçtın?"

"Kayadan atladım. Bir taşın altına gizlendim."

"Çok soğuktu, değil mi?"

"Donuyordum az daha!"

"Ayakların soğuktan yanmış diyorlardı."

"Sorma bunları. Boş ver. Zemheri ayında Zel Dağı'nın soğuğunu bilmiyor musun?"

"Seni ihbar ettiler değil mi?"

"Bunu herkes biliyor."

"Vücudunu parça parça kestiler, yaralarına tuz bastılar değil mi?"

"İşkenceciler bundan zevk alırlar. Acı çektirmek en çok hoşlandıkları şey. Aklıma ne geliyorsa hepsini yaptılar. Hakkımda ferman önceden verilmişti. Beni öldüreceklerdi. Bunu biliyordum. Ancak istediklerini alamadılar, kahroldular. Bu onlara dert oldu."

"Peki seni nasıl öldürdüler?"

"Niye soruyorsun? Bak işte sonuç ortada. Bu yetmiyor mu? Sen bari sorma! Senin gördüklerin az mıydı? Seni de öldürebilirlerdi. İyi ki yaşıyorsun. Kimin yaşadığı ve öldüğü önemli değil, önemli olan ilkelerin ve prensiplerin yaşaması. Bu ilkeler ve prensiplerdir bize geleceği getirecek. Size çok değerli bir miras bıraktım, umarım bu mirasın hakkı verilir."

"İlkelerden bahsetmişken, kısmi çözülmenin olabileceği ve bunun hoş karşılanması gerektiğini söyleyenler var. Buna ne dersin?"

"En tehlikeli olanı da budur. En ufak bir zaafı kabullendin mi, sonu felâketle biter. Bu ideolojik yozlaşma ve çürümeyi beraberinde getirir. Bunu kesinlikle tartışma konusu yapmamalı. Ayrıca, sınıf mücadelesini sadece laf ebeliği olarak gören şarlatanlar da aynı derecede tehlikelidir. Bunlara kesinlikle prim verilmemelidir."

Aydınlık'tan ayrılık, partinin kuruluşu, mücadale ve yakalanma, sorgu, ölüm... Doğu Perinçek'in komplosundan, yoldaşlarına kadar hepsini tek tek sormak istiyorum.

Birden kendimi yakalıyorum. Ne yaptın, kafayı mı üşüttün? Cinlerle, perilerle mi konuşuyorsun!.. Toparlanmaya çalışıyorum ama boşuna. Birkaç dakika sonra tekrar duvarlarla konuşurken buluyorum kendimi. "Allah aşkına siz ne duydunuz, ne gördünüz? Burada o kadar vahşet yaşandı, insanlara işkenceler yapıldı, nice sırlar döküldü, nice sırlar saklandı. Ama siz hepsini biliyorsunuz. Bir de dile gelip anlatsanız!

Duvar bu, konuşur mu hiç!

Hay lanet! Yine saçma hayallere daldım gidiyorum. Ama olmuyor ki! Konuyu değiştireyim diyorum ama olmuyor! Merak bu! Kafamda o kadar çok soru var ki, haddi hesabı yok. Hepsini bilmek istiyorum. Cevaplanması gereken çok soru var.

Yine dönüyorum Şapkalı'ya; "Peki bunları bir kenara bırak. Sen hiç aşık oldun mu? Bir sevgilin var mıydı, güzel miydi, çok mu seviyordun? O da seni öyle çok seviyor muydu? O'na hiç türkü söyledin mi? Peki ya şiir de yazdın mı?"

Sorular, sorular! Sorular!..

Bitip tükenmeyen sorular!

Ben ne yapıyorum, diyorum kendi kendime. Keçileri mi kaçırdım, kafayı mı üşüttüm acaba, diyorum.

Varsın üşüteyim. Kendi kendime hayal de kursam, deli de olsam hiç önemi yok. Hoş bir delilik. Güzel bir sohbet. Her zaman böyle bir ortamı bulmak, böyle bir atmosferi yakalamak nasip olmuyor ki. Hem acı, hem de garip!

Başka bir şey düşüneyim diyorum, olmuyor. Dönüp bu sefer hücre kapısına, "Peki sen ne gördün? Neler işittin? Sen daha çok şeyler biliyorsun. Hem içeriyi, hem de dışarıyı görüyorsun, daha çok bildiklerin olmalı. Yandaki hücrelerde olup bitenleri, çığlıkları, hakaretleri, küfürleri... Sen daha çok bilgi sahibisindir. Bari sen bir şeyler söyle" diyorum.

Tıs yok. Kapı zalim olmuş konuşmuyor. Lanet olsun diyorum. Şapkalı'yı kaç yerinden kesmiştiler?

Çok mu kesmiştiler?

Yaralarına kurtlar mı düşmüştü?

Yaraları gerçekten kangren mi olmuştu?

Ne kadar acı çekti? Bir şeyler konuşuyor muydu?

İnliyor muydu?

Ona işkence yapanlar nasıl insanlardı? İşkencenin zevki mi vardı suratlarında, yenilginin acısı mı?

Direnenler!

Çözülen ve ihanet edenler!

Sorular! Sorular!

Hiçbir şey öğrenemeyeceğim.

Bir gün birileri bana 'Sen, madem ki Kaypakkaya'nın hücresinde kaldın, bize neler anlatacaksın?' diye sorsa...

Siz olsanız ne cevap verirsiniz?

Peki diyorum. Ben en büyük sıkıntıyı tuvalet ihtiyacımı giderme noktasında çektim. Sen de böyle bir sıkıntı yaşadın mı?

Bu sefer gülerek cevap veriyor.

"Bundan daha doğal ne olabilir ki. Onlara bu yakışır. Herkes kendisine yakışanı yapar!"

Hücrede üç gün kalıyorum ve üç gün boyunca da bu havada, bu hayal dünyasında geziniyorum. Yakamı bırakmıyor. Yoksa ben mi soruların yakasını bırakmıyorum. Onu da bilmiyorum. Uyuyorum, uykuda yine aynı şeyler. Rüya, hayal fark etmiyor. Fenada olmuyor desem yalan değil.

Üç gün sonra hücreden çıkınca Mazlum Doğan'la bir durum değerlendirmesi yaptık. Böyle bir imkanın sorumsuzca heba edilmesinin nedeni neydi diye?

Ayrıca neden herkesten önce, kaçma girişiminden dolayı hücreye biz gidiyoruz? Neden biz?

Sorunun araştırılacağını ve sorumluların bulunacağı ve bu konuda hatanın kendilerinden kaynaklandığını, yeri gelince ve araştırma bitince bize bir özeleştiri yapacaklarını söyledi. Bu konu hiçbir zaman tam olarak aydınlığa kavuşmadı. Neticede, bugün şöyle bir soru sorulabilir. Mazlum Doğan bugün hayatta olabilir miydi?

2 Nolu'da da yine PKK'lılar çoğunluktaydı. Biz fazla değildik ama etkili bir yapımız vardı. Cezaevindeki gelişmelere daha çok PKK ve biz ortaklaşa karar veriyorduk. Burada da denge durumunu sağlama işi bize düşmüştü. Çünkü diğer örgütler PKK ile çeşitli sorunlar yaşamışlardı ve mümkün oldukça ölçülü ve mesafeli davranmaya dikkat ediyorlardı. PKK'dan biraz da çekindiklerini söyleyebilirim. 2 Nolu'da siyasi tartışmalar ve seminerler için uygun koşullar yaratılmıştı. Bu koşulların yaratılmasında bizim oldukça

büyük katkımız ve çabamız olmuştu. Bir ara bizim bir arkadaşımızın hücrede olduğu söylendi. Biz bunun üzerine cezaevi müdürünü çağırıp, bu arkadaşımızın neden hücreye atıldığını öğrenmek istedik. Normalde kimsenin hücreye atılmaması için cezaevi yönetimiyle anlaşmamız vardı. Cezaevi müdürü gelince kızgın bir ifadeyle arkadaşımızın neden hücreye atıldığını sordum.

O da kızarak cevap verince, müdür binbaşıya; "Bizimle böyle konuşamazsınız. Biz hırsız değiliz, yalancı, ırz düşmanı gibi herhangi bir yüz kızartıcı suçtan dolayı burada değiliz. Biz siyasi tutukluyuz. Düşüncelerimiz hoşunuza gitsin veya gitmesin, biz bu ülkeyi yönetmeye ve dünya üzerinde saygın bir yere getirmeye talibiz. Siz ise burada bir memursunuz. Bizimle konuşurken kızmak değil, saygılı ve ceketinizi ilikleyip öyle konuşmanız gerekiyor."

Müdür, kafasına mı yattı, yoksa gayri ihtiyari mi bilemiyorum, düğmelerini iliklemeye davrandı ve saygılı bir şekilde; "Kimmiş hücrede? Benim hiçbir şeyden haberim yok" dedi.

Gardiyanları çağırıp, durumu sordu. Arkadaşımız gardiyanlarla biraz zıtlaşmış ve o da, 'o halde beni hücreye atın' demiş. Gardiyanlar da 'mademki istiyorsun hadi bakalım gel hücrede yat' demişler.

Bunun üzerine cezaevi müdürü askerlere emir vererek hemen hücreden çıkardılar. Sonra öğrendik ki arkadaşımız gerçekten biraz da isteyerek hücreye gitmek istemiş. O hücrelerde İbrahim Kaypakkaya yattığı için, İbrahim'e hayranlığı yüzünden O'nun yattığı hücreye gitmek, orada biraz da olsa kalmak istemiş. Bunu şeref olarak görmüş.

Bir seferinde bizimle PKK arasında ulusal sorun üzerine aralıksız günlerce süren tartışmalar olmuştu. Bu tartışmalara oldukça geniş katılım vardı. Tartışmanın konusu, "Kürt tarihi ve ulusal sorunun çözümü" idi. Tartışmada söz hakkında, süre konusunda sınırlama olmayacaktı. PKK'lılar üç gün aralıksız konuştular. Sıra bize gelmişti. Biz konuşmaya başlayınca, baktılar ki biz onların kitlesini etkiliyoruz, ikinci gününde tartışmadan çekildiler. Tutukluların dışında bu tartışmaları dinleyen askerler bile oluyordu. Hatta biz

Türk ve Kürt devrimcilerinin ortak örgüt ve ortak mücadelelerini savunurken zaman zaman askerlerden dahi alkış alınca, kendilerine Kürt solu diyen örgütlerin tepkileri sert oluyordu.

Bu tartışmalar sırasında garip bir olayı anlatmadan geçemiyeceğim. Gariplikten öteye tarihi bir sorumluluk gereği olarak bir duruma özellikle dikat çekmek istiyorum. Tartışmalarda bizim tarafta konuşmacı bendim. Tartışmalarda tansiyon biraz yükselince oportunist, revizyonist, küçük burjuva devrimcileri vs. gibi birtakım siyasi terimlerle bize sataşmalar oluyordu. O zaman PKK davasında yargılanan bir kardeşim vardı. O da oradaydı ve herkes gibi o da tartışmaları dinliyordu. Tartışmalarda diğer PKK'lılar bana karşı eleştirilerinde saygılarını koruyordular. Bana doğrudan ve sakınmadan "adi", "alçak", "alçak Türk solunun köpeği" vb. kelimelerle hakaret eden bir tek kişi vardı, o da kardeşimdi. Diyarbakır'da yakalanmış ve çözülmüştü. Örgütü önce çözüldüğü için o da dahil aynı gruptan olanlardan bir çoğuna karşı tecrit uygulamıştı. Tecrit kararı yeni kalkmıştı. Bana saldırganlığı ile kendisini örğütüne kabul ettirmeye çalışıyordu. "Bakın ben örgütümün siyasal çıkarları ve amaçları için kardeş mardeş dinlemiyorum. Benim için örgüt her şeyden önde gelir" gayretkeşliği içindeydi. Tabii bu tür gayretkeşliklerin sonunun iyi olmayacağı başından beri belli oluyordu. Gün geldi cunta ilan edildi ve akabinde 5 Nolu'daki işkencelerin dozu artmaya başladı. Ağır işkencelere dayanamayan zayıf kişilikler, nefesi itirafcılıkta aldılar. İki kardeştik orada ve ayrı ayrı davalardan yargılanıyorduk. İki kardeş ama taban tabana birbirlerine tam tezat iki yapı. Tezat kişilikler. Ve farklı iki karekter. Biri şakıdayıp öten bülbül, diğeri dut yeyip susan bülbül misali.

Emperyalizm ve sosyal emperyalizm, mücadele biçimleri, sosyo-ekonomik yapı ve Kemalizm gibi konular tartıştığımız başlıca konulardı. Sovyetler Birliği'nin sosyal emperyalist olduğu ve devlet kapitalizmini uyguladığı şeklindeki tezimize karşı ateş püskürenler oldukça kalabalıktı. Ve bu tür tartışmalarda oldukça fanatik ve tutucu tutumlara sahiptiler. Oldukça sert tartışmalar yaşanıyordu.

Yine o dönemde tartışmaların ana konularından biri de Kürdistan'da köylü toprak sorunuydu. Bizim dışımızda bu konuyu ciddi olarak ele alan yok gibiydi. Bölgede aynı zamanda aşiret reisi olan toprak ağaları büyük arazilere sahiptiler. Birçok toprak ağası bazen onlarca köye sahipti. Bu ağaların köylü üzerinde etkin bir nüfuzu vardı. Köylüler bu toprak ağalarının kulu ve kölesi durumundaydı. Köyler içinde yaşayanlarla birlikte alınıp satılabiliyordu. Köylüler, ağaların müsaade ettikleri ölçüde ticaret yaparlardı. Topraklarda nelerin ekileceğine ağalar karar verirdi. Oylar ağanın işaretine, isteğine göre kullanılırdı, hep ağanın partisine oy verilirdi. Ağalar sık sık ve genellikle Demokrat Parti, sonradan Adalet Partisi'nden vekil olur, Ankara'ya giderdi. Belediye başkanlıkları ağa aşiretinin doğal makamıydı ve aslında feodal hakimiyetlerini temsil ederdi. Köy muhtarları da ağanın işaret ettiği kimselerdi. Ağanın ya aşiretinden ya da yanaşmalarından, yardakçılarından biri olurdu.

Velhasıl toprak sorunu ciddi bir sorun olarak kendisini dayatıyordu. Bu sebeple toprak devrimi bu alanda can alıcı bir öneme sahipti. Daha önce Ecevit toprak reformundan bahsetmiş, bu konudaki demagojisi köylülerden destek almasını sağlamıştı. Bu durum da gösteriyordu ki, köylü toprak devrimi hayati bir önemdeydi. Biz de bu konuya diğerlerinden daha farklı bakıyor ve önem veriyorduk. Bu yaklaşımımız da destek görüyordu.

Ne yazık ki bu tespitlerimizi hayata geçirmede yeterli zamanımız olmamıştı. Bu konuda oldukça geç kalmıştık. Bu geç kalma bizim yenilgimizde ve başarısızlığımızda önemli bir etken olmuştu. Demokratik halk devriminin gerçekleşmesinin yolu devrimci köylü savaşından geçiyordu. Köylülerin bu mücadele içinde aktif rol oynamaması durumunda başarının hayal olacağı çok açık ve netti. Teorik olarak bu düşünce ve eylem planına sahip olmamıza rağmen bunu hayatta ete kemiğe büründüremedik. Bu konuda yeterince bilgi ve tecrübelere sahip değildik. Bu konuda yeterli örgütlenme de yapılmamıştı.

En çok tartıştığımız konulardan biri de Kemalizm konusuydu.

Birçok sol grup ve parti, Kemalizmin devrimci ve ilerici olduğu noktasında birleşiyordu. Kemalizmin 'faşist diktatörlük' olduğu tezini savunan İbrahim Kaypakkaya'nın çizgisi diğerlerinden farklıydı.

O zaman askerler içinde devrime ve devrimci örgütlere sempati duyanlar vardı. Hatta orada örgütlediğimiz epeyce asker bile olmuştu. Bu tartışmalar sayesinde, devrime sempati duyan askerler bize güven duymaya başlamışlardı. Bu askerler vasıtasıyla içeriye yazı ve kitap getirtebiliyorduk. Dışarıya da yazı ve not gönderebiliyorduk.

Cezaevinde yaptığımız değerlendirmelerde, durumun böyle gitmeyeceği, sıkıyönetimle yetinilmeyeceği ve askerlerin yönetime bütünüyle el koyacakları noktasında genellikle aynı fikirde birleşiyorduk. PKK'lıların bir kısmı o zaman bu noktada net olmamakla birlikte bir cuntanın gelebileceği fikrine katılıyorlardı.

Cuntanın gelmesi durumunda ilk yönelecekleri yerlerin başında cezaevlerinin geleceği kuşkusuzdu. Bu sebeple ne yapıp edip cunta gelmeden önce bir hal çaresi bulup çıkmak gerekiyordu. Cuntanın gelmesi durumunda, kendileri için tehlikeli buldukları kişileri yok etmenin bir yolunu bulacaklardı. Bu konuda kimseye hesap verme sorunları yoktu. İstedikleri kadar pervasız davranabilirlerdi. Nitekim öyle de oldu. Pervasızca bir şiddet, işkence ve vahşet!

Esat Oktay Yıldıran, (Diyarbakır Cezaevi'nin 12 Eylül sonrası iç güvenlik amiri, daha sonraları PKK tarafından ölümle cezalandırıldı) "Burada Allah yoktur. Sizin Allahınız da peygamberiniz de benim. İsteyenin canını alır, isteyenin canını bağışlarım. Allaha değil, bana yalvaracak ve bana dua edeceksiniz. Benim buyruklarımı yerine getirirseniz sizin hayatınızı bağışlayabilirim. Şu gördüğünüz gardiyanlar da benim meleklerimdir. Onların da emirlerini yerine getireceksiniz. Aksi takdirde her biri Azrailiniz olacak. Disipline uyacak, emirleri dinleyecek ve kayıtsız şartsız itaatkâr olacaksınız. Yoksa çektire çektire canınızı alırım" diyecekti ve de dediğini de yapacaktı.

Kaldığımız 2 Nolu'dan kaçmanın koşulları vardı. Bu konuda acele edilmeliydi. Çünkü yeni yapılan 5 Nolu'nun inşaatının bitmek-

te olduğu, yapı itibariyle oradan kaçmanın imkansız olduğu söyleniyordu.

Bir imkan daha yarattık. Koğuşlardan birinin üst tavanı delikti. Oradan çatıya çıkmak kolaydı. Çatı fazla yüksek değildi. Rahatlıkla oradan atlamak mümkündü. Nöbetçilerin göz yumması durumunda rahatlıkla kaçılabilirdi. Nöbetçiler de ayarlanmıştı. Hatta bize askeri arazinin dışına çıkana kadar yol bile göstereceklerdi. Bahsettiğim tavanı delik koğuşta PKK'lılar kalıyordu. Onlarla bu konuyu konuştuk. Durumu acil olanlardan birkaçı kişi bizden ve birkaç kişi de onlardan olmak kaydıyla bu imkanın kullanılmasını değerlendirdik. Onlar hep kendilerinden daha fazla kişi olmasını istedi. Bizden de bir iki kişi olması durumunda kabul edeceklerini söylediler. İmkanı yaratan bizdik, ayarlamaları biz yapmıştık. Ancak kötü bir pazarlık vardı. Uzun tartışmalardan sonra 'yarı yarıya' kararına varıldı. Bize yardımcı olacak olan askerlerle konuşulup plan yapıldı, tarih ve saat belirlendi. Tam her şey hazır derken PKK'lılar, eski pazarlığa yeniden döndüler. "Bizden daha fazla adam gitmeli" diye tutturdular. Bu arada biraz da kaygılı oldukları anlaşıldı. Askeri alandan çıkmanın riskli olacağını, kayıp verme ihtimali olduğunu söylediler. Sonunda vazgeçtiler. Böylece bu imkan kullanılamadı.

Biz o zaman, devrimci örgüt ve partiler arasındaki devrimci dayanışma ve birbirimize sahip çıkma ruhu ile hareket ediyorduk. Kendi yarattığımız imkanlardan başka örgütlerin de yararlanması gerektiği mantığıyla hareket ediyorduk. Vazgeçtiklerinde onlara söyledim; "Bir gün pişman olduğunuzu söylemek ve özür dilemek istersiniz ama özür dileyecek zaman ve fırsatı bulamayacaksınız."

Bu sözü birçok vesileyle ve birçok tartışmada söyledim. Bunun tanıklarından bazı arkadaşlar artık hayatta değil. Ancak bilen ve hayatta olan arkadaşlar da var.

Ve o günlerde efsane "5 Nolu"nun inşaatı bitti. Tutukluların oraya nakline başlandı. Artık yeni yakalananlar sorgudan sonra direkt oraya götürülüyordu. 2 Nolu'dan 5 Nolu'ya ilk nakil edilenler, ön plana çıkmış tutuklulardı. İlk götürülenler yine biz olduk.

Cezaevi yönetimine göre sakıncalıların başında biz geliyorduk. Bizi oraya götürüp akılları sıra 'terbiye edip' uslandıracaklardı!

5 Nolu Cezaevi

5 Nolu'ya önce tek tek veya ikişer üçer kişilik gruplar halinde nakiller başlatıldı. Getirilenlere baskı uygulama ve dayak atma olayları gündeme gelmeye başladı. Yemek ve içmekte kısıtlamalar ve derken başka kısıtlamalar peşisıra geldi. Bu uygulamalar, cezaevinin avantajlı yapısından faydalanan yönetimin gün geçtikçe mengeneyi sıkacağının göstergesiydi.

İlk önce 21. Koğuş'a konulduk, Kawa'dan (Bağımsız Birleşik Demokratik bir Kürdistan isteyen Kürt örgütü) birkaç arkadaş da bizimle beraber kalıyordu, bizimle ortak hareket ediyordu.

Önce küçük koğuşlara tutukluları yerleştirdiler. Tahminim, bunu, mümkün olduğu kadar az insanı bir araya getirmek ve kalabalık toplulukların bir arada bulunmasını önlemek için yaptılar. Aradaki ilişkileri kesmek, ortak davranış geliştirmeyi engellemek, dayanışmayı duman etmek istiyorlardı. Bunun en dip amacı, saldırma kararıydı! Saldırdıklarında karşılarında bölünmüş, parçalara ayrılmış küçük gruplar olacaktı.

Keyfi uygulamalar artmaya başladı. Dayak ve yeme içme cezaları geldi. Bunları protesto ettik, izin vermeyeceğimizi söyledik.

Bu da saldırının bize yönelmesine yetti. Karşı koyunca saldırdılar. İyi bir dayaktan sonra bizi hücrelere götürdüler. Hücrelerde direnişe devam ettik. Olay isyana dönüştü, lavaboları kırdık. Slogan atıp, devrimci marşlar söyleyerek hücre demirlerine vurduk. Bağırarak diğer koğuşlardan yardım istedik. Hücrelere konulduğumuzu duyurmaya çalıştık. Koğuşların birçoğundan destek geldi. Onlar da slogan atıp karşı koydular. Bizi hücrelerden çıkarmadıkları ve keyfi kısıtlamaları durdurmadıkları takdirde isyanı genelleştireceğimizi ve ölüm dahil her şeyi göze aldığımızı

söyledik. Koğuşlardan da güçlü destek gelince, cezaevi yöneticileri baktılar ki olacak gibi değil, gidişat cezaevinde toplu isyana gidiyor, birkaç gün sonra bizi hücrelerden çıkarıp 25. koğuşa götürdüler. Direniş, cezaevi yönetimine geri adım attırdı, kısa bir süre için de olsa daha ölçülü olmasını sağladı.

Kaldığımız koğuşun altında Rızgari ve Ala Rızgari'den (her ikisi de bağımsız sosyalist Kürdistan'ın kurulmasını hedefleyen Kürt örgütü) arkadaşlar kalıyordu. Aynı havalandırmaya çıkıyorduk. Uyumlu insanlardı. Bizimle iyi oldukları gibi cezaevi yönetimini rahatsız edici davranışlardan da sakınan bir çizgi izlerlerdi.

5 Nolu'da durum eskisi gibi olmadı. Hem örgütler arası ilişkiler ve hem de örgütlerin kendi içlerinde haberleşme, dayanışma ve ilişkileri önemli ölçüde koptu. Ancak aynı koğuşta kalanlar kendi aralarında komün, eğitim çalışması gibi birtakım sınırlı faaliyetlerde bulunabiliyordu. Ancak idare 2 Nolu'da kaybettiği inisiyatif ve disiplini sağlamak istiyordu. Cezaevi yönetimi baskıyı günden güne artırıyordu. Biz direniş kararındaydık. PKK'dan da bu yönlü çabalar vardı. Bu bilek güreşi devam ederken, askeri cunta iktidara el koydu.

Cunta Gelince

12 Eylül sabahı, daha alacakaranlık, hiç kimse yatağından kalkmamıştı. Ben, koğuşun en arka ranzasının alt katında yatıyordum. Uyanmışım ama daha çok erken olduğu için kimseyi rahatsız etmemek amacıyla yatakta şekerleme yapıyordum. Birkaç ranza ötede Ahmet Kesikkulak yatıyordu. 17-18 yaşlarında, çok genç ve sevimli bir arkadaşımızdı. Elinde ufak bir radyo vardı. Radyoyu açmış, hafif bir sesle haberleri dinliyordu. Baktım radyodan Milli Güvenlik Kurulu'nun bildirisi okunuyor. Ordunun yönetime el koyduğunu anlatıyor. Bildiri daha bitmeden Ahmet hemen ranzasından aşağıya atladı. Telaşla bana doğru gelip; "Hoca abe, Hoca abe, kalk asker ihtilal yapmış" dedi.

"Hayır Ahmetciğim bu bir ihtilal değil. Bunun adı cuntadır cunta" dedim.

"Peki şimdi ne olacak? Kötü olur değil mi?"

"Kötü olur tabii. Hem de çok kötü olur. Paniğe kapılmamalı, soğukkanlı olmalıyız. Böyle durumlarda önce tutuklu ve hükümlülere yönelirler. Baskı ve kötü muamelelerin dozunu artırırlar. Dışarıda çok geniş bir tutuklama furyası başlar. Ne kadar dernek, sendika ve kitle örgütü varsa hepsini kapatır ve başta yöneticileri olmak üzere çoğunu tutuklarlar. Yakında cezaevlerinde yer kalmaz. Siyasi parti yöneticilerini, kadrolarını da tutuklarlar."

"Desene, siyasi parti başkanları ve milletvekilleri de yanımıza gelecek."

"Hayır onlar buraya gelmeyecek. Onları ayrı yerlere götürürler. Onlarınki geçici ve göstermelik bir tutukluluk olacak. Onlara hiçbir şey olmayacak. Ne olursa bize olur."

Radyodaki duyurulara göre siyasi partiler kapatılmıştı. Parti başkanlarının teslim olmaları isteniyordu. Biliniyor, sonradan düzen partilerinin genel başkanları, bazı üst yöneticileri 'gözetim altında tutma' uygulamasıyla, ancak bizimkiyle kıyaslanırsa tatile gider gibi dinleme yerlerine götürüldüler. Sivil toplum kuruluşları, sendikalar, dernekler kapatıldı. Yöneticileri tutuklanıp cezaevlerine konuldu. Diyarbakır 5 Nolu'ya getirilen milletvekili, belediye başkanı, dernek ve sendika yöneticileri de vardı. Bunların hemen hemen hepsi Kürt'tü. Onlar da bizim gibi cezaevindeki uygulamalardan nasiplerini aldı.

Biz böyle konuşurken herkes kalktı. Radyoda durmadan anonsu yapılan Milli Güvenlik Konseyi'nin bildirisini dinlemeye başladık. Koğuşta bulunanlarla bir durum değerlendirmesi yaptık. Olası gelişmelerin ne olacağını konuştuk. Bu durumda yapılması ve alınması gereken tedbirler üzerinde durduk. O sabah cezaevinde ürkütücü bir sessizlik vardı. Kahvaltı verilmedi. Koridorlarda ne olup bitiyor diye durumu anlamaya çalışıyorduk. Asker gardiyanlar kapıdaki gözetleme penceresinden bir iki bakıp gitti. Bir şeyler sor-

mak istedikse de cevap vermediler. Onlar da koğuşlarda nasıl bir tepki var, anlamaya çalışıyordu.

Hepimiz koğuşta bulunan o küçük radyodan gelişmeleri ve olup bitenleri anlamaya çalışıyorduk. Radyodan Cunta'nın lideri Kenan Evren'in konuşması, sık sık verildiği gibi siyasi partilerin, tüm sendika ve derneklerin kapatıldığı, bazı yöneticilerinin tutuklandıkları tekrar tekrar anlatılıyordu. Tabii darbelerin alamet-i farikası olan marşlar çalıyordu.

Saat dokuz veya dokuz buçuk sıralarında sessizlik bozulmaya başladı. Askerler gelip bizden Ayhan Uzala'yı, avukatın gelmiş görüşmek istiyor diyerek çağırdı. O da, biz de pek inanmadık ama tereddütlü bir şekilde gitti. Tereddütlerimizde haklı çıktık. Askerler ellerinde sopa ve coplarla üzerine üşüşüp dövmeye başlamışlar. Bu arada başka koğuşlardan da birkaç kişi daha çağrılıp aynı şekilde dövülmüşlerdi. Biraz sonra Ayhan Uzala'yı haşadı çıkmış bir şekilde kapıdan içeri attılar. Kapı açıldığında koridorlardaki çığlıklar ortalığı çınlatıyordu.

Bağırtı ve çığlık sesleri bütün gün devam etti. Yeme, içme her şeyde uygulamalar kökünden değişti. O gün yaptığımız değerlendirmede, eğer gelip adam alıp dövmeye götürmek isterlerse gitmeyecektik, kimseyi de vermeyecektik. Nitekim öyle de oldu. Çağrılan gitmeyince, hepimizi zorla havalandırmaya çıkarıp kalabalık askeri gruplarla adamakıllı dayaktan geçirdiler. Bir iki aynı durum olunca, marş söyleme, askeri talim gibi dayatmaları kabul etmeyince bizim koğuşu topluca hücrelere götürdüler. Böylece toplu olarak karşı çıkma durumumuz pratik olarak ortadan kalktı. Artık her istedikleri kişiyi hücresinden alıp dövebiliyorlardı. Birkaç gün sonra götürmeye gerek kalmadı, hücreye girip istedikleri gibi dövmeye başladılar.

Cuntanın gelişiyle birlikte değişen koşullara karşı ilk toplu karşı koyan ve direnen biz olduk. İlk olarak toplu bir şekilde hücreye konulan da biz olduk. Gerçi birkaç gün içinde bütün hücreler doldu. Kim direnip kurallara uymadıysa doğru hücrelere! Kısa bir süre

içinde hücreler doldu, her hücrede sekiz on kişi kalıyorduk. Hücrelerde de dayatılan koşulları kabul etmiyorduk. Burada değişik örgütlerden çok sayıda insan vardı. Tüm dayak ve işkencelere rağmen moraller yerindeydi. Devrimci marşlar söyleniyor, şiirler okunuyor ve sloganlar atılıyordu. Akşamları yüksek sesle fıkralar anlatılıp, şakalaşmalar yapılıp gülünüyordu. Kuyruğu dik tutmaya çalışıyorduk. O kadar eziyetin, zulmün içinde de gülünecek çok şey buluyorduk.

Marşlar, devrimci türküler birbirini izliyordu:

"Bu meydanda cengimiz var. Er olan meydana gelsin"

"Herne peş, herne peş"

"18 Mayısı unutma"

"Vartinik burası, Mirik mezrası"

"Bir Mayıs, bir Mayıııs!"

Ardından bir slogan patlıyordu; "Yaşasın halk savaşı!"

Peşinden hemen, "Bıji Kürdistan!"

"Yaşasın Önderimiz İbrahim Kaypakkaya"

"Kahrolsun patron-ağa devleti"

"Yaşasın bağımsız demokratik Kürdistan"

"Mahir Hüseyin Ulaş, kurtuluşa kadar savaş"

Daha birçok Kürtçe, Türkçe slogan ortalığı inletiyordu.

Bazen bir slogan yarışı başlardı ki görülmeye değer. Her örgüt kendi çizgisini ifade eden sloganlar atardı. Bunlara saygılı davranılırdı. Ancak, yarıştan çok ortak sloganlar atmaya özen gösteriyorduk. Bu ortaklaşa direniş, cezaevi yönetimine karşı ortaklaşa mücadele için gerekliydi.

"Yaşasın proletarya enternasyonalizmi"

"Yaşasın halkların kardeşliği"

"Kahrolsun faşist diktatörlük" vs. vs.

Bazen şiirler okunuyordu. Ahmet Arif hayranları çoktu.

Bakarsın arada bir ses;

"(.....)
Vurun ulan,
Vurun,
Ben kolay ölmem.
Ocakta küllenmiş közüm,
Karnımda sözüm var,
Halden bilene.
(....)"

Onu bir başka şiir ve sonra bir başkası. Derken devam edip giderdi. Şiir şöleni gibi.

Geldik yine benim (ve tabii bizim) bokla imtihanımıza!

Benim kadim belam!

Şöyle oldu:

Bizi önce zemin kattaki hücrelere koydular. Burada önce lağım suları yoktu. Çünkü hücrelerde kimse olmadığı gibi, cezaevi daha yeni yapılmıştı. Hücrelere kısa bir süre önce biz getirilmiştik. Birkaç lavabo vs. kırılmıştı. Ne var ki bu kırık lavabo parçalarını bilinçli ve kasıtlı olarak tuvalet deliklerini kapatmak için kullanmıştılar. Tuvaletlerin pislikleri akıp gitmiyordu. Zemin kattaki hücrelerin tuvalet deliklerinden dışarı çıkıyordu. Birkaç gün içinde bütün zemin kattaki hücrelerin içi ve önündeki koridor lağım havuzu haline geldi. Havuzda ne havuz! Bok, sidik, su! Bir de her gün dayak yiyip de her tarafı kan revan içinde kalan tutukluların kanı, irini, teri...

Her gün tutuklular dışarı çıkarılıyor. Ellerinde sopa, jop, demir çubuklar olan kalabalık askeri gruplar tarafından dövülüp havuzun içinde süründürülüyor. Dayaktan sonra bir kısmımız yürüyerek bir kısmımız sürünerek hücrelerine girebiliyor. Yerde kalanları da ayaklarından tutup leş sürükler gibi çekip götürüyorlardı. Bunlardan bazılarını bir daha göremedik. Tahmin deyin, rivayet deyin, muhtemeldir ki bir kısmı öldü. Öyle duyardık.

Onlar dayak attıkça biz slogan atıp devrimci marşlar söylüyor-

duk. Akşamları yüksek sesle türküler söyleniyor, şiirler okunuyor ve fıkralar anlatılıyordu. Yapılan onca işkence ve yenilen dayağa rağmen moraller yüksekti.

Bir hücrede sekiz kişi kalıyorduk, bir karıştan fazla lağım suyunun içinde. Hücrede ne bir yatak, ne bir yastık. Bir bez parçası bile yok. Yatak yeri olarak yapılmış yüksekçe bir beton seki var. Buraya lağım havuzu henüz vurmamıştı. Sırayla, her seferinde birkaç kişi buranın üstüne çıkıp biraz oturuyorduk. Böylece dinlenmeye çalışıyoruz. Tavuklar gibi tünüyoruz desek daha doğru. Ayakkabılarımızın üstünde çömelip biraz kestirmeye çalışıyorduk. Ancak asker gardiyanlar gece sık sık gelip hücre demirlerine vurarak gürültü yaparlardı. Maksat, kimse uyumasın, yorgun düşelim.

Geliyorlar, "Elleri uzatın, ayakları uzatın" diyorlar. Hücre demirlerinin arasından uzatınca patlatıncaya kadar vuruyorlar. Ellerinde kalaslar, demir çubuklar var. Diyelim uzatmadınız, reddettiniz, o hücredekileri dışarı çıkarıp lağım suyunun içinde hem süründürüyor, hem de kalaslarla, sopalarla saatlerce daha beter şekilde dövüyorlardı. Herkes kan revan içinde kalırdı. Bir hücrelerdekiler dövülürken diğer hücrelerden tepki sloganları patlardı:

"İnsanlık onuru işkenceyi yenecek!"

"Baskı ve işkenceye son!"

"Kahrolsun faşist diktatörlük!

Böyle durumlarda slogan atılması veya marş söylenmesi cellat başı Esat Oktay Yıldıran olmak üzere tüm işkence takımını kudurtuyor. Daha zalimce, daha acımasızca geliyorlar üstümüze. Ancak yorulunca bırakıyorlardı.

Birkaç gün bize hiç yemek verilmemişti. Bir gün hepimize bir tabak bulgur pilavı, iki kaşık ve iki somun verdiler. İki kaşığı hepimiz ortaklaşa kullanıyorduk. Pilav yiyoruz ama içinde acayip şeyler var. Karşımda Halkın Kurtuluşu davasından yargılanan Orhan diye bir öğretmen vardı. Baktım pilavı ağzında yutamıyor. Kemik diye ağzındaki sert cismi çıkardı ki farenin kuyruğu. Pilavın içi dolu fare parçaları. Ama ne çare, günlerdir kimse bir şey yememişti. Bile bile,

göre göre pilavın hepsini bir güzel yedik ki hiç sormayın. Yemek dediğin ne ki! Herkes aç. Keşke biraz daha olsa!

Yedikten sonra bir şey olur mu diyenler oldu. Hiç bir şey olmaz, yalnız hepimiz "murdar olduk" deyip eğlence konusu yaptık, güldük.

Açlıkla, susuzlukla terbiye etmeye çalışıyorlardı.

Açlığı etkili bir silah olarak kullanıyor, teslim almayı amaçlıyorlardı.

Esat Oktay Yıldıran, her gün hoparlörden tehditler savuruyor:

"Boşuna direniyorsunuz. Burada her şey benden sorulur. Benden merhamet beklemeyin. Allah bile sizi kurtaramaz. Allah buraya giremez. Buranın Allahı da peygamberi de benim. Yola gelmeyenleri fare gebertir gibi geberteceğim. Nasıl ki Kıbrıs'ta Rum tohumlarını hizaya getirdiysem, sizi de aynı şekilde yola getireceğim."

Kıbrıs'ta yaptıklarıyla övünüp duruyordu. Yaptığıysa işkenceydi, kadın, çocuk, yaşlı demeden katlettikleriydi. Bu aşağılık mahlukun, -insan vicdanı, böylesinin 'insan' olabileceğini kabul edemiyor- Kıbrıs'ta esir kampı komutanı olduğunu duymuştuk. (Mamak'ın amiri Raci Tetik için de böyle söylenirdi.) Cunta, devrimci siyasi tutukluları, esir kampı komutanlığı yapmış tescilli canilerin ellerine teslim ediyordu.

Esat, bunları büyük marifet, büyük kahramanlık edasıyla anlatıyordu. Aslında göğüs göğüse tırsak tiplerin işidir esire, mahkuma, eli bağlıya zulüm etmek. Kahraman adamların işi değildir. Kahraman adamlar, yürekli adamlar düşmanlarıyla da mertçe, eşit şartlarda kapışmayı tercih ederler. Esat, kaba bir ırkçıydı. Anonslarında Türk milletinin bir gün bütün dünyaya hakim olacağını, dünyayı yöneteceğini, üstün ırk olduğunu anlatıyordu. Dengesiz ve piskopattı. Sesi, sözü, tavrı çürümüş, kokmuş bir ciğere işaret ediyordu. Bunları, bize zulüm ettiği için nefretimden söylemiyorum. Birçok işkencecide aynı şeyi görmek mümkün; bilinçli, intikamcı, acımasız, ne yaptığını bilen tiplere de rastlanırdı ama Esat gibiler bir başka versiyondu; kanatacak kimse bulamayınca kendini jiletleyecek kadar kan sapığı manyaklardı.

Esat'ı anlamıştık.

Onun bu tür tehditleri bana bizzat yaşadığım ve gördüğüm bir olayı hatırlatıyordu.

Neydi bu yaşadığım olay?

Yıl 1969, Tunceli Öğretmen Okulu'nda okuyorum. O yıl TÖS (Türkiye Öğretmenler Sendikası) kapatılmak isteniyordu. Öğretmenler çeşitli eylemlerle kapatma girişimini engellemek istiyordu. Biz de geleceğin öğretmen adayları olarak bu duruma müdahale etmek ve öğretmenlerle dayanışmak için sessiz yürüyüş düzenleyip ardından boykot yapmıştık. Boykotu tüm Türkiye'ye yaymak için tüm öğretmen okullarına telgraflarla haber vermiştik. Birçok okul bu eylemimize destek verdi. Bizim Tunceli Öğretmen Okulu'ndaki boykotumuz, üç haftayı bulmuştu. Türkiye çapında yaygınlaşan bu boykot eylemi oldukça etkili olmuştu. Bu boykot eyleminden rahatsız olan devlet, çareyi bir yıl sonraki son sınıf öğrencilerini sürgüne göndermekte buldu. Toplu değil, çeşitli illerdeki okullara dağıttılar. Benim de içinde bulunduğum bir grup Gökçeada'ya (eski adıyla İmroz) sürüldü. Bizim dışımızda Malatya Akçadağ ve Edirne Öğretmen Okulu'ndan gelenler de vardı.

1970-1971 öğretim yılıydı. O tarihte adada bir kaza merkezi ve beş köy vardı. Halkı Rum'du. Bunun dışında bir askeri tugay, birkaç yarı açık, bir de kapalı cezaevi, bir yatılı öğretmen okulu, bir yetim ve kimsesiz çocukların kaldığı yetiştirme yurdu vardı. Bu öğrencilerin hepsi Türk'tü. Eğitimin temelini milliyetçilik ve Rum düşmanlığı oluşturuyordu. Memurlar hariç yerli halk olarak bir tek Türk ailesi vardı. Adanın verimli arazileri devlet tarafından istimlak edilmiş, devlet üretme çiftliklerine dönüştürülmüştü. Mahkumlar bu çiftliklerde çalıştırılıyordu. Mahkumlar ada üzerinde serbestçe gezip dolaşabiliyordu. Asker ve mahkumlar mahallelerde dolaşır, kadın ve kızları taciz eder ve zorla evlerine girip tecavüz ederlerdi. Asker ve mahkumlar diledikleri gibi köylülerin koyunlarını kesip kır pikniklerinde ziyafet çekerlerdi. Bağ ve bahçelere girip yediklerini yer, yemediklerine de zarar vermekten zevk alırlardı. Her şeyin dili

şuydu: Bu Rum piçlerinin burada işi ne, daha ne duruyorlar, neden gitmiyorlar?

Halk, malına, ırzına gelen saldırıyı şikayet konusu bile yapamazdı. Şikayetçi olanların başına daha kötü işlerin gelmesi kaçınılmazdı. Bazen biz devrimci gençler duruma müdahale ederdik. Bu sebeple bazı subay ve tutsaklarla sık sık kavga ederdik. Bu sebepten dolayı okul idaresi tarafından sık sık cezalara çarptırılırdık. Malları yağmalanmış, her gün taciz ve tecavüze uğramış olan ada halkı çareyi kaçmakta bulmuştu. Adada ortaokul seviyesinden sonra genç fazla yoktu. Gençler ya Yunanistan'a ya da İstanbul'a kaçarlardı. Köylerdeki evlerin önemli bir kısmı boştu. Kalan nüfusun çok büyük bir kısmı yaşlılardı.

Devlet ellerinden arazilerini, bağlarını, bahçelerini almış, üstlerine bir sürü katil ve ırz düşmanı mahkum ile askeri musallat etmişti.

Peki neydi bu insanların suçu?

Rum ve Hıristiyan olmaları...

Evet, mantık aynı mantık. Uygulama aynı uygulama. Gökçeada'da yaşayanlar vatandaştı, bu ülkenin yurttaşlarıydı. Bu muameleye maruz kalıyorlardı. Kıbrıs'ta Esat kafasının icraatlarını varın siz tahmin edin.

Daha önce bol bol dinlediğim Ermeni ve Dersim katliamlarından farkı yoktu. Sıra bize gelmişti.

Tehditlerin önü arkası kesilmiyordu. Tehditler bir yana, dayak ve işkence aralıksız devam ediyordu. Her gün hemen hemen herkes en az birkaç defa çıkarılıp boklu havuzda süründürülüyordu. Süründürme sırasında onlarca asker, ellerinde sopalarla kıyasıya vuruyor, daha alçaktan, daha alçaktan, yani lağıma iyice bulanarak sürünmemizi istiyordu. Bayılan, kolu, kafası, kaburgası kırılan...

Asıl sürünme faslından sonra başlıyordu kötüsü... Askerler, dayak ve süründürmeden sonra potinlerinin yalanarak temizlenmesini istiyordu. Boklu potini yalayacaksın! Haaa, kusarsan, olmaz, kustuğunu yiyeceksin!

Kusmak ne kelime, insanların midesi öğürmekten dışarı çıkıyordu âdeta. Diyarbakır Cezaevi fotoğrafının bir tarafı işte bu tiksindirici, bu iğrenç manzaradır. Kimileri kusuyor ama bazılarının keyfine diyecek yok. Esat bu seansları zevkle izlemektedir. Ona göre bu "Yüce Türk milletinin ezici yumruğudur, hışmından kimse kurtulamaz!"

Esat Oktay'ın bu lağım seanslarını izlemesinin başka bir boyutu daha vardı. İyi dayak atmayan askeri, yeterince acımasız ve gaddar olmayanların vay haline onların! Vatana, millete hizmette böyle bir isteksizlik, bu gevşeklik Esat'ın kabul edebileceği bir şey değildi. Bizden sonra onların seansı başlardı. Onları sıraya dizer, diğer asker gardiyanların önünde yorulana kadar dayaktan geçirir, sonra diğer askerlerin dayağa devamını emreder; böylece bu şerefli görevden atılmadan önce eliyle cezalandırmış olurdu. Duyardık, bu askerlerden hastanelik olanlar, kolu kaburgası kırılanlar vardı. Bir de ölüden söz edilirdi. Esat, bu az zalim asker gardiyanlardan birini döverek öldürmüştü!

Geceleri gelip isim sorarlar, 'ellerini demir parmaklıklar arasından uzat' derlerdi. İsmi okunan ellerini uzatır ve ellerini tutacak gücü kalmayıncaya kadar döverlerdi. Bazen durumu iyi olmayan birisinin ismi sorulunca onun yerine bir başkası elini uzatırdı. Çünkü gardiyanlar çoğunu tanımıyor, isimlerini bilmiyordu. Yeter ki bir el dışarıya uzansın. Onlar dövmeye gelmişti, dövüp gidiyorlardı.

Aramızdaki bu güçlü dayanışma sayesinde bazı yaralı ve hasta arkadaşlarımızı korurduk.

Direniş bir zaman sürdü. Başta İstiklal Marşı olmak üzere çeşitli marşlar söyletme, 'Ne mutlu Türküm' diye bağırtma gibi dayatmalara çok kimse uymuyordu. Gardiyanlar herkes gibi bana da "İstiklal Marşını söyle!" diyordu.

"Bilmiyorum" derdim.

"Sen öğretmensin. İstiklal Marşı'nı nasıl bilmezsin?"

"Bilmiyorum. Unuttum!

"Nasıl unutursun. Komünist marşları, bölücü marşları biliyor-

sun değil mi! Okullar da çocuklara hep bunları öğrettiniz değil mi! Vatan hainleri, bölücüler! Rus uşakları. Çin uşakları. Komünist türküleri ve marşları bilirsiniz, değil mi!.."

"Bilmiyorum' derdim. "Çok dayak yedim, hafızamı kaybettim. Onun için unuttum."

Kim yutar? Artık Allah ne verdiyse. Bas sopayı! Ama ne sopa! Haşadımı çıkarıyorlardı.

Daha ilkokuldayken herkese İstiklal Marşı öğretiliyordu. Ben dokuz yıl öğretmenlik yaptım ve tüm öğrencilerime İstiklal Marşı'nı öğretmiştim. Normal koşullarda İstiklal Marşı'nı söylemeye karşı değilim. Ama gel gör ki, burada İstiklal Marşı'nı okumak, teslim olmak, teslim alınmak anlamına geliyordu. Yoksa bilmediğimden değil.

Bir de dil bilmeyenler vardı. Yaşlı insanları toplayıp getirmişler ve bunların bir kısmı Türkçe bilmiyor. İlla 'Marş söyle!' diyorlar. Adamlar bilse söyleyecek. Ama Türkçe bilmiyor ki ne söylesin! Türkçe bilmemek en büyük kabahat. Marş söylememekten de beter bir suç. Gestapo başının dil bilmeyenlere karşı öfkesinin sınırı yoktu.

Hacı Hasan'ın Silahı

Mardin Mazıdağı'ndan Hacı Hasan ve iki oğlunu getirmiştiler. Siyasetle, PKK'yla, devrimcilikle alakaları yoktu. Sürü sahibi köylülerdi. Günleri koyun sürülerini yaymakla, otlatmakla geçen ve biraz da çiftçilik yapan kişilerdi. Peki nasıl ve ne sebeple gelmişlerdi?

Bir gün komşu köyde PKK'lılar askerle çatışıyor. Çatışmada kalaşnikof silah kullanılıyor. Asker bu silahı araştırıyor. Fırsat bu fırsat, düşmanları askerin kulağına fısıldıyor: "Bu silahtan bir tek Hacı Hasan'da vardır. Herhal PKK ondan almıştır!"

Asker de gidip adamları derdest edip getiriyor, silahı istiyorlar. Günlerce işkence! Ama silahı vermiyorlar. Silahları var ama onu PKK'nın kullandığı, onunla askere ateş ettiği düşman iftirası.

Silahların yerini Hacı'nın genç oğlu Abbas biliyor. Ancak Abbas silahların yerini söylemiyor. Babası "Söyle!" diyorsa da Abbas söylemiyor. Abbas inatçı biraz.

Hacı ve iki oğlunun macerası böyle. Hacı Hasan'a İstiklal Marşı'nı söyletmeye çalışıyorlar. Bilmiyor. Öğretmek istiyorlar.

Gardiyan: "Bak Hacı ben söyleyeceğim sen tekrar et."

"He gomutan."

"Korkma sönmez bu şafaklarda... Tekrarla bakiyim."

Hacı kendi şivesiyle; "Gorğmem, söylemem" diye bağırıyor.

Gardiyan, başlıyor dövmeye.

"Gorğmem değil, ibne ihtiyar moruk. 'Korkma' desene."

Hacı tekrarlamaya çalışıyor: "Gorğmem" diyor yine.

Gardiyan yeniden copluyor. Küfürün bini bir paraydı.

"Ben sana bunu öğreteceğim. Beni iyi dinle, Kulağını iyi aç, ben ne diyorsam sen de aynısını... Tamam mı ibne moruk!"

"He gomutan."

"Korkma, sönmez bu şafaklarda..."

"Gorğmem, söylemem."

"Olmuyor, moruk olmuyor."

Bir daha tekrarlıyor gardiyan: "Korkma, sönmez..."

"Gorğmem, söylemem."

"Olmadı, olmadı."

"Vallah gorğmem, billa gorğmem benamus. ('benamus' 'namusuz' demektir.)"

Dayak, dayak!

Kolları uyuşmuş Hacı'nın.

"Bir daha uzat kollarım" diyor gardiyan.

Ne var ki Hacı uzatamıyor. Uzatmak istiyor ama kollar uyuştuğu için kaldıramıyor. Ellerini kaldırmayınca yere yatırıp falakaya başlıyor. Oğlu, bizimle beraber bakıyor. Kederli ve pişman. Kendisini suçluyor.

Bereket, gardiyan "benamus"un ne olduğunu anlamadı.

Bizim Hacı Hasan dindar. Mümkün oldukça namazını kılardı.

Gardiyanlar ve özellikle Esat Oktay, onu namaz kılarken görünce, namazını bitirmesini beklemeden girişip döverlerdi.

"Dayaktan kurtulmak için namaz numarası yapıp bizi kandıracağını mı zannediyorsun?"

Hacı, "Xudeee!" (Allah) dedikçe Esat ve sopaları Hacı'nın vücuduna iniyordu. Nedir ki Kürtçe Allahı çağırıyordu. "Senin Xude'ni de seni de" deyip küfrediyorlardı. Yaşlı adamın elleri titriyordu. Bazen takma dişleri ağzından fırlayıp gidiyor. Hacı Hasan yerde dört ayak vaziyet, dişlerini almak için hamle yapardı, askerler o her yaklaştığında tekmeyle dişleri ta öteye atarlardı. Hacı'nın hamlesi boşa çıkardı. Kahkahayla gülerlerdi. Hacı'nın gözleri hep dişlerinde. Tekrar hamle eder, gittiği yere yönelirdi. Askerden yine bir tekme, dişler taa ötede. Hacı için dişler dayaktan önemli. Gardiyanlar eğlenirken onun gözlerinden yağmur gibi süzülürdü yaşlar.

Namaz kılınca ellerini havaya kaldırıp ağlardı. Kürtçe, "Xude mı la ta çı kır? (Allahım ben sana ne yaptım?)" derdi.

Hayatı boyunca namazında niyazında, orucunda olan biri... Başına gelenlere, bu zulmün kendine reva görülmesine isyan ediyordu. Hac'a gidip hacı olmuş. Allah'a ibadetini eksik etmemiş, riayetkâr bir kul iken, bunlar niye başına geliyordu?

"Ben hayatım boyunca Tanrı'ya inancımda ve ibadetimde kusur etmedim. Çok insana iyilik yaptım. Kimseye kötülük yapmadım. Tanrı'nın takdiri böyle mi olacaktı? Karşılığında bunları mı görecektim. Hangi vicdana hangi merhamete sığar bunlar? Bu cehennem azabı neyin cezası?" diyordu.

Dayak ve işkenceye rağmen ibadet etmeye, namaz kılmaya ve inanmaya devam ediyordu. Bu durum günlerce, aylarca böyle devam etti. O zamanki hissiyatımı hatırlıyorum. Bizlere dayak atılır, işkence yapılırken bu kadar etkilenmiyorduk. Gözleri önünde yaşlı birinin böyle acımasızca dövüldüğünü görünce, onun bağırtı ve inlemeleri insanın kalbini, beynini patlatıyor, vicdanı ayaklanıyordu insanın.

Dayanılacak gibi değil! Onun uğradığı zulüm karşısında bir şey yapamamanın vicdan azabını uzun zaman üzerimden atamadım.

Esat Oktay Yıldıran, ekibiyle birlikte, kendi tabiriyle 'tam ve tek yetkili' olarak, tüm vahşetiyle geceli gündüzlü tutuklulara saldırıyordu. Bir tarafta direnen, dayatılan koşulları kabul etmeyen tutuklular, diğer tarafta "sizi teslim alacağım" diyerek üzerlerine vahşetle gelen bir askeri yönetim vardı.

Bir tarafta yükselen sloganlar, diğer tarafta yükselen çığlıklar, gardiyan küfürleri, işkence, Esat Oktay'ın köpeği Jo'nun havlamaları birbirine karışıyordu. Tam bir mahşer yeri!

Gençlerden çok Hacı Hasan gibi ilgisiz, alakasız insanların uğradığı vahşet karşısındaki şaşkınlıkları çok yaralayıcıydı. Başka cezaevlerinde de oluyordu bu. Cuntacılar sadece Diyarbakır'da değil, diğer cezaevlerinde de benzer keyfi ve acımasız uygulamalar yapıyorlardı.

İbrahim Ekinci anlatmıştı:

12 Eylül günleri... Yer Diyarbakır cezaevi, 26'ıncı koğuş. DDKD'li tutuklular çoğunlukta. Fakat kompozisyon değişiyor. Sürekli PKK'lı tutuklu geliyor, onların sayısı artıyor.

Gelenlerden biri de, "Xalo Meheme" (Türkçe dersek, Mehmet Amca!). Hafif topallıyor. Melle aslında çok tatlı bir adam. Sonradan fark ediyoruz, Ortadoğu tarihi, dinler tarihi konusunda bilgi bakımından bir derya.

Ankara'da gözaltına alınmış, PKK'ya yardım ve yataklıktan. Olayı yeri Diyarbakır, o nedenle getirmişler.

Koğuşa girdi, biraz soluklandı. Etrafını sardık.

"Ankara'da kimleri gördün?"

"DAL'ın işkencesi nasıl? Ölen, kalan?"

"Mamak nasılmış? Orada da Esat gibi bir başıbozuk var mı?"

(....)

Xalo Meheme çok şey anlattı. Yaşadıklarımıza çok benzer şeyler söyledi. Fakat bir anlatımı hepimizi gülmekten kırıp geçirdi.

"Bir profisör vardi. Oni çoğ dögdiler. Valla onun kemiklerini kırdılar" dedi.

"Suçu neymiş?" diye sordu biri aradan.

"Herkes günde 100 gram et yemesi lazım" demiş. "Valla onu çoğ dögdiler! 'Ulan biz bu kadar eti nerden bulacaz peki?' dedi vurdiler."

"Xalo adı neydi adamın?"

"Osman, Osman Nuri herhal profisör."

Osman Nuri, beslenme sorunları konusunda uzman. Beslenme sorunlarının emperyalist politikaların bir sonucu olduğunu anlatan, ABD'yi işaret eden bir uzman. Aslında Doçent. Derya gibi bilgi sahibi olmasına karşın profesörlüğünü vermediler. ABD'liler "bertaraf edilmesi gerekenler listesi"ne aldı onu. Çok mücadele etti. Politik önyargılarla hareket etmedi. Bilim adamıydı ve onun "sorunları" emperyalizm çözülmeden çözülemezdi. İşkencecilerin onu döverken söyledikleri; "Herkes günde 100 gram et yesin" lafı onun bir önermesi olmayabilir ama Xalo Meheme'nin anlatımına bakarsak, zulüm şebekesi onu nihayetinde doğru anlamış.

Xalo Meheme, Osman Nuri'ye işkencenin nedenini çözememişti. Yoksulluktan kırılan bir Kürt köyünde faki'lerine Allah'ın yolunu anlatmakla ömrünü geçirmiş bu dindar adam. "Herkes günde 100 gram et yesin" gibi Allah yoluna çok uygun bir öneri getiren bu profesörün uğradığı zulmü aklına bir türlü yatıramamıştı.

***

Daha önce sorgulamalarda tuvalete gidememenin korkunç ızdırabını yaşamıştım. Benim için hayatımda gördüğüm en korkunç işkenceydi. Şimdi hücrelerdeyiz, önümüzdeki koridor foseptik havuzu! Acayip bir karışım. İstediğimiz gibi ve istediğimiz kadar tuvalet ihtiyacımızı görüyoruz. Sıkıntısını çekmediğimiz bir şey varsa o da tuvalet ihtiyacının giderilmesi. Gerçi doğru dürüst yemek verilmediği için tuvalet ihtiyacı da öyle günübirlik bir şey değil, rahatız. Ancak kader mi, bilmem ama şu tuvalet belasından kurtuluş yok! Yapışmış yakama, bırakmıyor! Sorgudayken gidermediğin için işkence, şimdi ise içinde yatıp kalkmak zorunda olduğun için bir işkence. Yetişme tarzından mı, aldığım terbiyeden mi, her neyse,

sorgudayken insan altına pislemez ve üstünde yatmaz düşüncesiyle o kadar sıkıntılara katlanır, altıma etmemeye çalışırken, şimdi tam bir bok deryasının içindeyim. Bu bok deryası veya havuzu içinde yatıp kalkıyoruz. İçinde sürünüyoruz. Ve üstelik bize yediriyorlar.

En büyük silahlardan biri de açlıkla terbiye!

Tutuklular gıdasızlıktan canlı iskelete dönmüştü.

Bazen günde bir defa, bazen birkaç günde bir defa bir kişiye yetebilecek yiyeceği beş on kişiye veriyorlar. Yemeğin içinde fare, böcek, eski ayakkabı, çorap, bok, tükürük ne ararsan var. Bazen herhalde sabun veya deterjan koyuyorlar ki herkes amel olup ızdırap çekiyordu.

Koğuşlarda direnenler çoğaldıkça, hücrelere getirip 'ıslah' etmeye çalışıyorlar. Hücreye gelenleri önce zemin kattaki lağım havuzuna dönmüş hücrelere koyuyorlar. Daha önce zemin hücrelerde kalanları da üst kat hücrelere çıkarıyorlar. Fazla uzun sürmedi, hücreler doldu. Cezaevi yönetimi bu sefer direnişi kırmak için hücrelerden bir kısım tutukluyu, dayatılan koşulları kabul eden koğuşlara götürerek orada uyumlarını sağlamaya, direnişlerini kırmaya çalıştı. Hücrelerde zaten yer yoktu.

Bizi bu arada 2 Nolu koğuşa götürdüler. Gittiğimizde koğuştakilerin çoğu koşulları kabul etmiş durumdaydı. Bizim gitmemizle birlikte koğuşun havası değişmeye başladı.

Gardiyanlar; "Marş söylemek isteyenler bu tarafa!" diye bağırıyordu.

Marş söyleyenler bir tarafa çıkınca, geriye kalanlara da girişiyorlardı. Bu durum her gün böyle devam ediyor. Baktılar ki marş söyleyenlerin sayısı her gün azalıyor. Hücreden gelen oyun bozucuları tekrar geri hücrelere gönderdiler. Tabii bu arada hücrelerden koğuşlara gidenlerden bir kısmı oradaki koşullara uydu ve koğuşlarda kaldılar. Tabii koşullara uyan koğuşlarda, tutukluların yeme ve içmeleri normal olarak karşılanıyor ve uysal davranıldıkça fazla dayak da atılmıyordu. Ama bu da merhamet değil bir politikaydı. Çok geçmeden anlaşıldı bu. Çünkü bir süre sonra koşullara uyan,

uymayan herkes aynı uygulamalardan nasibini almaya devam etti.

Koğuşlarda, koğuş sorumluları vardı. Sorumlular koğuşta ne olup bitiyor, kim ne yapıyor, neler konuşuluyor ve özellikle tutukluların kurallara uymasını kim engelliyor, bütün bunları yönetime bildirmek zorundaydılar. Bilinçli olarak seçiliyorlardı. Bu görevi iyi yapmayan, yani ispiyoncu olmayan koğuş sorumlusunun vay haline! Her gün gelir koğuş sorumlusunu dışarı çıkarır ve bilgi isterlerdi. Bilgi vermeyenin haşadım çıkarıp öyle getirirlerdi. Koğuş sorumlularını daha çok polis sorgusunda zayıflık gösterenlerden seçerlerdi.

Ali Sarıbal arkadaşımız da bu durumda olan biriydi. Onu koğuş başkanı yaptılar. Bilgi istediler, vermedi. Dövüp tehdit ettiler. "Bilgi vermezsen seni öldürürüz" dediler, olmadı. Birkaç gün aynı şekilde çıkarıp dövdüler. O bilgi vermeyi reddetti. Yine bir gün çağırdılar ve bir daha geri gelmedi. Askerlerden sorduğumuzda, askerin biri, "Kafasına sopayla vuruldu, önce ağzından köpük geldi ve yerde çırpınıp kaldı. Götürdüler. Herhalde öldü" dedi.

Ali Sarıbal özeleştiri yapmıştı. Hatasını telafi edeceğine söz vermişti, sözüne sadık kaldı. İspiyoncu olmaktansa ölmeyi tercih etti. Ali Sarıbal'ın öldürülmesini protesto ettik. Kalabalık bir gardiyan sürüsü ellerinde sopa ve demir çubuklarla koğuşa saldırdı. Hepimizi kan revan içinde bırakıncaya kadar dövdüler. Bir kısmımızı yeniden hücrelere götürdüler.

Yeniden havuzlu hücredeyiz, balık istifi gibi. Yine bizi koridora çıkarıp o lağımlı suyun içinde sopalayıp süründürdüler. Hem de günde birkaç defa. Üst katlardaki hücrelerde olanları da indirip, o koridorda aynı muameleyi yapıyorlardı. Bütün gün, gece ve gündüz bu durum böyle devam edip gidiyor. Ya dayak yiyoruz veya seyrediyoruz. Bir gün arama bahanesiyle hepimizi koridora çıkardılar. Hepimizi anadan doğma çırılçıplak soydular. Kıçımızın içine varana kadar baktılar. Hiçbir şey bulamadılar. Neden yıkanmamışız, niye pis kokuyoruz diye sıra dayağından geçirdiler. Hepimizin erkeklik organına baktılar. İçimizde sünnetsiz olan gayrimüslim bir arkadaşımız vardı. "Neden sünnet olmadın. Neden Müslüman

değilsin" diye güzel bir dayaktan sonra biri elindeki çakınağı yaktı ve bu arkadaşımızın cinsel organına tuttu.

Bir koku, bir çığlık!.. Ama ne çığlık!

Yanmış insan eti kokusu.

Arkadaş yere yığılıp kaldı.

"Seni en kısa sürede sünnet edeceğiz" diyerek bıraktılar.

Müslüman olmayan, sünnetsiz arkadaşlar çok baskı gördüler. Çok zulüm edildi onlara. Evren'in vicdansızları çok çektirdi onlara. Mesela Garabet Demirci. Ermeni kökenli arkadaşımız. Müslüman olmak zorundaydı. Adını da Ahmet koydu Esat! "Kirvesi de benim" demiş. Daha sonra Garabet Demirci, *Agos* gazetesinde bu konuda şunları yazdı:

"İlk adım: Dinin Müslüman, uyruğun Türk, adın Ahmet.

Girdim. Kimlik tespiti için sıraya girdiğimizde üzerimizdekileri çıkartıp çırılçıplak beklemeye başladık. İşkencecilerim için ilk keşif anıydı bu. Gayrimüslim olduğum anlaşıldı ve o andan itibaren merak ve yoğun ilgiye mazhar oldum. Her askerin, her subayın, kısaca her işkencecinin yakın ilgisine maruz kaldım.

Esat Oktay Yıldıran daha ilk günden itibaren beni sünnet edip, Müslüman yapacağını söyledi. Bunu o kadar rahat, güler yüzle yapıyordu ki, sanki normal, doğal ve yapılması gereken bir iş, yerine getirilmesi gereken bir görev gibiydi. Adımın bundan böyle "Ahmet", dinimin İslam, uyruğumun Türk olacağını söylüyordu. Türkleştirme politikalarına ek olarak sünnet edilme ve namaz kılma vardı benim programımda.

Beni merak edip görmek isteyen birçok üst düzey askeri görevli geliyordu. Sanki bir canavar yakalamışlar, sanki insana benzer hiçbir yanım yokmuş gibi hayretle, alayla bana bakıp küfürler ediyorlardı. Bir yaratık vardı karşılarında. Artık neredeyse o dönem orada bulunan herkes bir Ermeni'nin varlığından haberdardı. Koca işkencehanede bir tek Ermeni olmak, büyük bir şans olsa gerekir! Sırf benimle ilgilenen, yüzüme tüküren, küfreden, sırtıma zorla bindirilen, üzerime işeyen birkaç kişi vardı.

Ölüm her an başucumdaydı ama bir türlü ölemiyordum. Bir kurşunla ölmek ne büyük bir lüks, ne müthiş bir lütuftu."

Zemin kattaki hücrelerde epeyce bir zaman kaldıktan sonra üst katlardaki hücrelere çıkardılar. Üst katlarla zemin kat arasındaki fark, zemin katta her zaman lağım suyunun içindesin, üst katlarda lağım yok. Yoksa dayak ve işkence bakımından değişen bir şey yok. Bir zaman sonra PKK davasından Elazığ'da tutuklu bulunanları Diyarbakır'a getirdiler. Gelenler kalabalıktı. Gelince girişte bunlara bir 'Hoş geldin meresimi' yapmışlar. Sorgusuz sualsiz saatlerce vahşi bir şekilde dövmüşler, işkence etmişler. Getirip hücrelerin üst katma yerleştirdiler. Onlara gözdağı olsun diye alt katlardaki tutukluları çıkarıp havuzda saatlerce dövüp süründürdüler. Bağırtı, çağırtı, feryat figan... Bayılıp yerde kalanlar, kafası, kolu, kaburgası kırılanlar...

Cezaevi yönetimi, yeni gelen gruba, "Bizimle işbirliği yapan koğuşlara gidip rahat eder. Kurallara uymayanlar kendileri düşünsün. İşte uymayanlara olanları gördünüz. İyi düşünün" diyerek tamamladı gösteriyi.

Akşam, Elazığ'dan gelenler, bize soruyor: "Burası her zaman mı böyle?"

"Her gün dayak var ama bugün size gözdağı vermek için biraz daha fazla yaptılar. Sakın oyuna gelmeyin!"

İkinci gün Elazığ'dan gelenleri zemin kattaki havuzlu koridorda yatırıp süründürerek sopalamaya başladılar. Sopalama dediğin öyle sıradan değil, saatler süren bir dayak seansı! Hiçbir şey sormak yok. Maksat gözlerini korkutmak.

Bu arada hücreler yeniden kalabalıklaştı. Bir kısmını yeniden koğuşlara dağıttılar. Biz bu sefer 33 Nolu koğuştayız.

33 Nolu koğuş, normalde koğuş değil, kalorifer kazanlarının olduğu bir yer. Koca koca kalorifer tankerleri var. Büyükçe bir yer koğuş haline getirilmiş. Bir ara bu koğuşta yüzden fazla tutuklu kalıyorduk. Bu koğuş epeyce bir zaman direndi. Cezaevinin en çok direnen koğuşu durumundaydı.

1981'in 10 Kasım günüydü. Cezaevinin hoparlöründen, "Dikkat dikkat, herkes konuşmaları iyi dinlesin!" anonsu geldi. Arkasından konuşmalar başladı. PKK'nın önder kadrolarından bazı isimler... Kimi İstiklal Marşı'nı, kimi Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'ni okuyor. Bir ikisi pişmanlık belirten sözler söyledi. "Dayak ve işkenceye son verilecekse kurallara uyarız. Herkes kurallara uysun, baskı ve işkence sona erecek. Yönetim bize söz verdi."

Hepimiz donup kaldık. Epeyce bir sessizlikten sonra, bir durum değerlendirmesi yaptık. 33 Koğuş'ta bizimle beraber PKK'nın önemli kadroları vardı. Onlar da neye uğradıklarını şaşırdı. Bir anlam veremediler, inanamadılar. Bir oyun olduğunu söylemekle yetindiler. Durumu araştıracaklardı. Doğru ise bile yanlış olduğu noktasında hemfikir olduk. Koğuşun tümüne de böyle bir açıklama yaptık. Her ne kadar böyle bir açıklama yapıldıysa da, moraller sıfıra inmişti.

Ancak bütün sözler boştu, bütün anlaşmalar geçersizdi. Fırsat bu fırsat diyen yönetim, baskı ve şiddetin dozunu iyice artırdı. Bu konuşmaları yapanlar da oyuna geldiğini çabuk anladı. Bunun özeleştirisini de yaptılar. Ama iş işten geçmiş ve ok yaydan çıkmıştı.

Bu baskıların hafifletilmesi için Ferhat Kurtay'la ben 30 sayfalık bir broşür hazırladık. Bu baskı ve işkencelerin yanlış olduğunu anlatıyorduk. Tutuklulara yapılan muamele yanlıştı, Türkler savaş şartlarında esirlere bile iyi muamele etmişti. Mustafa Kemal, savaştığı Yunanlı generali serbest bırakmış, düşmanına saygı göstermişti. Böyle örnekler koyduk yazıya. Alttan alarak etkilemeye çalışıyorduk. Elle yazılan bu broşürü yönetime verdik. Yemedi tabii. Birkaç gün sonra ikimizi çıkarıp bir güzel haşladılar.

5 Nolu'da cezaevi yönetiminin marş söyleme, talim gibi uygulamalarını en son kabul eden 33 Koğuş oldu. Hücrede kalanlar bizden çok önce kurallara uymuştu. Birçoğu da pişmanlık bildirmiş, herkesi pişmanlık göstermeye çağırmıştı. Kurallara uymak başka bir şey, teslimiyet gösterip pişmanlık duyduğunu ilan etmek ve diğer tutukluları çağırmak, hatta zarar vermek başka bir şey! Bu iki tavır çok farklı.

Sorgulamalarda çözülen, çevresine hesapsız zararlar veren, yığınla masum insanı mağdur edenlerden bazıları, cezaevinde de tutarlı bir tavır sergileyemedi. Bazıları ezik ruh hali ile savruldu, bazıları idareyle işbirliğine kadar gitti. Bunlar, sorgu ve cezaevinde direnenlerin sonunda marş söylemeyi, talim yapmayı kabul etmelerini, 'teslim olmak', nihayetinde kendileri ile aynı konuma geldikleri şeklinde değerlendirmek istedi. Aslında kendi konumlarını meşrulaştırmaya çalışıyorlardı.

Sorgulamalarda yoldaşlarına ve kendisine şu veya bu şekilde zarar verenlerden bazıları, cezaevine gelince kendilerini toparladı. Direnişe, mücadeleye katıldı. Bir kısmı da itirafçı oldu.

Biz de marş söyleme gibi kurallara uymaya başlamıştık. Ancak anlaşılıyordu ki ne yaparsan yap, para etmiyor. Emir büyük yerden! Ezilmemiz ve devrimci kişiliklerimizin ezilmesi, gerekiyorsa fiziken yok edilmesi emredilmişti. Cezaevi yönetimi, Esat, buna görev duygusunun ötesinde yaklaşıyor, büyük bir zevkle işkencenin tadını çıkarıyordu. Yardımcısı Ali Osman Aydın, zalimliğini Esat'ın yanında geliştirip ilerletiyordu. 'Minik Astek' denilen aşağılık bir mahluk daha vardı. 'Apartman Sami' derlermiş sivilde. Büyük ihtimal kıdemli bir sorgucu, azılı bir işkenceci. Kadın tutuklulara musallat olmuştu. Bazılarına, geceleri koğuşlarından çıkarıp tecavüz ettiğini duyduk. Bu aşağılık adam, muhtemelen hâlâ insan içinde dolaşıyordur.

12 Eylül, dışarıda nasıl büyük bir baskı dalgasıyla halkı sindireye çalışıyorduysa, içeride de bunu işkenceyle, direnenleri eze eze ilerleyerek yapıyordu. Aydın, yazar, çizer, gazeteci, öğretim üyesi, politikacılar... Durumları tam bir felaketti. Birçokları cuntaya hizmete koşmuştu. Bu yazarlardan bazıları Evren'in osuruk bekçileriydi. İşi, 'Paşam sizin ki çok güzel kokuyor, üstümüze salsanız'a getirmişlerdi. Sonsuz ve efendileri kadar aşağılık bir teslimiyetin içinde ikballeri uğruna vicdanlarını boğazlıyorlardı. Bir kısmı sesini kesmişti. Rahatsızdılar ama konuşamıyorlar, yazamıyorlardı.

Cuntanın gelişinin temeli ve özünü ifade eden neydi?

Türkiye derin bir ekonomik ve siyasi bunalım içindeydi.

Uygulanan kemer sıkma politikaları halkın canına tak dedirtiyordu. Daha sıkı ve acımasız bir program uygulanması gerekiyordu. Bu programı mevcut hükümetle veya bir başka sivil yönetimle uygulamak mümkün görülmüyordu. Bunun için diktatörlüğe ihtiyaç vardı. 24 Ocak kararları olarak bilinen kararları ancak cuntacı bir yönetimle uygulayacaklardı. Bu kararların uygulanması başta emperyalistlerin istemiydi. Bu sebeple cuntayı büyük bir heyecanla desteklediler. Bu kararlarla sendikaları, hak talep eden sivil örgütleri kapatıp, Türkiye'yi kompradorların, finans-kapitalin sonsuz sömürüsüne açtılar.

Cuntanın temel ideolojisi 'Türk İslam Sentezi'ydi. Bu damarı güçlendirmek istiyorlardı. Müslümanlığı, solcu damarı kesecek bir seçenek olarak görüyorlardı. Emperyalistlerin Ortadoğu'da yaratmak istedikleri kuşağa oturuyordu. Faşist parti MHP'nin lideri Türkeş, "Fikirlerimiz iktidarda, biz içerideyiz" diyordu. Haklıydı, paradoksal bir durum vardı. Oysa ki binlerce cinayetin hesabından kurtulacakları bir senaryonun içindeydiler. Biraz örselenmelerinin cuntanın imajına katkısı, bir getirisi de vardı. Mesela Mehmet Celal Bucak! Onlarca cinayetin sorumlusu bu despot, hiçbirinin hesabını vermeden bırakıldı, gitti.

Kürtler bilir. Irak Kürdistam'nda hain tipler vardır. Bazı Kürt aşiretleri bağımsızlık hareketi güçlü olduğu zaman Kürtlerden yana olurdu. Fakat Kürt hareketi ezilecek gibiyse, Saddam'a koşarlardı. Bu kez Saddam'ın adamları olarak Kürt Peşmergelere saldırırlardı. Bu tipler için 'caş' denilmişti. Çaş, hain demekti. Devletin sağladığı çıkarlar uğruna kendi uluslarının binlerce yıllık davasını satarlardı. Türkiye'deki egemenler de etraflarına topladıkları tırşıkçılarla sinsi saldırılarını sürdürürlerdi. (Tırşıkçı 'besleme' demektir. Ağaların evinde karnını doyuran aç katilleri ifade eder. Adını sulu sebze yemeği 'tırşık'tan alır.)

Türkiye'deki caş'lar 12 Eylül öncesi Bucak çetesinde olduğu gibi devrimcilere, ulusal harekete karşı savaştılar. 12 Eylül Cuntası, Kürt hareketine karşı Kürtleri kullanmaya karar verip 'koruculuk' siste-

mini getirdiğinde de korucu oldular. Devlet, hukuku, adaleti, vicdanı bağlayıp bu caş'ları serbest bıraktı. Onlar da operasyonların dışında, JİTEM gibi kendi başına çalışan cinayet şebekelerinin içinde yer aldılar. Yüzlerce Kürt aydını, politikacısı bu şebekenin işkencelerinden geçti, kaçırıldı, katledildi.

Bazı aydın ve politikacılar isa tutukluydu.

Sebep neydi? Neden getirilmişlerdi?

Tek suçları Kürt olmaktı.

Bütün bunlar Oktay Esat Yıldıran'ın dediği gibi; "Yüce Türk milletinin insaf ve merhameti", "Yüce Türk milletinin şan ve şerefi", "Din ve imanı", "Namus ve vicdanı", "Hak, hukuk ve adaleti", "Yüce Türk milletinin demir yumruğu" içindi.

Cezaevi yöneticilerinin ağızlarından düşürmedikleri sözlerdi bunlar. Bütün işkenceler bunun içindi.

Ne dersiniz?

Yakıştı mı?

Yakışmasına yakıştı da bu zavallı adamlar, en büyük kötülüğü adına konuştukları "yüce Türk milleti"ne yaptıklarını anlamaktan uzaktı.

Bulunduğumuz 33. Koğuş çok kalabalıktı. Burada birçok örgütten insanlar vardı. Dışarıda birbirlerinden oldukça çok insan öldüren "düşman kardeşler" PKK ve KUK gibi örgütlerin silahşörlerinin çoğu buradaydı. Önceleri birbirlerine karşı ters ters bakar ve birbirlerinden çekinirlerdi. Ancak cezaevindeki baskı ve zulüm karşısında bu düşmanlığın bir kenara bırakılması gerekiyordu. Aksi takdirde bu durum cezaevi yöneticilerinin işine yarayacak ve tutukluların birbirlerine boğazlatılması için kullanılacaktı. Bu yönlü çaba ve konuşmalarımız sonuç verdi ve bütün koğuş tek vücut halinde bir duruş sergiledi. Ben tahliye olana kadar bu olumlu durum devam ediyordu.

Ayrıca koğuşta bulunanların canlı ve diri tutulmaları için eğitim çalışmaları gerekiyordu. Elde hiçbir yazılı kitap, belge ve yazı yoktu. Yapılacak şey, bilenlerin sözlü anlatımlarıydı. Eğitim çalışmalarında

ağırlıklı olarak cezaevleri ve işkencelere karşı geçmiş tecrübeler anlatılıyordu. Vietnam'dan, Arnavutluk'tan, Bulgaristan'dan, Nazi işkencelerinden, Çin'den, Rusya'dan örneklerle anlatıyorduk. Türkiye'de ise İbrahim Kaypakkaya'nın Diyarbakır işkencehanelerinde ser verip sır vermeyen direniş çizgisini işliyorduk. Bu direniş çizgisinin örnek alınması herkes tarafından tartışmasız kabul görüyordu.

Ayrıca birtakım basit hikayelerle durumu pekiştirmeye çalışıyorduk. Ferhat Kurtay, Kürt edebiyatının öncülerinden Ciğerxwîn'dan bir hikaye anlatmıştı. Aklımda kaldığı kadarıyla şöyle bir hikayeydi:

"Eskiden evlerin mutfaklarında fareler çok olurmuş. Mutfakta bulunan buğday, un ve diğer yiyecek torbalarını deler ve yerlermiş. Bu sebeple her evde bir kedi beslenirmiş. Gece yatılınca kedi mutfağa kapatıldığında farelerin canına okurmuş.

Fareler her defasında deliklerinden çıkıp yiyecek bir şeyler aramaya başlayınca kedi yakalayıp yiyor. Fareler her akşam birçok kayıp veriyorlarmış. Bunun üzerine fareler bir gün oturup ne yapıp, ne edelim ki şu kedinin zulmünden kurtulalım diye kendi aralarında tartışıyorlarmış. Birçok öneride bulunuyorlar. Bu öneriler içinde en akla yatkın olanı, kedinin boynuna bir çıngırak asma önerisi kabul ediliyor. 'Kedi hareket edince çıngırak sesinden nerede olduğunu anlar ve ona göre tedbirimizi alırız' diyorlar. Öneri kabul ediliyor ama çıngırağı kim, nasıl kedinin boynuna takacak tartışmasma sıra geliyor. Diyorlar ki, en iyisi kedi uyuyunca birisi götürüp boynuna taksın. Akşam oluyor bekliyorlar. Bakıyorlar ki kedi uyudu, biri çıngırağı alıp kediye doğru yürümeye başlayınca çıngırağın sesinden kedi uyanıyor ve kendisine yaklaşan fareyi hemen yakalayıp yiyor.

Bir böyle, iki böyle, üç böyle derken bakıyorlar ki olmuyor. Çıngırak fikrinin doğru olmadığı anlaşılıyor Sonunda biri bir öneride bulunuyor. Diyor ki, 'Biz her gün kediye birkaç kurban veriyoruz. En iyisi mahalledeki tüm farelere haber verelim, toplanıp gelsinler, hep beraber aynı anda kediye saldıralım. Kedi bizden belki

birkaç tanesini yiyebilir ama biz de onu öldürürüz ve bu kedinin zulmünden kurtuluruz. Korka korka kabul ediyorlar ve haber salıp mahallenin tüm farelerini çağırıyorlar. Kedi uyumaya başlayınca binlerce farenin her biri bir yandan aynı anda kediye saldırıyor. Kedi neye uğradığını şaşırıyor. Kaçma fırsatını bile bulmadan fareler tarafından öldürülüyor. Fareler ondan sonra özgürlüğün tadını doyasıya çıkarıyorlar."

Ferhat, peşinden şu cümleyi eklerdi: "İşte biz Kürtlerin durumu da farelerin durumuna benzer. Bir gün bir araya gelebilirsek imkansız gibi görüleni biz de becerebiliriz."

Burada zulme karşı kendilerini yakan 'Dörtler'i anmadan geçmek mümkün değil. Uygulanan insanlık dışı uygulamaları protesto etmek için kendisini yakan Ferhat Kurtay, Necmi Öner, Mahmut Zengin ve Eşref Anyık'tan bahsediyorum. 18 Mayıs 1982'de kendilerini yaktılar. Onlar kendilerini yaktıkları zaman ben iki ay kadar önce tahliye olmuştum. 18 Mayıs tarihi hem Diyarbakır Cezaevi'nin direniş sembolü olan İbrahim Kaypakkaya'nın hem de PKK'nın önemli kadrolarından Haki Karer'in ölüm yıldönümüne denk düşen bir tarih. Bu yiğit dörtlü cezaevinin en çok direnenlerindendi. Ben daha tahliye olmadan önce mutlaka bir şeyler yapmamız gerektiği konusunu sık sık konuşuyorduk. Konuştuklarımızın içinde kendini yakma gibi öneriler de vardı. Ancak kesin bir eylem biçimi saptanmamıştı. Kendini yakma eyleminden daha çok Ferhat Kurtay bahsediyordu. Onun fikriydi. Ben tahliye olduktan sonra hep bir şeylerin olacağını bekliyordum. Hatta konuşulan eylemlerden biri de Esat Oktay Yıldıran ve birkaç gestapo şefini bir arada denk düşürüp linç etmekti. Bunun sonucunun çok kanlı olacağı ve sadece 33 Nolu koğuşta bulunanları değil, cezaevinin büyük bir kısmının katledilmesi ihtimali de vardı. Pek sıcak bakılmıyordu. Ancak bunun bile olabileceğini düşünmüyor değildim desem yalan olur.

Dörtler'in isyan ateşi, 33 Nolu koğuşun en çok direnen ve koşulları en son kabul eden koğuş olduğunun göstergesi ve ispatıdır da aynı zamanda.

"Ben Kutsal WC diye bir kitap yazmak istiyorum" demiştim, aramızda konuşmuştuk. Ne anlatmak istediğimi anlayınca, özellikle Ferhat Kurtay çok güzel ve çok yerinde bir şey olacağını söylemişti. Ben tuvalet sorunundan çektiğim ızdırabı anlatınca, herkes başından geçen bir olayı anlatmaya başladı. Sorgulama ve cezaevi içinde hemen hemen herkes büyük sıkıntılar yaşamıştı. Ferhat Kurtay başında geçen şöyle bir anısını anlattı.

"Üniversite seçme sınavlarına gitmiştik. Fazla paramız olmadığı için ucuz bir yer bulup yemek yiyelim dedik. Epey aradıktan sonra bir yer bulduk. Yemeğimizi yiyip hemen kalacağımız otele dönüp yatalım ve sabah erkenden kalkıp dinç bir şekilde imtihana katılalım dedik. Otele vardığımızda midemizden acayip sesler gelmeye başladı. Şiddetli bir karın ağrısı başlamasın mı! Birkaç dakika sonra ikimiz birden tuvalete koşmaya başladık. Ben o zaman da yine böyle zayıf ve cılızdım. Arkadaşım güçlü kuvvetli, aslan gibi birisiydi. Odada tek bir tuvalet vardı. O beni itince ben yere düştüm. O tuvalete girip kapıyı hemen kapattı. Ben yere düşünce yerde altıma bıraktım, tutamadım kendimi. O içeride ben dışarıda bir gürültü, bir gürültü... Savaş alanı ortalık. Otomatik silahlar patlıyor. İshal olmuşuz ama nasıl! Sadece amel olmak mı, bir de şiddetli bir karm ağrısı ki anlatılması zor. Midemizi tutup kıvranıyoruz, gözlerimizden yağmur gibi yaşlar dökülüyor.

Arkadaşıma; 'Tuvaletten çık bir de ben gireyim, diyorum. Bak ben altıma ettim, her tarafım pislik dolu.'

Ama çıkmıyor, çıkamıyor.

'Dur hele daha bitmedi, midem beni mahvetti' diyor.

Neyse biraz sonra o çıktı, ben girdim. Pantolonumu çıkarıp kenara koydum. Oturdum tuvalete. Rahatlayana kadar boşalayım diyorum, olmuyor. Tam kalkacağım sırada yine başlıyor. Bu sefer arkadaşım kapıya vuruyor.

'Çık sıkıştım' diyor.

'Dur hele daha bitmedi' diyorum.

Arkadaşım kapıya vuruyor. 'Çık yoksa altıma edeceğim. Çık ne

olur, çık ne istersen sana alayım. Söz, yemin olsun ne istersen alırım.'

'Biraz daha sabret, çıkacağım, diyorum. Tam kalkayım diyorum yine başlıyor.

'Çıkmadın. Allah belanı versin. Bak ben de altıma ettim.'

'Ne yapayım durmuyor ki!' diyorum.

Ama gerçektende öyle, durmuyor! Bir de bir karın ağrısı ki hiç sorma. Biraz sonra korka korka çıktım. Çünkü arkadaşım çok güçlü ve atletik biriydi, eğer altına ettiyse, ya bir de beni döverse, beni perişan eder diye korkuyorum. Ben kapıyı açtım, dal daşak her şeyim meydanda. Çünkü pantolonum ve külotum berbat olmuştu. Çıkarıp kenara koymuştum. Biraz sonra yıkamayı düşünüyordum. Beni bu halde görünce, karın ağrısından gözünden yaş akan adam gülmeye başladı. Baktım ki o da paçalarını tutuyor. Ama düğmeleri açık. Altına kaçırdığı görünüyor. Ben de ona gülmeye başladım. Garip bir durum. Ağlıyor muyuz, gülüyor muyuz belli değil. Gözlerimizden yaşlar akıyor. Arkadaşım hemen tuvalete girdi. Bu arada imtihanları filan unuttuk. Acaba zehirlendik mi? Ya bir de zehirlenmeden ölürsek? Gel de işin içinden çık!

Biraz sonra arkadaşım çıktı. Ne yapalım diye tartışıyoruz.

'Doktora gidelim' diyor.

'Olmaz, çünkü üstümüzde bir şey yok.' Belden aşağı ikimiz de çıplağız, utanıyoruz. Bu sefer de utanma belası! Doktordan vazgeçtik. Biraz daha bekleyelim, eğer karın ağrısı kesilmezse o zaman doktora gideriz diye konuştuk.

Pantolon ve külotlarımızı tuvalette soğuk suyla yıkadık. Kurusun da bari sabaha imtihana gideriz diyoruz. Bir o tuvalete giriyor, bir ben. Aslında midede bir şey yok. Her tuvalete oturduğumuzda kalkmak istemiyoruz. Tam kalkıp çıkacağımız sırada yine bir şeyler geliyor. Oturuyoruz bir şey yok. Sabaha kadar böyle devam etti. Birkaç saat sonra karın ağrısı hafifledi ama tuvalete gidip gelmelerin sonu gelmedi. Sabaha kadar yarım saat kadar ancak yatabildik.

Sabahleyin kalktık pantolonlarımız daha tam kurumamış. Öyle

giyinip gittik. Otobüse binip imtihan yerine gideceğiz. Otobüste beni yine sıkıştırmasın mı? Kıvranıp duruyorum. Bir an önce otobüsün son durağa yetişmesini istiyorum ama ne çare o gün trafik çok sıkışık, fazla ilerleyemiyoruz. Baktım bir duraktayız. Bir cami gözüme ilişti. O durakta hemen otobüsten atlayıp camiye koştum. Bir ihtiyar tam tuvalete giriyordu ki, onu kenara itip hemen içeri girdim. İhtiyar dışarıda söyleniyor.

'Bu zamanda ne büyük kalmış ne küçük. Terbiyesize bak, az daha beni düşürecekti. Terbiyesiz. Hangi günlere kaldık!.. Ne saygı kalmış ne terbiye!'

İhtiyar söylenip duruyor. Ben utancımdan yerin dibine batıyorum. Hayatta hiçbir zaman kendimden büyük birine karşı saygısızlık yapmamıştım. Neydi bu yaptığım diye üzülüyordum. Yaptığımın utancı sardı beni. Bir bu eksikti. Neyse bir an önce ihtiyacımı giderip imtihana yetişeyim diyorum. Biraz rahatladıktan sonra çıktım ve koşarak imtihan yerine yetişmeye çalışıyorum. Tam vardığımda herkes içeri girmiş, arkadaşım kapıda bekliyor. Görevlilere 'durun, arkadaşım geliyor' diye yalvarıyor. Yoksa kapıyı kapatacaklar. Neyse vardım, beni ter kan içinde görünce içeri aldılar. Oturduk, soru kağıtları dağıldı. Bir taraftan uykusuzluk, bir taraftan karın ağrısı, en kötüsü ritik. (Kürtçe'de ishal).

İmtihan başladı. Ritik durmuyor. Zorlamaya başladı. Ben çabuk çabuk soruların cevabını işaretlemeye başladım. Bir an önce tamamlayıp tuvalete gitmek istiyorum. Bir taraftan soruları cevaplıyorum, diğer yandan kıvranıp duruyorum. Bu durum, salonda görevli olan hocalardan birinin dikkatini çekmiş.

Yanıma gelip, 'Ne kıvranıp duruyorsun? Zamanında çalışmazsın, şimdide kıvranıp duruyorsun değil mi?'

'Hayır sorular çok kolay, ishal olmuşum ve karnım çok ağrıyor da ondan. Bana birkaç dakikalığına izin verin de tuvalete gideyim.'

'Hayır olmaz, yasak' dedi ve gitti.

Neyse ki sorular bana çok kolay geliyor ve çabuk çabuk işaretledim. Birkaç tane kalmıştı ki, kağıdı hemen teslim ettim ve bitti

deyip tuvalete koştum. Halbuki birkaç soru kalmıştı. Ama ben kendimden emindim. Kazanacağımı biliyordum. Sonuçta çok iyi puan almıştım. Demek ki bu hadise olmasaydı o yıl sınav birincisi olabilirdim.

Gidip yemek yediğimiz restorancıyı bulup söyleyelim diye düşündük. Sonra, ya bir de bizi döverse ne yaparız. Bu da cabası. Vazgeçtik. Bundan sonra üç gün boyunca yemek yemedim. Bir de aç karınla otobüsle Mardin'e kadar yolculuk yaptım. Midem bulandı, kusacağım geliyor ama kusamıyorum. Çünkü mide bomboş. Sadece su içiyorum. Her kusmam gelince ciğerlerim ağzımdan geliyor sanıyordum.

Biz sorgudayken tuvalet ihtiyacını giderme konusunda çok çektik. Ancak bu olayı unutmadım ve hayatım boyunca da unutacağımı sanmam."

Ferhat'ın anlattığı anı buydu. 'İhtiyara karşı yaptığımın ayıbını unutamadım' diyordu. Gerçekten çok efendi, saygılı ve her şeyden çok, büyük bir entelektüel birikime sahipti. Kürdistan'ın en saygın kültürel şahsiyetlerinden biriydi. Konuşunca ağzından bal akıyor sanırdınız. Herkese karşı çok saygılıydı.

Bir başkası köyünde yaşanan eski bir olayı anlattı.

Köyün birine bir grup asker gidiyor. Askerin biri sıkışıyor. Köylülere tuvalet soruyor. Köylüler askere 'köyde tuvalet yok. Burada tuvalet ihtiyacı olanlar şöyle dereye doğru gidip orada ihtiyacını görüp gelir. Sen de şöyle git. Kendine göre uygun bir yer bul ve ihtiyacını gider' diyorlar. Asker gider gizli bir yer bulup pantolonunu indirip otların ortasında bir yere oturur. Oturmasıyla bağırıp kaçması bir olur. Köylüler ve askerler bir şey oldu diye koşarlar. 'Ne oldu niye bağırıyorsun?' diye sorarlar.

Asker başlar küfüre. A.... koyduğumun ne otu ottur, ne götü göttür.'

Meğerki oturduğu yer ısırgan otuyla doluymuş. Gariban asker bilmeyince, oturmuş ısırgan otlarının içine, olan olmuş.

Bir başkası anlattı: "Ben poliste sorgulandım. Ufak bir kasaba

olduğu için, polis merkezinde gözaltı yeri küçüktü.

Orada yer yoktu, beni tuvalete koymuştular. Bir ara tuvalette dört kişi olduk. Yatacak yer yoktu. Oturup sırt sırta vererek uyumaya çalışıyorduk. Bu tuvalette bir hafta kaldık. Dayak ve işkence olağan bir şey, onu anlatmıyorum. Aç bırakıyorlardı. Ama tuvalet ihtiyacını giderme gibi bir sorunumuz yoktu. Ama diğer tutuklular çok sıkıntı çektiklerini söylüyorlardı. Diğer gözaltı kısmında olanlar bizimle yer değiştirmek için can atıyordu. Biz de tuvaletten kurtulmak için can atıyorduk. Meğerki onların çektiği sıkıntı bizimkinden bin betermiş. Onlar bize 'tuvalet şanslıları' diyordu.

Hayatta hiç şansım olmamıştı. İlk defa şans yüzüme gülmüştü. 'Tuvalet şanslısı' olmuştum.

Bir başkası; "Ben çıkınca tuvalette çalışacağım. Gidip bir yerde bir tuvalet satın alacağım. Veya kiralayacağım. Hem tuvalette istediğim gibi ihtiyaçlarımı gideririm, hem de tuvalet parasıyla geçinir giderim. Baksana tuvaletçilikle zengin olanlar var. Eğer tuvaletin geliri yetmezse kapının önünde tulumba tatlısı gibi şeyler satar, geçinir giderim. Yalnız bir kuralım olacak. Kapının üzerine bir yazı yazacağım: 'Asker ve polis giremez!'

Bir başkası; "Bu konuda değişik ama alakalı bir hikaye de ben anlatayım" dedi.

"Bir gün insan bedeninin organları oturmuş birbirleriyle konuşmaya başlamışlar. Konuşma bir ara tartışmaya dönüşmüş. Her zaman bir arada uyumlu çalışan vücudun bu organları insanlardan ve onların bir takım alışkanlıklarından etkilenmiş olmalılar ki, bencillik ve üstünlük duygusu depreşmiş. Hangimiz daha kıymetliyiz diye bir tartışma başlamış. Kalp, beyin, mide, göz vs. vs. ne kadar organ varsa hepsi bağırıyor:

'En kıymetli benim.'

'Yok benim.'

'Yok benim, bensiz olmaz.'

Herkes ben, ben deyip bağırırken organlardan biri sesini çıkarmıyor. Bir kenarda oturmuş sessiz sessiz dinliyormuş. Neyse kendini

beğenmişler sırasıyla söz alıp neden diğerlerinden üstün olduklarına anlatmaya başlamışlar.

Beyin, 'ben komuta merkeziyim. Ben komut vermedikçe hiç biriniz hiçbir şey yapamaz.'

Kalp, 'ben kanı pompalamasam, hiç biriniz beslenemez ve işlevini göremez. Sizin karnınızı ben doyuruyorum.'

Ciğer, 'ben oksijen alıp kanı temizlemesem, oksijenli kan almadan, beyin neye yarar, kalp neye yarar. Boşuna çalışıp dursunuz.'

Mide, 'ben size gıda taşımasam, sizi beslemesem siz ne işe yararsınız?'

Neyse tüm organlar sırasıyla söz alıp kendi değerlerini anlatıp dururken, bakmışlar ki biri kenarda oturmuş, hiç sesini çıkarmadan konuşulanları dinliyor. Kimseyi fazla ciddiye bile almıyor.

'Sen niye konuşmuyorsun, sen de bu organizmanın bir parçası değil misin? Sen de bir şeyler söylesene' diyorlar.

Göt başlıyor konuşmaya: 'Bilmem. Siz çok konuştunuz. Hepiniz de çok önemli olduğunuzu söylediniz. Doğrudur. Hepiniz de çok önemlisiniz. Ancak en önemli kim sorusuna gelince hepiniz yanılıyorsunuz.'

Hepsi bir ağızdan itiraz ediyor.

'Sen bizi bırak, kendin ne işe yarıyorsan onu söyle.'

'Yeter. Ben konuşmam. Ben yolu kapatayım da görün!' demiş.

Hepsi dalga geçmiş ve gülmüşler. Konuşmalar burada kesilmiş. İkinci gün göt kapıyı kapatmış. Mal gelmiş kapıya dayanmış.

Göt; 'Geçit vermem. Ne haliniz varsa görün' demiş.

Önce bazı organlar fazla ciddiye almak istememişler. Ancak zaman ilerledikçe, hepsi daha çok sıkıntı çekmeye başlamışlar. Gelip göte yalvarmaya başlamışlar.

'Yol ver ne olur. Yol vermezsen nefesimiz kesilir, tıkanır kalırız. Çalışamaz duruma geliriz. Zehirlenip ölürüz.'

Yalvar yakar olmuşlar.

Sonunda göt konuşmaya başlamış: 'Hani hepiniz çok önemliy-

diniz? Başkasının fazla bir kıymeti yoktu. Doğrudur. Hepiniz önemlisiniz. Ben de sizin önemli olduğunuzu bildiğim için sustum. Beni hiç önemsemediniz. Yalnız siz değil, insanoğlu denilen yaratık da beni hiç önemsemediği gibi bir de aşağılıyor. Ne haliniz varsa görün!

Diğerleri yalvarıp yakarmaya devam etmişler. Sıkıştıkça, daha çok yalvarmışlar.

Göt; 'Hepimiz birbirimizi tamamlıyoruz. İçimizde biri olmayınca olmuyor. Her birimizin rengi, şekli ve görevi farklı farklı ama hepimiz de önemliyiz. Kimse kimseden üstün değil. Hepimizin eşit olduğunu kabul ediyor musunuz?'

Hepsi birden bağırarak; 'Kabul ediyoruz. Kapıyı aç' demişler.

Göt; 'Hayır olmaz. Ceza olarak bundan sonra vizesiz çıkış yok. Vize lazım. Bir de aklınız başınıza gelene kadar, bundan böyle gümrük vergisi vereceksiniz. Tamam mı?'

Çare yok.

Hepsi bir ağızdan: 'Kabul!..'

Hikayeler birbirini takip edip durdu.

Sonradan bu fıkranın benzer bir başka versiyonunu dinledim. Organlar 'kim müdürdür' tartışması yapıyor. Yolu kapayarak göt kazanıyor. Fıkrayı anlatanlar sözü şöyle bağlıyor: "İşte o gün bugündür, bütün götler müdürdür."

Koğuşta sohbete katılanlarm hemen hepsi Kutsal WC fikrinin isabetli olduğuna katılıyordu. Türkiye'de polis ve asker sorgulamalarından geçenlerin yüzde doksan dokuzu şu veya bu şekilde doğal ihtiyacını gidermede büyük problemler yaşamıştır. Diyarbakır 5 Nolu'da olanlar sorgulamada büyük bir işkence olarak yaşamışlardı. Cezaevinde ise yine bir işkence olarak karşılarına çıkarılmıştı. Ama tam tersi bir pozisyonda.

İstediğin kadar sıç ve işe. Bunda hiçbir sınırlama yok. Bu sefer foseptik çukuru gibi bir havuz var. İçinde yat kalk, içinde uyu. İçinde sürün. Bok havuzu ama sadece bok yok içinde. Kan, irin, sümük, gözyaşı, kusmuk, yemek artıkları... Ne ararsan var. Böyle bir karışıma uygun bir isim daha bulunamadı.

Son yüzyılda İslam dünyasının yetiştirdiği en büyük alimlerinden olan Turan Dursun, *"Kulleteyn"* adlı eserinde acayip ama kutsal sayılan bir karışımdan bahseder. Ateist olan bu eski müftü ve bilim adamı, karanlık fikirlerin sahipleri tarafından katledildi. Bu bilim adamının anısına, O'nun *"Kulleteyn"* adlı eserinde anlattığı bir hikayeyi aktaracağım. Mevzumuz ile alakalı kısmı olduğu gibi buraya alıyorum:

"Anne! Canım muz istedi."

"Tövbe tövbe tövbe! Kız, muzu da nereden çıkardın şimdi?"

"Tövbesi ne anne, canım muz isteyemez mi?"

"İster de kızım, şey... Yani yok işte."

O an bulunmaz ama kızın canı ne istiyorsa alınır.

Atla deve değil ya!

Oğlanın canı da başka bir meyve ister. Elma ister, armut ister, şeftali ister. Ya da meyve istemez de pasta ister canı. Şöyle kaymaklı dondurma da isteyebilir. Bey'in, Hanım'm istedikleri olur. Hepsi doğal. Ama kız durup dururken 'muz' isterse, kız için muzun çağrıştıracağı şey yüzünden anne:

"Tövbe, tövbe, tövbe!.. diye bir tepki gösterebilir. Bu da doğal.

Herkesin canının falanca meyveyi, pastayı, dondurmayı istemesi doğaldır. Ya Türko'nun canının ne istemesi doğal? Onun canı da bunları isteyebilir miydi? Bir dondurma, bir yaş ya da kuru pasta, bir taze meyve, bir kiraz, bir şeftali, bir kuru yemiş, fındık, fıstık... İsteyebilir miydi? İsteyebilirdi elbet. Ama onun canı bunlarla tanışmamıştı ki.

Onun canı, tanıştığı karpuzu, kavunu isterdi. İçini olmasa da kabuklarını kemirirdi. Karpuzun içini kemirir, dışını atardı. Kavunu tümüyle yerdi. Yolda-belde, nerede bulursa orada alır, çamurluysa çamurlarını temizler, pislik kalmışsa siler ve koyulup yerdi.

Kimse ona, yere düşen bir şeyin alınıp yenmeyeceğini, mikrop olacağını söylememişti ki... Üstelik öyle görmüştü hep.

'Meyve'ler içinde bir kavun-karpuz (kabuklarını) severdi, bir de hedik. Yani kaynamış buğday.

Sevgili hedik karşısındaydı işte: Kulleteyn'in hemen yanındaki küllükte. Uygun bir yerinde kurulu, büyük, kulplu bir kazanda, Kulleteyn'in sularıyla kaynıyor, tam kıvamına gelince de yanında serili hasırlara, kilimlere, 'cecim'lere seriliyordu. Kuruyup bulgur olsun diye... Kurumadan selam verirdi buğularıyla. Özellikle de çocuklara. Selam. Çocuklar için bir bayram. Koşup alırlar. Ceplerine, oralarına, buralarına doldururlar. Islak ıslak, sıcak sıcak. Kirli avuçların parmakları arasından kirli sular aka aka yemeye başlarlar. Yerler, yerler. 'Karınları ağrıyasıya.'

Özlemişti hediği. Canı çok istiyordu. İsterdi, çünkü tanışıyordu. 'Meyveler' içinde karpuz-kavun, bir de hedik. Hedik o dünyada en güzel eğlencelik. Daha da ötesinde bir şey. Niye kuruturlar sanki? Hep yense olmaz mı?

Selamün aleyküm ey hedik! Ne güzelsin sen! Ne mutludur seni alıp cebine dolduran! Sonra da güzel güzel yiyen. Yiyen ve doyan! Ama sana doyulmaz ki!.. Gözünü ayırmıyordu hedikten. Pençe ve gagalarıyla bok ve tane tüccarları gibi çalışan tavukların, civcivlerin; birbirleriyle yarışırcasına serili hediğe üşüşmeleri, hırsızlaşıp sinsi sinsi ya da zorbalaşarak açıktan varıp dalmalarını ivedi ivedi taşlıklarına göndermeleri, kovulmaları, arada bir hedikle birlikte taş, sopa da yiyince çığlıklar koparark ve kanat çırparak kaçışları. Ve elindeki uzun sopalı süzgeçli kepçesiyle salma salına yürüyen güzel, allıgüllü 'keçe'nin elindekini kazana daldırışı, aldığını götürüp serili olanlara ekleyişi, yayışı. Güzel keçe bakmaz mısın bu yana? Baktı işte. Türko'yla göz göze geldi. Hemen davrandı, elindeki saplıyı daldırdı kazana, iyice doldurdu. Başını kaldırdı ki Türko'nun gözleri yine üstünde. Koşarcasına götürdü. Ne mutlu bir olay. Ceplerini açmasını söyledi. Türko açtı. O doldurdu. Sıcak sıcak sular, donsuz şalvarın paçalarına doğru süzülmeye başladı. Ellerin ceplere dalışı, yumuşacık hediklerle ağzına götürülüşü. Oh, mutluluk budur işte. Var mı 'şeher'lerde böylesi?

***

Bir dersi de 'Şeriat'tı. Hangi kitaptan okunursa okunsun 'fıkıh'a ilişkin olanlar bu adla söylenirdi. Başlardaydı daha. 'Teharet' bölümünde. 'Ahkamu'l-Miyah'ta, yani 'sulara ilişkin hükümler"de. Sular 3 tür: 1- Temiz ama temizleyici değil (Tahir gayr-ı tahür), 2- Hem temiz, hem temizleyici (tahir ve tahür), 3- Ne temiz, ne de temizleyici (gayt-ı tahir ve gayr-ı tahür).

Kulleteyn; Şafii mezhebine göre, bunlardan ikincisine giriyor. Yani hem temiz, hem de temizleyici.

Okuyor, inceliyor, kimi yerleri de olduğu gibi ezberliyordu.

Karnında bir ağrı duydu. Giderek arttı. Burgulaştı.

Kulleteyn rıtl' (batman) suyun bulunduğu...

Ah, şu ağrı bir olmasa. Bitler yetmiyormuş gibi bir de bu çıktı. Hiç dayanamazdı karın ağrısına. Bir de mide bulantısına. İkisi de sık sık başına gelirdi.

Kulleteyn dörtgen olursa...

Dayanamadı daha çok. Kitabı koltukta koştu. Doğru 'abdesthane'ye. Kendini dar attı. Şalvarını ivedilikle çözdü. Delik büyük olduğu için bacaklarının arasına alamadı. Bir kıyısına çöktü. Ve kıçını deliğe doğrultup 'tırıklamaya' koyuldu. Önce tır tır tır; sonra pat pat pat. Çok kötü sürgün olmuştu. Tırıklayınca rahatladı. Ağrısı geçmişti. Mutlandı. Sıkıntıdan sonraki rahatlık, tadına doyulmaz bir mutluluktur. Sıkıntının ödülü. Tırık (ishal), deliğin çevresine de saçılmıştı. Biraz yana çevrildi. Bir de ne görsün; yediği hediklerden bir kısmı gözlerinin önünde. Solucanlı tırığın içinde. Kocaman bir solucan kıvrıldı. Hedikler de diri diri. Sinekler üşüştü hemen. İri iri. Neyse şimdi sıra temizlenmekte. Kıçını silecek bir şeyler aradı. Temiz nesne ne gezer! Herkesin kullandığı bir-iki taştan başkası yok. Bokları en kuru olanını alıp kullanması gerekiyor. Koltuğunun altına kıstırdığı 'şeriat'i unutmuştu. Aslında ayak yoluna götürülemezdi o. Ama tırık öyle bir tutmuştu ki 'feleğini şaşırmıştı.' Yoksa ayet ve hadisin bolca bulunduğu bir kitabı oraya götürür müydü? Kolunu uzattı. İşte olan oldu o sırada: 'Şeriat' düştü. Hem de nereye: Delikten doğru, pislik yığını dereye. Aman tanrım! Gitti 'şeriat!' Felaket mi

felaket. Çok üzüldü. Ağladı sessizce. Yapabileceği bir şey yoktu. En kuru taşı aldı, silmek için kıçına götürdü. Sildi. Çekip baktı ki taşta yer kalmamış. Oysa her yanını silmiş değildi kıçının. Parmakları ve el ayası da yarısına dek batmıştı. Öbür eliyle cebinden mendilini çıkardı. Önce elini, sonra kıçında yarım kalan kesimi sildi. Sonra katlayıp yerine koydu mendili. Ayağa kalktı, şalvarının da battığını gördü. Çıkardı tümüyle. Pisleşmiş yeri, duvar diye konulmuş tahtalara silmeye yöneldi. Ama sileyim derken daha çok yerini bulaştırdı. Elini de... Bulaşan kesimi tahtaya silerken birdenbire bir acı duydu. Kıymık batınıştı eline. Kıymığı çıkardı. Yeri kanadı. Bu kez kan oraya buraya bulaştı. Şalvarını giydi. Ve çıktı. Olanların en kötüsü, 'Şeriat'in bok yığınına gitmiş olmasıydı. Çok mutsuzdu. Deliye dönmüştü üzüntüsünden. Ne yapacağını da bilmiyordu. Ahmet'le karşılaştı. Ağlamaklı ve içlenmiş olarak durumu anlattı. Ahmet üzülmemesini söyledi. Sonra dolanıp dereye indiler. Derenin bir yanında ayrıca açılmış koca bir çukur. Yukarıdan, ayakyolunun deliğinden dökülenler için. Her yanı kaplıyor sinekler. Cennetlerinde. Sınırsız ve koşulsuz özgürlükler içindeler. Yönetimlerinin her kesiminde bağımsızlar. Dışkı yığınının ortasında, çevresinde örtüler, yukarısında bulutlar oluşturmaktalar. Küme küme, tek tek, çift çift konup konup kalkmaktalar. 'Şeriat' de işte orada. Yığının üzerine dikine düşmüş. Yarı açık. Yarısına dek gömülmüş. Şimdi iş onu çıkarmakta. Nasıl?

Birer ağaç buldular. Biri bir yanda, öbürü öbür yanda karşı karşıya geçtiler. Ağaçları uç uca gelecek biçimde uzattılar.

- Şu yana şu yana, uzat, daha uzat!
- Benimki kısa gelir.
- Sen biraz daha yaklaş.
- Dur hele, bekle.

Yine karın ağrısı, yine tırığı tutmuştu. Hemen koştu. Koşarken şalvarını da çözmüştü. Derenin bir yanında sıyırır sıyırmaz çömeldi. Birazcık su geldi. Daha varmış gibi olduğu için kendini zorladı. Ama bir şey yok. Bağırsaklarda ne kalmıştı ki gelsin? Kalktı. Bir daha gelecek gibi olduğundan hemen çöktü. Birkaç kez yaptı bunu. Uzunca

kaldı orada. Ahmet bağırdı:

- Ola senin bok ne geder (kadar) uzun sürir?

- Neydim durmir ki!

- Çebik (çabuk)!

- Gelirim!

Şalvarını bağlamadan gitti. Bağlamadı, çünkü bir daha çözmek zorunda kalabileceğini düşünüyordu. Bir eli şalvarda, öbür eline de çubuğunu aldı. Ahmet'in karşısına geçti yine. Dışkı yığınının, 'Şeriat'ın olduğu ucu, aralarında kalmıştı. Bir ayağını, yığının hemen kıyısında setçe bulduğu bir yere bastı, bir ayağını da geriye yerleştirdi, çubuğu uzattı. Çubuğun 'Şeriat'a yetişmesine az kalmıştı. Tam yetişse, Ahmet'inkiyle birlikte, iki kapakla yapraklar arasına sokacaklar, birlikte kaldırıp çıkaracaklardı. Öyle düşünüyorlardı.

- Biraz daha uzat, yetişecek.

Ahmet'inki dokunuyordu. Sonra araya girdi. Ama çıkarmaya gücü yetmiyordu. Öbürü de araya girse, tamam.

- Dur bekle, daha da gömirsin sen!

- Sen de o yandan bir takabilsen olacak.

- Bekle, dur!

Çubuk yetişsin diye adımını biraz daha ileri attı. Atmasıyla da yığının içine doğru gömülmesi bir oldu. Meğer sertçe bulup ayağını koyduğu yerin altı lağımmış. Çökümüştü. Kıyısıydı iyi ki. Biraz daha öteye gitse, boyunu da aşacak, boğulup gidecekti. Çevikçe yana yapıştı. Şalvarını tuttuğu eliyle bir kayanın ucuna, öbür eliyle de bir köke tutundu. Kurtarıcı olan, daha çok köktü. Bir kopsa gitti. Alabildiğine bağırdı. Ahmet:

- Yapış, gelirim! diyerek o yana geçti. Ne var ki çok ters bir yer. Çubuğu uzattı.

- Tut, çubuğu tut!

Kayanın ucundaki elini çekip çubuğu yakaladı. Şalvarı düşüp aşağı sıyırmıştı. Küçücük takımlar meydanda. Tırık bulaşıklarıyla birlikte. Ama önemli mi? O sırada sesleri duyanlar koşup gelmişti. Çekip kurtardılar Türko'yu. 'Şeriat'i de.

Kıyıya çekilip çıkarılmış olan Türko, çevresine bakıp utandı. Ağlayacaktı, ağlayamadı. Sonra dizine dek batmış olan bacağına, çıktığı yere baktı. Midesi bulandı, kustu. Pislikleri toprağa silerek temizledi. 'Şeriat'e gelince: Artık işe yarar olmaktan çıkmıştı. Ama kimse Türko'yu suçlamıyordu. Çünkü elinde olmadan oraya düşürmüştü onu. Çıkarmak uğruna da az kalsın bok çukurunda boğulup gidecekti.

Tam o sırada yine tırık. Kendini tutmaya çalışarak uzaklaştı. Uygun bir yer bulup çömeldi. Biraz sıvı aktı o kadar. Arkası da gelsin diye kendini zorladı. Kalktı, bir daha çöktü. Yok bir şey. Bir saate yakın uğraştı. Kalkıp çıktığında kimse kalmamıştı. Şalvarını bağladı.

Temizlenmek için Kulleteyn'e yöneldi. Kulleteyn'in temizleyiciliği onun bağlı olduğu Hanefi mezhebine göre değildi. Ama biliyordu ki, 'Necaset-i galiza', yani görünürdeki kaba pislikler, 'necaset-i hafife'yle, yani hafif sayılan pisliklerle bile bir ölçüde temizlenebilir. Elleri, abdest mendili, şalvarının ağı ve paçaları, 'necase-i galiza'yla pislenmişti. Kulleteyn'deki suyla, bir ölçüde de olsa temizlenebilirdi. Çıplak ayaklarla ilerledi. Parmakları arasında kalmış olan pislikler rahatsız ediyordu. Durdu, eğilip yassı bir taş aldı, parmaklarının arasına sokarak temizledi. Bir kancık köpek, karnının altında bir sürü ucu sıralanmış memelerini sallaya sallaya geçti. Vardı. Kulletey'nin çevresinde başkaları da bulunmaktaydı. Uygun bir yere yerleşti. Mendilini çıkardı. Yüzündekiler, sağa-sola ittiği sularla yıkadı. Mendille birlikte eller de yıkanmıştı. Götürüp serdi mendili. Geri geldi. Şalvarını yıkamak için en iyisi, çıkarılmasıydı. Ama altta don mon yoktu. Çevresindekilere baktı, çıkarmadan yıkamaya karar verdi şalvarı. Biraz sıyırdı. Önce paçalarını yıkadı. Olabildiğince. Sonra ağını yıkamaya çalıştı. Zorlana zorlana. Eli ayağına dolaşıyordu. Uğraşırken terlemişti de. Hem zordan hem utancından. Uğraştı, uğraştı. Birden dengesini yitirdi. Haydi; Kulleteyn'e yuvarlandı. İyi ki derin değildi su. Bir ve bir çeyrek arşın kadardı. Debelendi, çırpındı; sonra kendini toparladı. Gülenler oldu, acıyanlar oldu. Ve koşup yardım eden oldu. Elinden tutuldu; çıktı. Titriyordu. Kış değildi,

yazdı üstelik. Ama hava serinceydi. Ona da zemheri soğuğu gibi geliyordu. Başı-gözü sarılı, kat kat giysili ve yaşlı bir kadın gelip elinden tuttu.

Alıp evine götürdü. Bir örtü getirdi. Üstündekileri çıkarıp ona sarınmasını söyledi. Çıkardı üstündekileri. Başındaki sözüm ona sarıklı terliği, büyüklüğünden kolları katlı ceketi, işliği, iç gömleği ve şalvarı. Hepsinde sular akıyordu. Çıkarıp koydu bir yana. Örtüye sarındı. Çenesi ve bacakları zangır zangır. Yaşlı kadın hemen ocağı ateşledi. Tezek, çalı çırpı bulup buluşturarak tutuşturdu. Titreme yavaşladı. Örtüyü önünden açıp gövdesini ocağa veriyordu. Isındı. Ne var ki başına bir sürü şey getiren tırık yine tutmuştu. Bela, hem de ne bela! Biraz tutmaya çalıştı kendini. Hayır, tutamayacak. Kadına söyledi. Kadın hemen bitişikteki odaya bir leğen gibi bir şey koydu. Ona yapmasını söyledi. Yanına su koymayı da unutmadı. Tırıklı Türko koştu bitişiğe. Leğen gibi şeye yanaştı. Birkaç damla sıvı aktı yine. Ardı kesik. Zorla zorla yine bir şey yok. Epeyce bekledi. Bu kez üşüyeceğini söyleyen kadının uyarısı üzerine kalkıp gelmek zorunda kaldı. Yanma konmuş olan suyla da temizlendikten sonra gidip kendini ocağa verdi yine. Karnının ağrısı geçti. Bu arada giysileri yıkanmış, kurusun diye de getirilip ocağın çevresine asılmıştı. Ocağın üstünde de çorba kaynıyordu. Oh ne güzel mis gibi. Pişti çorba. Bir kap önüne kondu. Toprak kaptaki çorbadan ağaç kaşıkla alıp yemeye koyuldu. İçine ekmek doğrayarak yedi. Kaburga kemikleri sıra sıra belli gövdenin ortasında belli belirsiz ufacık karın şişti. Elini göbeğine koydu. Okşadı. Kadının biraz ötede olmasından yararlanarak göbeğinin aşağısıyla ilgilendi. Kalkıp ocağa iyice yanaştı. Tezeklerin arasındaki çalılar yanıp bitmiş, tezeklerde korlaşmıştı. Sarılıp büründüğü örtüyü iki yana ayırarak ve karnını iyice şişirerek önünü verdi ateşe. Kaburgalarıyla, karnıyla, göbeğiyle ve aşağısıyla ilgisini sürdürdü. İki elini de gezdirerek. Çok hoşuna gidiyordu. Bir süre öyle durdu, kızardı. Sonra baktı ki giysiler kurumuş. İç gömleğini alıp giydi. Sonra işliğini. Şalvarını giymeye davrandı. Şalvarına el atar atmaz; durdu. Karnında bir 'velvele' duymuştu çünkü. Midede

de bulanma. 'Velvele' büyüdü. Fırsat yok. Koştu, doğru bitişiğe. Leğen gibi şey. Bu kez büyük bir gürültü. Patırtı ve şarıltı. Gözleri karardı. Düşecek gibi. Toparladı kendini. Öncekinden kalan suyla yıkandı. Ama tam temizlenemedi. Temizlenmiş saydı. Kadının ilgilendiğini görünce utandı. Yine ocağa vardı. Ateşin önünde, şalvarı giymeye çalışırken bir daha bitişiğe gitme gereği duydu. Gitti, ama bu kez birkaç damlanın ötesinde bir şey yok. Yanma yine su konmuş olduğunu gördü. Kullanıp çıktı. Biraz sonra bir daha. Bir daha. Sonu gelmiyordu. Yaşlı kadın 'götünün çıktığını' ve ne yapması gerektiğini anlattı: Parmaklarını sokup ileri doğru itecekti. O da öyle yapmaya çalıştı. Ama yararı yok. Yaşlı kadın onun beceremediğini anladı. Yanma gitti. Bunun çok doğal olduğunu, utanmamasını söyleyerek yardım etmek istediğini belirtti. Kıçını yıkamasını ve kendine doğru çevirmesini söyledi. O da söyleneni yaptı. Kadın parmağını sokup, kalın bağırsağın, dışkı deliğinin ucunda toplanmış olan uzantısını ileriye itti. Çekip yıkadı parmağını. Artık kalkabileceğini anlattı. O da artık kalktı. Hemen gidip şalvarım giydi. Ceketini, terliğini de. Terliğin çevresine de bez parçasını sarık diye sardı. Çıkıp gitmek için izin istedi. Yaşlı kadın, bakılması gerektiğini, o geceyi orada geçirmesini söyledi. Olamazdı, okuması gerekiyordu. Kadına bunu anlattı. Kadın diretti. "Git kitaplarını getir, burada oku" anlamında konuştu.

O da kabul etti. Yürüyüp gitti camiye doğru. Aksırdı. Mendilini anımsadı. Gidip sarılı olduğu yerden aldı, burnunu sildi, sonra şalvarının cebine soktu. Yürüdü. Varıp camiye girdi. Birkaç fakiri konuşuyorlardı. Onu görünce işaretleşerek seslerini kestiler. Belli ki konu kendisiydi. Bok çukuru, şeriat, Kulleteyn, Kulleteyn'e yuvarlanışı, çıkarılışı, götürülüşü.. Büzüle büzüle kitaplarına yöneldi. Aldı, gidecekti, vazgeçti. Şeriat gitmişti, hiç değilse öbürlerine iyi çalışmalıydı. Kadının evinde iyi çalışmayabilirdi. Bunu düşünüp okumaya koyuldu. Bir hapşırma daha. Ardından bir daha... Her hapşırmanın bir anlamı vardı. 'Tek' olsa anlamı başkaydı, 'çift' olsa başkaydı. Ve tek olunca:

- 'Tek sabır' getirdim diyerek çift yapmaya çalışıyordu. Çünkü 'tek sabır', uğurlu sayılmazdı. Çift olmalıydı. Çift olunca da:

- Çok şükür, çift oldu, diyor, seviniyordu. O gün, ya da gelecek için iyi şeyler olacağı umudu doğuyordu.

- Tek sabır...

- Çift sabır...

- Tek, çift, tek, çift...

- 'Sabır'lar sıklaşmıştı. Tek mi, çift mi olduğu belirlenemez olmuştu. Burnu da durmadan akıyordu. Burnunu sildiği mendilde, kuru yer kalmamıştı. Başındaki terliğe sarık diye sarılı bez parçasını çıkardı. Kullanmaya başladı. Hapşırmalar ardarda. Hapşırmayı sümkürme izliyordu. Gözler, açık duran kitapta. Hapşırmalar, sümkürmeler arasında okumaya da çalışıyordu. Bellemesi, ezberlemesi gereken şeyler vardı. Hapşırmalar, sümkürmeler hızlanmıştı. Yine de kitabı kapatmıyordu. Kitapta okuduğu sayfanın kıyısındaki el yazısıyla yazılı kesimler ıslanmış, yazılar birbirine karışmıştı. Biraz daha direndi, sonra baktı ki olacak gibi değil; kitabı kapayıp öbürlerinin yanma koydu. Nezle ilerledikçe ilerliyordu. O bez parçası da sırıl sıklam olmuştu. Bir yandan da başı ağrıyordu. Az da mide bulantısı vardı. Yer bulamayınca sümüklerini işliğine silmeye başladı. Sümükler, kendiliğinden de şıp şıp damlıyordu orasına burasına. İşlikten sonra iç gömleği de büyük ölçüde ıslanmıştı. Büyük geldiği için kolları katlanmış olan ceketinin kollarım uzattı, burnunu silmeği sürdürdü. Gürültülü hapşırmalar. Ve yine gürültülü sümkürmeler. Aralarda da şıp şıp şıp. Bir yanda da gözlerden yaş geliyordu. Ağlarcasına. Kollara, ellere sil ha sil... Sıra şalvarın ağında. Burnunu şalvarın ağına silmesi kolay olmuyordu. Eğilmesi bükülmesi gerekiyordu. Zorlana zorlana yapıyordu bu işi.

- Vay anam!..

Ne zor işti. Her silişten sonra kesilir diye umutlanırken yenisinin geldiğini görüyordu.

- Hapşuuu!

- Zıkkımın kökü! Kesilmeyecek mi artık?!

Kesilmiyordu. Sil babam sil!' Kuru bir şey bulamayınca ıslak olanlara siliyordu. Gözlerden, burundan akan sular birbirine karışıyordu. Ardarda patlayan hapşırmalar ve sümkürmeler sonunda daha da berbatı oldu: Burnu kanamaya başladı. Eyvah! Şimdi ne olacak? Belanın katmerlisi. Burnuna tıkamak için bir şey baktı, bulamayınca ceketinin omzundaki pamuk aklına geldi. Kim bilir kimin ne kadar giydikten sonra bıraktığı yamalı ceketin omzunda delik vardı. Delikten biraz pamuk çıkardı. Dökülen kan damlaları arasında burnunun bir kenarını tıkadı. Öbür kanadından geldi. Öbürünü de tıkadı. Ağzından gelmeye başladı. Arka üstü yattı, kan ağzını, boğazını doldurmuş ve soluk alamaz duruma getirmişti. Hemen doğruldu. Burnundaki pamuklar pırtladı, kanlı kanlı önüne düştü. Her yan kana bulanmıştı. Nezle ve kan. Adamakıllı da terlemişti. İlgilenenler oldu. Ama ne kan duruyor, ne nezle. "Beterin de beteri var" derler ya, tam o sırada yine tırık gelmişti. Fırladı hemen kapıya doğru. Ne var ki tutamadı. 'Küt küt'lerle şalvarına boşalttı. Acınacak bir durum. Ve de 'çaresizlik.' Paçalarından tırık aka aka doğru pınara. Pınar taa köyün dışında. İtsiz kesimi kollayarak düştü yola. Ağlaya ağlaya. Yürüdü, yarım saat sonra vardı pınara. Ama çok fena: Büyük bir kalabalık. Su alabilmek için herkes orada. Hayvanlar da var. Yalaklardan su içmekteler. Bir yalağa yanaştı. Şalvarını çıkarıp girdi suyun içine. Oradakilere artık aldırmadan önce kıçını, sonra şalvarını yıkadı. Şalvarını sıktı, ıslak ıslak giydi. Öteki giysilerini de yıkayabildiği ölçüde yıkadı. Yine hapşırmalar. Burnu artık kanamıyordu ama akıyordu. Yine de sümükler kanlıydı. Yani aksa da kan sümüğe karıştığından pek belli olmuyordu. Hava açıktı, güneş vardı. Biraz öteye gidip uzandı. Bakanlara aldırmadan... Uyuya kalmıştı.

Gözlerini açtığında, kendisini birinin sırtında bulmuştu. Husso'ydu bu. Meğer evine götüren yaşlı kadın da onun anasıymış. Kadın, Türko'nun camiden gelmediğini görünce, önce beklemiş, sonra camiye gitmiş, sormuş. Başına gelenleri ve pınara gittiğini öğrenince de Husso'yu bulup göndermiş ardından. Alıp eve götürsün diye. Husso da çeşmenin biraz ötesinde ölü gibi yatar bul-

muş ve sırtlamış, doğru eve.

Hemen yün yorganın altına soktular. Terletmeye çalıştılar.

Bir terlese kurtulur diye düşünüyorlardı.

Hem 'ateşler içinde' yanıyor, hem üşüyordu.

Yorganın altında, başına gelenleri düşündü bir süre. Karnının ilk ağrıyışı, 'abdesthane'ye koşuşu, tırıklayışı, temizleme çabası, 'Şeriat'ı koltuğunun altıda unutuşu, delikten bok yığınına düşürüşü, Ahmet'le birlikte çabaları, 'Şeriat'ı çıkarayım derken aynı yığına batışı, orada boğulma tehlike atlatışı, kurtarılışı, sonra Kulleteyn ve daha sonrası... Hele, kendini tutamayıp şalvara tırıklayışı... Neydi bu başına gelenler? Dalıp gitti.

- Ceza! Bir cezadır bu. 'Şeriat'ı pisliğe düşürdün! Cezanı çekeceksin!!!

Ses, gök kesiminden geliyordu. Bulutlardan. Tanrı, işte orada. Daha önce, söğüt ağacında, dalları yaratırken gördüğü biçimiyle. Bu kez atlı. Çevresinde de melekler. Kanatlı kanatlı. Cami ve Kulleteyn de orada. Basra'lı, Küfe'li alimler de... Hepsi bulutların üstünde. Ne var ki nur yok. 'Alim'ler de nurlu değiller. Yüzler ve kılıklar çirkin çirkin. Niçin; belli değil. Bağırıyorlardı:

- Suçlu!!

- Günahkar!!!

- Cezasını çekmeli!!!

- 'Şeriat'ı 'abdesthane''ye düşürmüştür. Ayeti ve hadisiyle birlikte pisliğe düşürmüştür. Büyük günah işlemiştir!

- Tırıklı artık alim olamayacak!

- Olamayacak!!!

Bağırmaların kendine yönelik olduğunu gören Türko, üzgün, ağlıyordu. Tanrı'ya seslendi:

- Yüce tanrı, bir şey söylesene şunlara!

- Söyledikleri doğru!

- Doğruymuş! Her şeyi bildiğin halde, sen de onlardan yana!

- Günah işledin!

- 'Akıl, baliğ' (ergin) değilim ki, günahkar olayım! Karnını ağrı-

tan da sensin. Şimdi suçu benim üstüme atirsin! Adalet değil!

- 'Alim' yapmayacağım seni!

- Yapmasan yapma! Sen yapmasan da ben olurum!

- Nasıl?

- Görürsün!

Ağlıyordu içli içli. Ne suçu vardı sanki? Tanrı'ya küstü? Daha da olmazsa gavur okuluna giderim! diye düşündü, sonra döndü; "Hayır, ben yine alim olacağım, görsünler onlar!" diye söylendi.

- Olacağım işte. Büyük alim olacağım! O Basra'lı, Küfe'li alimleri geçeceğim.

- Olacaksın helbet!

Bir de ne görsün: Anası.

- Helbet olacahsm kuzum, anan kurban olsun. Alim olacahsın, sen onlara bahma. Sen ohu, gör nasıl alim olabilirsin? Onlar da görsünler.

Anası hemen kollarını açtı, kucakladı, bağrına bastı.

- Ana, Tanrı kızdı, 'alim yapmayacağım' dedi.

- Desin o. Kızgınlığı geçer. Seni çok sevir o.

- Sevse karnıını ağrıtır mı, burnumu kanatır mı?

- Neyse sen de öyle deme!

- Ana!

- He yavrum!

Gözlerini açtı. Bir adam bağırıyor:

- Açın yorganı! Çocuğu boğacaksınız! Çekilin biraz!

'Doktor' diyorlardı.

Kartallı Köyü'nde de doktor olur muydu? Olurdu. Az kalırdı, yine de olurdu. Ama her zaman değil. Malı-davarı olanların hayvanlarına bakmak için geldiğinde. Hayvanlardan hastaların yanında, insanlardan hastalarla da ilgilenirdi. Hayvan sağlık memuruydu, ama 'doktor' derlerdi. İyi ki o gün de gelmişti köye.

Hastanın rahat soluk almasını sağladı. Çantasında, iğnesi-ilacı bile vardı. Çıkarıp bir iğne yaptı. Sonra:

- Şunları da yedirin çocuğa, diyerek, yedirilmesi gerekenleri

söyledi. Ve:

- Kurumuş gitmiş, çokça su içirin, dedi.

Molla Nasır, Hafız Celal, Ahmet ve başkaları da orada, başucundalardı. Ölecek diye hepsi korkmuştu. Gözünü açınca da sevinmişlerdi.

Tanrı kızarsa nasıl hoşnut edileceğini sordu. 'İbadet'le, 'alim' olmakla hoşnut edilebileceğini söylediler. 'Şeriat'ın pisliğe düşürülmesinden duyduğu üzüntüyü anlattı. Molla Nasır çıkarıp bir yeni 'Şeriat' (kitabı) gösterdi. Ve armağan etti. Türko çok sevinmişti. Yatağın içinden doğrulup elini öperek karşılık verdi hocasına. Ancak bir derdi vardı: Dersleri kalmıştı. Kalkıp gitmeli, okumalıydı. Molla Nasır, kalkmamasını, iyileşinceye dek kalmasını söyledi. Söz aldı. İyi çalışacağına ilişkin de söz verdi. Hafız Celal de bir şeyler söyledi. Biraz sonra çıkıp gittiler. Ahmet geri geldi, konuştular:

- Babam diyir ki, o hele iyi olup kalksın; dövmiyecem artık.
- Dövemez ki zeten (zaten).
- Niye?
- Benim hocam, artık Molla Nasır.
- Essahtan, unutmuştum gene. Dögmez, doğru. Hocan o değil. Molla Nasır.
- Ahmet, sen gene de babana söyleme, he mi?
- Söylemem, korhma. Söyler miyim heç?

Ahmet, herkesten çok sevinmişti onun gözlerini açıp konuşuyor olmasına. Yine geleceğini söyleyerek gitti.

Tavuk kesmişlerdi. Bir parça getirip önüne koydular. Hem de çok sevdiği budundan. Ayran da vardı. Lavaşla etten biraz yedi. Biraz da ayran içti. Daha çok yemek için kendini zorladı. Yanındakiler de zorladılar. Ama iştahı yoktu. Yiyemedi daha. Biraz sonra da uyudu.

5-6 gün kaldı Halo Şivano'lardan Husso'nun evinde. Daha da kalması gerekiyordu belki. Ama derslerinden dolayı kalmak istemedi. Orada da çalışabilirdi, arada sırada çalışıyordu da. Fakat gönlünce değil. Camide ve belirli yerlerdeki çalışması başkaydı, daha verimliydi. Cılız gövdesinin çelimsiz bacaklarında, gezip dolaşacak ölçüde

güç bulur bulmaz izin istedi. İyice iyileşmediğini, birkaç gün daha kalması gerektiğini söylediler, ama dinlemedi. Üstünü-başını giyip çıktı. Bir-iki kitabı da koltuğunda gitti asıl yerine. Ve büyük bir açlıkla, özlemle derslerine, ezberlerine."

***

Ayhan Toprak (Diyarbakır zindanı da dahil 18 yıl yatan Partizan davası tutuklularından) bir yazısında tuvalet ihtiyacını giderme konusunda şöyle yazıyor:

"Beni çırılçıplak soyduktan sonra, tazyikli suyu vücuduma tuttular. Diğer taraftan da Karslı (Bu kod isimle tanınan bir işkenceci) elindeki hortumla vücuduma vurmaya başladı. Şırıl şırıl akan suyu fırsata çevirmeyi düşündüm. İki büklüm yere kapaklanırken işemeye başladım. Bir taraftan dayak yiyorum, diğer taraftan idrar kesem boşaldıkça rahatlıyorum. Zaman durmuş gibiydi. İdrar kesem boşalmıyordu, geldikçe geliyordu. En sonunda bitti."

Ayhan Toprak yine aynı yazısında, su dolu bidona işkence için konuluyor, ama o bidonun içindeki suya işiyor ve hem de içiyor. Şöyle devam ediyor anlatımına: "Birkaç el beni tutup bidonun içine attı. Karslı boğazıma asıldı. Kafamı suyun içine sokup çıkarmaya başladı. Ben de kafamın her suya sokuluşunda, birer yudum su içiyordum. Soluk alıp verişim sıklaşmaya başlayıncaya kadar, ben susuzluk sorunu mu da çözdüm. Önemli iki ihtiyacımı gidermiştim, gayet rahatlamıştım."

Aynı yazısında sadece bir günlük elektrik işkencesiyle ilgili şunları yazıyor:

"Birkaç dakika içinde üstümdekileri çıkarıp, sırtıma yüklediklerini kütüğe kollarımdan bağlayıp, beni tekrar havaya kaldırdılar. 'Galiba sen uçağa binmeyi seviyorsun' diyerek beni ince bir çubukla dövmeye başladılar. Her inen darbe derin sızılar vererek vücuduma işliyordu. İçlerinden biri, 'Manyetoyu buraya getirin, bunu hadım edelim' dedi. Bir diğeri, 'Verelim 120 voltluk elektriği, erkeklik namı-

na bir şeyi kalmasın... İbne olsun!' diyerek, ince kablolardan birini penisime bağladı. Diğerini de serçe parmağıma taktılar. Elektriği verdikçe vücudum yay gibi ileri geri sıçrıyordu. İlk etaplarda kendi kendime kızmaya başladım, bu elektrik beni nasıl böyle yerinden hoplatır diye. Sonra ayaklarım desteksiz olduğu için böyle davranıyorum deyip, kendi kendimi teskin etmeye çalıştım. Serçe parmağımdan çıkarılan kablo, vücudumun diğer yerlerinde dolaştırılmaya başlandı. Diğer yandan da birinin elinde ince bir çubuk çıplak tenimde şaklıyordu. Boşta kalan kablonun ucu anüsüme sokulmaya çalışılıyordu. Oradan çıkartılıp koltuk altlarıma, biraz böyle çalışıldıktan sonra, bu kez kulak memelerime dokunduruluyordu.

Sanırım beyne yakınlığından dolayı, müthiş sarsıcı etkisi oluyordu. Sonra da dişlerime soktular. Ne kadar zaman geçti anımsamıyorum. Birinin uyarısıyla indirdiler. Kollarım yine yok olmuştu. Sanki ağzıma tuz, kireç karışımı bir şey boca etmişlerdi. Müthiş bir susuzluk hissediyordum."

***

Bir başkası moral olsun diye şöyle bir Bektaşi fıkrası anlattı:

"Bir Bektaşi dedesi ile cami hocası her gün birbirlerine takılıp, birbirlerini kızdırıp duruyorlarmış. Bir gün Bektaşi dedesi 'Gel arkadaş olalım, demiş. Birbirimizi niye kızdırıyoruz ki, bundan bir şey çıkmaz.' Hoca, kuşkulanmış, Bektaşinin bu önerisinden. Ama yine de 'olur' demiş. Ama Bektaşinin kendisine bir oyun oynayacağını da hep düşünüp durmuş. Epey bir zaman arkadaşlıkları iyi gitmiş. Hoca, Bektaşiye güven duymaya başlamış. Bir gün yolda karşılaştıklarında hal hatır sorarlar. Bektaşi Hoca'ya;

"Ben bu gece garip bir rüya gördüm Hoca efendi."

"Hayrola anlat bakalım."

"Gece rüyamda ikimiz çıkmış geziyoruz. Her taraf yemyeşil, çiçek dolu. Gezdikçe, daha çok gezmek istiyoruz. Allaha çağırıyoruz. Diyoruz ki, 'Allahım bizi kuş yap uçalım. Şu dağlardaki çiçekleri,

otları, ağaçları görüp gelelim.' Bunun üzerine isteğimiz kabul oluyor. İkimiz kuş gibi uçup her tarafı yukarıdan seyredip duruyoruz. Çok hoşumuza gidiyor. Ancak çok yoruluyoruz. O sırada düşüyoruz ve olan oluyor."

"Ne oluyor Bektaşi?"

"Ne mi oluyor? İkimiz de ayrı ayrı iki kuyuya düşüyoruz. Senin düştüğün kuyu bal dolu. Sen bal kuyusuna düşüyorsun, bense pislik kuyusuna. Çabalıyoruz ama çıkamıyoruz."

"Bektaşi, ben sana dememiş miydim? Sen hep kötü davrandığın için sonun kötü olur diye. Bak ben bal kuyusuna düşüyorum. Sen ise pislik kuyusuna."

"Neyse Hoca efendi. Yine Allaha yalvarıyoruz bizi çıkarsın diye. Fazla dayanmıyor bize acıyor. Bir melek gönderiyor, bizi çıkarıyor. Çıkınca ne yapalım? Temizlenmek için su falan da yok. Ne yapacağımızı şaşırıyoruz. Yine Allaha yalvarıyoruz. Diyoruz ki, Allahım bize bir yol yöntem göster temizlenelim. O sırada Allahtan bir ses geliyor.

"Ne diyor Bektaşi?"

"Diyor ki, sen onu, o da seni yalasın, böylece temizlenirsiniz diyor."

"Allah belanı versin! Senin de rüyanın da! Biliyordum sende bir hinlik var. Sana bir daha güvenir miyim?"

***

Bir başkası, "Benim tuvalet sorunuyla ilgili yaşadığım problem sizin yaşadıklarınızın tersiydi. Bizi yakaladıkları zaman dört kişiydik. Dördümüzü de ayrı ayrı tuvaletlere kapattılar. 33 gün boyunca hep küçücük birer tuvalette tutulduk. Orada ayakkabılarımızın üstünde oturarak uyumaya çalışıyorduk. Sadece sorgulama saatlerinde tuvaletten çıkarıyorlardı. Sular da doğru dürüst akmayınca, o alaturka tuvaletlerin kokusu çekilecek gibi değildi. Bizi tuvalete kapatmıştılar ama 'Buraya sıçmak yasaktır, şayet sıçarsanız size geri

yedirirız' demişlerdi. Demelerine demiştiler ama çok zorlanınca, korka korka mecburen sıçıyoruk. Her seferinde epeyce sopada sıçtığımız için fazladan vuruyorlardı. O kadar işkencenin içinde, extra olarak atılan bu dayağı fazla ehemmiyetli bulmuyorduk."

***

Bir başkası;

"Ben tuvalette şiir yazarım."

"Ben tuvalette beste yaparım."

"Ben en iyi tuvalette düşünürüm. Hatırlamadıklarımı hatırlarım. Bilmediğim soruların cevabını bulurum."

"Tuvalette rahatlayınca kafam daha iyi çalışıyor. Çok ilginç fikirler aklıma geliyor."

"Bu 5 Nolu'da, zula yerimiz tuvalet. Duş yerimiz tuvalet. Su içme yerimiz tuvalet."

"Ben tuvalette gazete ve kitap çok okuyorum."

"Tuvalet yazıları, en özgürce yazılan yazılardır. Tanıdığım en özgür basındır."

Herkes tartışmaya katılıyor ve fikir beyan ediyordu. Olumsuz fikir beyan eden olmuyordu. Herkes WC'nin iyiliklerinden ve erdemlerinden bahsedip duruyordu.

Tabii o cehennem azabının yaşandığı ortamda bu tür fıkraların anlatılması ve ufak bir gülüşme moral açısından ilaç gibi geliyordu. Fıkradan çok gerçekler dile getiriliyordu.

33 Nolu koğuş cezaevinin en kalabalık koğuşlarından biriydi. Aynı zamanda en dirençli koğuşuydu da. Tabii en çok dayak yiyen koğuşu da yine burasıydı. Asker gardiyanlar gelip bizi döver ve üst üste koyup tepe şeklinde bir insan yığını oluştururlardı. Bu yığının üstüne çıkıp "Mustafa Kemal'de Kocatepe'de düşman cesetleri üzerine çıkıp böyle poz verirdi" derlerdi. Bu Kocatepe yığını oluşturulunca yüzlerce insan üst üste yığılıyordu. Altta kalanların ezilmemesi için çok çaba harcardık. Buna rağmen en altta kalanlardan baygın-

lık geçirenler, kol ve kaburgası kırılanlar olurdu.

Koğuş sorumlularını çıkarıp döverlerdi, ispiyonculuk yapmaları için. Koğuş sorumluları o kadar dayağa rağmen ispiyonculuğu kabul etmediler. Birkaç defa sorumlu değiştirdilerse de sonuç alamadılar.

En çok dayak yiyip bilgi vermeyenlerden biri bizim Tatlıcı dediğimiz verem hastası, bir deri bir kemik kalmış arkadaşımızdı. "Ben zaten ölmüşüm, bırakın dövsünler, öldürsünler" diyen yiğit bir direnişçiydi. Daha önce, İstihkâm ve 2 Nolu'da imkanlar elverdiğince beslenmesiyle veremi kontrol altına alınmıştı. Ne var ki 5 Nolu'daki gıdasızlık, pislik, dayak ve işkence ile veremi yine azmıştı. Herkes bir deri bir kemik kalmıştı, ama o herkesten beter olmuştu.

Doktor

Cunta geldiğinden beri banyo ve sıcak su yüzü görmedik. Banyo ihtiyacımızı, zaman zaman bir bez veya havluyu tuvalette akan soğuk suyla ıslatıp vücudumuzu silmeye çalışarak gidermeye çalışıyorduk. Kir kat kat! Bit ve tahta kuruları cirit atıyor. Birçok tutuklu uyuz. Nasıl olmasınlar ki? Bu kadar kir, pislik içinde uyuz olmamak mümkün müydü! İşkence sadece kaba dayak ve küfürden ibaret değildi. Temizlikten mahrum bırakıp, her çeşit hastalığın gelişip yaygınlaşması ortamını yaratmak, böylece tutukluların hastalanarak telef olmasını sağlamaktı bir amaçları da. Bu bir politikaydı. Bunun önyargı olduğu sanılmasın. Diyarbakır'da koca bir koğuş verem hastasıyla doluydu.

Bizim koğuş o günlerde neredeyse tamamı uyuz olmuştu. Vereme yakalananların sayısı gün geçtikçe artıyordu. Fırsat buldukça bit ve tahtakurusu öldürüyorduk. Yarış da yapardık. Ne yapacaksınız? Eğlenmek de lazım. Bir taraftan kaşınır, diğer taraftan bu asalaklara karşı savaşırdık. Her iki başparmak tırnakları arasında can verdiklerinde çıt çıt diye ses çıkarırdı. Kim daha çok bu asalakları öldürdüyse onu alkışlayarak 'en kahraman' ilan ederdik. Bu

durumu eğlenceye çevirirdik.

Hastaların hastaneye götürüldüğünü ben oradayken ne gördüm ne de duydum! Ancak bazen revire götürülüyordu. Doktor veya dişçi olarak revirde hastalara bakanların gerçekten doktor olup olmadıkları belli değildi. Hastalara verilen ilaçların ne olduğu belli değildi. Çoğu zaman ilaçlar ters etki yapardı. Hastalar daha kötü olurdu. Öyle olmuştu ki kimse korkusundan ilaç almaya cesaret edemiyordu.

Hastalanmak yasaktı. Yani hiçbir tutuklu hastayım demememeliydi, hastayım demek yasaktı. Ben hastayım diyen olduğu zaman, "Hasta olmak yasaktır dememiş miydik?" derlerdi.

Ama çok hastayım, dediysen vay haline.

"Gel bakalım. Neren ağrıyor?"

"Karnım ağrıyor."

"Demek karnın, öyle mi?"

Yumrukla girişirlerdi karnına, acımasızca döverlerdi. Yere düştün, devrildin, zaten hastasın. Bunların hiçbir önemi yok, devam dayağa!

"Kimden izin aldın lan, hasta oldun! Bana soracaksın oğlum, biz burada eşek başı mıyız?"

Bayılana kadar döverlerdi. Sonra kaldırır ve sorarlardı:

"Nasılsın, iyileştin mi? İyi geldi mi? Karnın hâlâ ağrıyor mu?"

"Hayır komutanım ağrımıyor" demek zorundaydı hastalar.

Ee tabi dişim ağırıyor diyeni düşünün.

"Hangi dişin?"

"Şu taraftaki."

Birkaç dişi tutuklunun avucunda olurdu. Diş tedavisi böyleydi.

Dayaktan sonra bazen diş doktoruna götürülenler olurdu. Diş doktoru hastanın ağrıyan dişi yerine sağlam dişini çekerdi. Bazen birkaç sağlam dişin çekildiği olurdu. Üstelik ağrı kesici veya uyuşturucu kullanılmadan yapılırdı bu işlem.

Durum böyle olunca hastayım demek akıllıca bir iş değildi. Kimse hasta olduğunu söylememeliydi. Söyleyemezdi de. Dayak

yedikten sonra bari doktora gösterseler ve biraz ilaç alınabilse, dayak belki göze alınabilinirdi. Ama öyle değildi.

Kobay olarak kullanıldığımız kuşkusu da vardı. Bazı ilaçların test edildiğini düşünürdük. Emin değilim ama böyle bir kuşkumuz vardı. Doktor tutuklular vardı, verilen ilaçların hastalıkla ilişkisini kuramazlardı.

Bari doktorlar doktor olsa. Ne gezer! İşkencenin bir ayağı doktorlardı. Seçme adamlar belli. Doktor oldukları bile şüpheliydi. Gerçek doktor olsalardı mesleklerine saygıları olurlardı.

Durum böyle olunca kim hasta olabilir ki?

Hiç kimse!

Hastalık işkencesi bu minvalde sürüp giderdi.

Doktor veya dişçi işkencesi!

Mahkemeler

Mahkemeye çıkınca not ve yazılı bir şey bulundurmak yasaktı. Götüremezsin. Götürmeden önce üst baş araması yapılırdı. Eller kelepçelenir, bir zincirle birbirimize bağlanırdık. Kariyer denilen zırhlı araca koyarak götürürlerdi. Herkes başını önüne eğmek zorundaydı. Yanındakilere bakmak, konuşmak kesinlikle yasak olduğu gibi, kıpırdamak da yasaktı. Kıpırdanan sopayı kafasına yerdi.

Mahkemede siyasi savunma yapmak yasaktı.

Mahkeme sırasında salonda gardiyan askerler de bulunuyordu. Kimin ne konuştuğunu, kimin neden dolayı yargılandığını, isnat edilen suçlar nedir? Hepsini dinliyorlardı. Hemen hemen herkese isnat edilen örgüt üyeliği, eylem vs. vardı. Asker veya polise karşı yapılan eylem, yaralama veya öldürmeden yargılanan birinin durumunu düşünün. Mahkeme dönüşü, daha aracın içindeyken başlardılar dayağa. Vay sen misin asker öldüren, vay sen misin polis öldüren, vay sen misin mahkemede savunma yapan... Her şeye bir

bahane bulur, döverlerdi.

Araçtan indirdiklerinde Gestapo şefi Esat Oktay kapıda beklerdi. Askerler olanları aktarırdı. Bir fasıl da o başlatırdı. Öyle sıradan değil. Şanına yakışır bir fasıl olurdu bu seanslar. Tutuklular kan revan içinde kalırdı.

Mahkemede tutukluları dinlemeseler, iddianamelerden, dosyalardan çakmıyorlar aslında. Cahil bir erat tayfası... Ceza maddesi rakamlarının büyüklüğüne bakarak büyük suç işlendiğini sanıyorlardı.

İbrahim Ekinci şöyle bir anısını anlatmıştı:

"Koğuşlardan alınmış birçok mahkum... Sabah saatleri. Kelepçeli, zincirliydik hepimiz. Reolara bindirilmeyi bekliyoruz.

Başlar öne eğik, sessiz bekleşiliyor. Mahkemeye gidilecek. Askerler, gardiyanlar sataşma faslında.

'Senin suçun ne lan?'

'125'ten yargılanıyorum komutanım!'

O arada bir başka gardiyan bir başka mahkuma soruyor ve öğrendiği cevabı ilk gardiyana bağırıyor: 'Bunun ki 146'ymış.'

Mahkuma dönerek; 'Senin niye 125 değil lan?'

Bir tekme indiriyor!

O sırada bir başka gardiyan bağırıyor:

'Anaaa! Ne 125'i, 146'sı olum, bunun 6136'ymış! Olum bu çok adam oldürmüştür lan!'

Gardiyanlar 6136'nm başında toplaşıyorlar. Ağır bir dayaktan geçiriyorlar ve döverken de bir sürü aptal laf ediyorlar:

'Kaç kişiyi öldürdün lan?'

'6 kişi olmalı, 6 bin diyor, yoksa 36 mı lan?!'

'Bak olum adamların suçu 125, 146, sen ne yaptın lan böyle?'

Diyeceksiniz ki bu hazin tablonun neresi komiktir?

Çünkü 125, bölücülük suçları ile ilgilidir, o zaman cezası idamdır.

146, devleti yıkma suçları ile ilgilidir, cezası idamdır.

6136, ateşli silahlar kanununa muhalefettir, hülasa, ruhsatsız

silah bulundurmaktır.

Sözün kısası o gün mahkeme kafilesinin bölüşmesi gereken dayağı, işkenceyi tek başına üstlenen kişi, aslında kafilenin en hafif 'suçlusu'dur. Fakat 'gardiyan' edilmiş askerlerin kafasına, "madde sayısı yükseldikçe, suç da büyük demektir" gibi aptal bir şablonu kimin soktuğunu bilemem. En iyimser tahmin cahil oldukları yönündedir."

Mahkemeler baskı mekanizmasının en önemli ayağıydı. Adaletin A'sından bahsedilemezdi. Cuntacıların arzularına göre iş gören mekanizmalardı. Heyetler askerdi. Emir komuta içinde hareket ediyorlardı.

Birçok savcı ve mahkeme üyesinin cuntanın politikalarını canı gönülden desteklediği, 'hukuk adamı' nosyonundan çok uzak oldukları görülüyordu. Şaşırtıcı kararlar veriyorlardı. Muhtemelen ya öyle karar vermeleri isteniyor, ya da istihbarat, polis yönlendiriyordu. Delil olmayabilirdi ama bazıları çıkmamalıydı içeriden, çürümeliydi. Adam poliste konuşmamış, kanıt yok ama idam cezası alıyor!

Bu mahkemelerin emir komuta içinde hareket ettikleri, siyasi saiklerle karar verdiklerinin, kamuoyunca çok bilinen çarpıcı bir örneği vardır; 18 yaşından küçük Erdal Eren'in idamı.

Bu mahkemelerdeki manzarayla ilgili birkaç şey söyleyeyim: Diyelim ki salondasınız, heyet efendiler kurulmuşlar. Siz tutuklu sırasındasınız, yandaki arkadaşınıza selam verdiniz. Coplar kafanıza iniyor! Siz perişan ediliyorsunuz ama mahkeme heyeti oralı değil. Kalkıp cezaevindeki işkenceden söz ediyorsunuz, mahkemeye getirilirken araçların içindeki işkenceden söz ediyor, yaralarınızı, kırıklarınızı gösteriyorsunuz. Heyetler hiç oralı değil. Cezaevinde öldürülen tutukluların adları sayıyorsunuz. Oralı değiller. Binlerce tutuklu bu mahkemelerde işkence gördüğünü söyledi ama tek birinde bile heyetler soruşturma açılmasını istemedi. Hiçbir suç duyurusunu ciddiye almadılar.

'Cunta adaleti' Diyarbakır'da da mükemmel işliyordu. Cezaevinde infazlar yapılıyordu. Cezaevinde öldürülen onlarca

tutuklu için suç duyurusu yapmak bile yasaklanmıştı. Mahkemelerin tutumu, cezaevindeki uygulamalarla bütünleşmişti. O kapılarda adalet aramak boşunaydı. Bütün tutuklular, mahkemelerde kendilerine düşman heyetlerle karşı karşıya oldukları hissi içindeydi, öyleydi de.

Tutuklular elleri kelepçeli ve birbirlerine zincirli salonlara alınırdı. Kelepçeler salonda açılırdı. Tutuklular elleri dizlerinin üstünde, gözleri mahkeme heyetinin arkasındaki "Adalet mülkün temelidir" yazısında, kıpırdamadan oturmak zorundaydı. Sağa sola bakmak, duruşmayı izlemeye gelmiş anne babalara, akrabalara selam vermek, yanındakiyle konuşmak yasaktı. Bunlar açık tebliğ edilmiş yasaklardı. Aynı davadan yargılananların çoğu birbirini tanımazdı. Çünkü birbirlerinin yüzünü göremiyorlardı.

Genellikle dinleyici, izleyici alınmıyordu ama bir şekilde birileri gelmişse ne olacaktı? Tutuklu bir selam vermek ihtiyacı içinde olmaz mı? Demiyoruz kalkıp kucaklaşsın, bir göz selamının neyi fazla? Neyi bozar adaleti? Ama bunu yapan bir tutuklu, dönüşte demir kutuların içinde ölümüne dayağa kendini hazırlamak zorunda kalırdı. Büyük suç! O heyetler cuntanın işkencelerine ortak olma sorumluluğunu taşıyorlar. Onlar gözleri önündeki insanlık trajedisini seyretmenin utancını, ayıbını taşıyorlar.

Mahkemeye gelen akrabalar, o salondan ayrıldıktan sonra manzaranın şokunu günlerce atlatamadıklarını anlatırdı. Ama 'hukuk adamı' makamında oturan hakimlerin, savcıların kafaları ne olursa olsun, hukuku gözetmeleri beklenirdi. O heyetler, hukuk babında ibretliktirler!

Benim hakkımda TCK'nın 141, 142. maddeleri uyarınca iddianame hazırlandı. Bu iki madde fikir suçları ve komünizm propagandasını kapsıyordu. Daha sonra iddianame değiştirilip 168'den, örgüt üyeliği maddesinden yargıladılar. Devlet daha sonra 142 ve 142. maddelerden yargılananlara yüklü tazminatlar ödemek zorunda kaldı. Benim iddianamem değiştirildiği için bu durumdan faydalanmayacaktım. Ancak burada ilginç olan mahkemelerin duru-

muydu. İstedikleri gibi suç isnad etmeleri, istedikleri maddeden yargılamalarıydı. Mahkemeye 'düşmüşken' hiç kimseyi eli boş göndermezlerdi. Herkesin 'hakkını' fazlasıyla verirlerdi(!) Bol bol ceza, her zaman en üst sınırdan! Hele de süklüm püklüm değilsen, bu senin pişmanlık duymadığın, kafa tuttuğun anlamına geliyordu! Artık Allah ne verdiyse...

Bir de işin ilginci, susturuyorlar. Hep, 'bunları geç, külahıma anlat, biz biliyoruz' havasındalar. Sus! Otur!

Söylemekte direndin, askerler tepene biniyor coplarla. Hukuk adamlarının gözleri önünde dayak yiyorsun! Savcılar işkence sorgularına katılıyor.

Bu hukuksuzluk yüzünden gerçekte hiçbir suçu olmayan, örgüt vesaire nedir bilmeyen insanlar yıllarca cezaevinde tutuldular. Çoğuna hiç yere ağır cezalar verildi.

Mahkemede bizi savunmaya gelen avukatlarımızın tutuklandıklarını gördük. Onlar da ağır işkencelerden geçti, cezaevinde yattılar, avukatlık yapmaları yasaklandı. Şerefettin Kaya, Hüseyin Yıldırım, Erdinç Uzunoğlu, Mahmut Bilgili benim de avukatlığımı yapıyordu. Buların hepsi sırasıyla tutuklanıp cezaevine konuldu. Biri tutuklanınca diğeri dosyaları aldı ve savunma görevini üstlenmeye çalıştı. 'Teröristlerin avukatları' diye baskı gördüler. Savunma yapmaları engellendi. Bunlardan bazıları cezaevinden çıktıktan sonra Türkiye'yi terk etti.

Neydi bu avukatların suçları?

Onlara yapılan zulmü nasıl izah ediyor o mahkemelerde hukuk adamı makamında oturanlar?

Avukatları mahkemelerde susturan, salona sokmayan o hakimler vicdanlarıyla nasıl başa çıktılar, bilemiyorum. Eğer çıktılarsa, bu vicdanlarının herhalde çürük olduklarına yorulabilir. Yoksa ki cüppelerini çıkarıp Evren'in suratına fırlatmaları beklenirdi, o kadar haksızlık, o kadar zulüm, o kadar açık hukuksuzluk karşısında. Ama onlar 'cunta adaleti'nin zalim elleri olmayı seçtiler.

Onların adaleti adaletsizlikti!

Adalet hakkındaki Marksist analizlerin ne kadar olduğu bu olay ve süreçlerle bir kez daha tanıtlanıyordu: "Adalet her zaman iktidarda olan sınıf, kişi veya zümrenin çıkarlarına uygun olarak oluşturulur, onlara hizmet ederdi."

'Bu hukuk değil' diyecek bir kişi dahi çıkmadı, aralarından.

İshalimden Mahkemeler Ertelettim

Bir keresinde bizi mahkemeye çıkardıklarında yemeğe her ne katmıştılarsa çoğumuz ishal olmuştuk. Ne var ki mahkemeye götüren asker gardiyanlara, "ishal olmuşum, tuvalete gitmek istiyorum" diyen dayak yiyordu. Tuvalete götürmüyorlardı. Mahkeme salonuna alındık. Yerimizde duramıyor, kıvranıp duruyoruz. Mahkeme heyeti yerini alınca, bir elimle arkamı tuttum, diğer elimi kaldırıp, "Çok fena sıkıştım, ishal olmuşum. Acele tuvalete gitmek istiyorum. Yoksa altıma bırakmak zorundayım. Söylediğimiz halde bizi tuvalete bırakmıyorlar" dedim.

Mahkeme heyetinden biri kızarak, "Çıkarın bunu" dedi. Beni tuvalete götürdüler. Tuvalete götüren askerler kapı açık şekilde başımda duruyordu. "Sana bir dakika" dediler. Ama ben daha oturur oturmaz savaş çıktı. Bombalar patlıyor! Gürültüyle boşaltmaya başladım. Kapılar da açık olduğu için bütün koridorlarda ses yankılanıyor. Gardiyanlar çok bozuldu. "Hemen kalk" deyip dövmeye başladılar. Ben biraz daha kalmak ve rahatlamak istediysem de bırakmadılar. Döverek kaldırdılar. Bu arada biraz pislik donuma ve pantolonuma bulaştı. Getirip mahkeme salonuna oturttular. Başka biri daha tuvalete gitti, aynı şekilde geri geldi. Meğer onun da akıbeti benim ki gibiymiş. Biraz sonra pis bir koku mahkeme salonunu sardı. Mahkeme heyeti, "Nedir bu pis koku?" diye sorunca, asker bizi gösterdi. Bunun üzerine mahkeme bir başka tarihe ertelendi. Mahkeme başkanı kızarak "Bu hayvanları götürün!" dedi.

Askerler bizi cezaevine kadar dövdü. Bir de cezaevi girişinde

'mahkemeye saygısızlıktan ve cezaevi yönetimini mahkemeye şikayet etmekten' dolayı Esat Oktay faslı başladı.

Kalabalık bir gardiyanlar grubu, sopalarla saatlerce falakaya çekti mahkeme kafilesini. Haşadımız çıkmıştı, çoğumuzun kafası gözü kan revan içinde kalmıştı.

Daha sonra bu olayı çok düşündüm. Bir hata yapmıştım. Bu mahkeme heyetinden neden izin istemiştim diye. Tam zamanıydı ve iyi bir fırsat çıkmıştı. Bunu değerlendirmeliydim. Tam mahkeme salonunda o heybetli gürültüyü tüm ihtişamı ile bırakmalıydım. Su gibi olan ritik (ishal) paçalarımdan akıp salona dökülecekti. Böylece ben de cuntacıların mahkemesinin, adaletinin içine etmiş olacaktım. Yapmadığıma çok pişman olmuştum. Bu pişmanlık içimde kaldı. Bana dert oldu.

Mahkemeye genellikle kalabalık gruplar halinde sabah erken saatte kaldırılıp götürülüyorduk. O havasız kariyer denilen demir kutunun içinde bekletiliyorduk. Ve çoğu zaman akşama doğru cezaevine dönüyorduk. Bu arada tuvalete gitmek yasak olduğu için dayanamayıp işeyen ve sıçanlar oluyordu. O demir kutunun içinde eller kelepçeli ve zincirle birbirimize bağlı olarak, çömelmiş bir vaziyette bekletiliyorduk. Gardiyanlar ellerindeki coplarla hem dövüp hem de sırtımızda tepiniyordu. Bunlar bir yana, o pis kokuyu akşama kadar koklamak bir yana! Koğuşa girildiğinde herkesin koştuğu yer tuvaletti! Birbirini iteleyenler, tuvaletin kapısında sıraya girenler, dayanamayıp kapının önünde yere çömelip kıvrananlar ve altına kaçıranlar. İçeridekine çık diye yalvaranlar, kızıp bağıranlar! Diğer tarafta da onlara gülmekten kırılanlar!.. Mahkemeye çıkmak denen o zulüm günü, finalde böyle bir kahkaha tufanıyla biterdi.

Havalandırma

Havalandırmalar ayrı bir işkenceydi. Havalandırma derken gözlerinizin önüne, tespih çekip, hararetli hararetli konuşan, turlayan

mahkum kümelenmeleri getirmeyin. Hayır! Diyarbakır Cezaevi'nde havalandırma, 'eğitim' adı altında yapılan bir işkence seansıydı.

Çök, kalk, yat, sürün, sağa sola çark, marş söyle, dizler omuzlara değecek şekilde, marştan yer gök inleyecek. Ama ne yaparsanız yapın, dayaktan kurtuluş yok. Bazen ayağını çok kaldırdın, bazen az kaldırdın diye dayak faslı başlatılırdı. Ya da marş söylerken iyi ses çıkmadı, sırayı bozdun diye dayak atılırdı.

Yeni bir devlet kurmak, demokratik, devrimci, sosyalist bir devlet! Bu amaçla devlete kafa tutma cesareti göstermiş, bunun için örgüt kurmuş, katılmış iddialı adamların kişiliklerine saldırı... Onları ezmek ama yalnızca fiziken değil, aynı zamanda ruhlarını lime lime etmek, itibarsızlaştırmak, çöpe çevirmek... Kürtlere -ki Diyarbakır Cezaevi'nde tutukluların neredeyse yüzde 99'u Kürttü- "Ne mutlu Türküm" diye bağırtmak, hem de yüzlerce kez. Sesin az çıktı diye, tekrar tekrar tekrarlatmak. Gönülsüz bağırdın. Sürün, yat, kalk! Üstünüzde, kafanıza, sırtınıza, belinize basarak gezen postallar!

İklim ve hava koşullarını bile muazzam bir işkence aracı olarak kullandılar. Yazın sıcağında su vermez ve saatlerce eğitim yaptırırlardı. Diyarbakır'ın o sıcağında, o kadar ter ve yorgunluktan sonra "kim susadı, su istiyor" diye sorarlardı. "Susadım" diyeni kenara çekip bir kova suyu başından aşağı dökerlerdi. Yalvartıp küçük düşürmek isterlerdi. Neticede su verilmezdi. Aslında herkes müthiş bir susuzluk çekiyordu ama işin farkında olanlar 'susadım' demezdi. Sonuç tahmin edilebilir, susuzluktan baygınlık geçirenler karga tulumba içeri taşınırdı.

Tarihte susuzlukla ilgili tarihi olaylardan biri de Kerbela katliamıdır. Asırlardır anlatılır. Doğrudur, orada su, teslim almanın ve kişiliksizleştirmenin aracı olarak, bir işkence aracı olarak, yolundan caydırmanın aracı olarak kullanılmıştır. Nasıl söylesem, haksızlık etmek, kıyasta hataya düşmek istemem ama Diyarbakır'da olan da buydu. Üstelik yıllarca sürdü bu susuzluk. Ölmedik ama kavrulduk, hastalandık, hastalıklar peydah etti. Yaz zamanı özellikle her gün baygınlık geçirenler olurdu. Bize, beyaz naylon bidonlarda yarı

dolu olarak verilen su, ancak ağzımızı ıslatmaya yeterdi.

Bu da bizim Kerbelamızdı!

Kışın havalar soğuk olduğu zaman havalandırmaya çıkarır, üstümüzü çıkarttırarak eğitim yaptırırlardı. İyice terledikten sonra çıplak vaziyette terli terli soğuk beton zemine yatırır, bekletirlerdi. O soğuk beton üzerinde saatlerce tir tir titrerdik. Gel de hastalanma! Veremlerin bir kısmı buradan oldu kanımca. Beton zemin zatüre etti. Ciğerleri arızalanan birçok arkadaş bünyesel olarak savunmasız kaldı, vereme çevirdi.

Havalandırmada kanalizasyon kapakları vardı. Bu kanallardan tuvalet pisliği geçerdi. Bazen ceza olsun diye bazı tutukluların kafasını bu pisliğe sokup sokup çıkarırlardı, hatta yedirirlerdi.

Gardiyanların bulduğu başka bir eğlencelik işkence daha vardı. Havalandırmada iki kişinin boynuna ip bağlayıp ters yöne doğru, dayak atarak koştururlardı. Koşanlar sırt üstü düşüp büyük ızdırap çekerdi. Boğulma tehlikesi atlatanlar olurdu. Gardiyanlar büyük zevk alırdı. Aralarında en ızdıraplı işkenceyi icat etme yarışı vardı sanki.

Bazen tutukluları birbirinin sırtına bindirir ve koştururlardı. Koşanların takatı kesilip düşünce, bu sefer binenler düşeni sırtına alırdı. Çabuk yorulanın, düşenin vay haline! Koca kalın sopaların üzerine 'Haydar', 'kuzu', 'okşa beni', 'sev beni', 'Allahsız' yazıyordu. Her gardiyanın meşrebine göre sopasının ismi vardı. Bu sopaları bolca dayak olaylarında kullanırlardı.

Hiç boş durmazlardı.

Esat Oktay Yıldıran, "Hiç kimse buradan sağ çıkacağını aklından geçirmesin. Yıllarca bu böyle devam edecek. Kiminiz dayaktan, kiminiz hastalıktan, kiminiz açlıktan, kiminiz susuzluktan ölecek. Bir kısmınız da mahkemeleriz sonuçlanınca ipte sallanarak ölecek. Sizin celladınız benim, ben. İpte sallanmanızı zevkle seyredeceğim. Daha ne kadar böyle dayanacaksınız ki?" diyordu.

Bir de cezaevinin iç dekorasyon olayı vardı. Cezaevinin duvarları ırkçı sloganlar, iğreti resimler ve yazılarla doluydu. Kahramanlık

hikayeleri, Türk büyüklerinin posterleri... renkli ve kocamandı.

Yazı ve resimler için gerekli olan boya, kalem vs. gibi malzemelerin parası tutuklulara ödettiriliyordu. Her koğuş kendi malzemesini kendisi almak ve duvarları donatmak mecburiyetindeydi.

Cezaevi yöneticileri, önce çaktırmadan tutuklulara test yaptırmışlardı. Kimin yazısı güzel, kim güzel resim yapıyor diye. Resim ve yazı kabiliyeti iyi olanları seçmişlerdi. Bunların eline yazılı metin veya bir resim tutuşturup, söylenilen ebatlarda duvarlara yağlı boya ile yazmaları veya çizmeleri emredilmişti. Yazı yazmayı veya resim çizmeyi reddedenin vay haline! İşkenceden işkence beğensin.

Her taraf Mustafa Kemal'in portreleri, cuntacı generallerin, Osmanlı padişahlarının portreleri, Kocatepe tablosu, İstanbul'un fethi, Malazgirt Savaşı'nı resmeden görüntülerle doldurulmuştu.

Bütün duvarlarda; "Türkiye Türklerindir", "Ne mutlu Türküm diyene", "Bir Türk Dünyaya bedel" , "Her şey vatan için", "Varlığım Türk varlığına armağan olsun", "Türk, öğün, çalış, güven" gibi asker sloganlarıyla, İstiklal marşı, andımız vs. gibi birçok söz ve marş kıtaları yazdırılıyordu. Duvarlarda boş yer bırakılmamıştı.

Cezaevine adımını atan, bu tür şoven ve ırkçı yazı ve resimlerle karşılaşınca ortamın militarist kokusunu hemen alabiliyor, ürkütücü bir sertlikle karşı karşıya olduğunu fark ediyordu.

Tutuklularının yüzde doksan dokuzunun Kürt olduğu bir cezaevinde bu tür yazı ve resimlerin seçilmesi tesadüfü değildi. Muazzam bir şovenizm ve ırkçılığın ideolojik, siyasi ve sosyal çarkının acımasız ve zalimane sembolleri, simgeleri, herkese Türk olmayı, Türklüğe hizmeti emrediyordu.

Bu uygulamaların hepsinin Esat Oktay Yıldıran'ın marifetleri olduğunu sanmam. Onun kafası bu kadar sistemli çalışacak kapasitede değildi. Bu, devletin bilinçli asimilasyon politikasıydı. Hatırlıyorum, bir tutuklu "Türküm" demeyi reddettiği için hücreye atılmıştı. Her gün dayak yiyor ve sonunda, şimdi Türk olup olmadığı soruluyordu. O da büyük bir dirençle, "Yok, ben bugün Ermeniyem" diyordu. Ertesi gün aynı sahne tekrarlanıyor, tutuklu arkadaş, "Yok

valla, ben bugün Süryaniyem', ertesi gün "Ben bugün Rum olmuşam' diyordu.

Kürtlerin bulunduğu bu coğrafyada, komünist, aydın ve siyasetçi olsun olmasın tüm bir ulusun ezilmesi, bütün direnç noktalarının ve isteklerinin kırılması amaçlanmış, devrimcilerin kişiliksizleştirilmesi ve teslim alınması hedeflenmişti.

5 Nolu, bir korku, çığlık, bir feryat figan merkeziydi. Bu korkunun, bu çığlığın, bu feryadın tüm bölgeye yayılmasını sağlamak ve gözdağı vermenin etkili bir aracı olarak kullanılmak isteniyordu. Yediden yetmişe herkesin bu acımasızlığı bir şekilde yaşaması, korkutulması hedeflenmişti. Bu yüzden o cezaevi; ırkçılık, şovenizm ve faşistlikle ilgili bütün cürümlerin resmedildiği, sergilendiği bir müze olmayı hak ediyor. Yapmasınlar isterse, koca bir ulusun bilincinde, belleğinde, tarihinde ibretlik bir yer, unutulmaz bir sayfa olarak kalmayı sürdüreceğinden kuşkum yok.

Ziyaret Günleri

Ziyaret günlerinde apayrı bir dram yaşanırdı. Tutuklular dayak, işkence, küfür ve her türlü hakarete alışkındı. Gel gör ki ziyaretçilerin durumu faklıydı. Ziyaret günü ziyarete gelenlerin dünyası yıkılır, mahvolurlardı. Ziyaretler birkaç dakika! Bazen bir dakika bile sürmezdi. 'Nasılsın iyi misin' gibi birkaç kelimenin dışında başka bir şey konuşturmazlardı. Hele hele içeride işkence olduğunu söylemek kimin haddine düşmüş! Konuşanları hemen aynı anda ziyaretçinin gözleri önünde dövmeye başlarlardı. Hem de beş-on kişi birden, aynı anda. Öbür tarafta ziyaretçiler de dayak yerdi. Düşünmesi bile zor! Bir ziyaretçinin gözleri önünde böyle vahşi manzaralar! O ziyaretçinin çaresizliğini, yüreğindeki yangını düşünün!

Ziyarette Kürtçe konuşmak yasaktı. Annem ziyaretime gelmek istiyordu. Ancak hayatında hiç Türkçe konuşmamıştı. Oraya geldiğinde de Türkçe konuşmayacaktı. 75 yaşlarındaydı. Annemin

ziyaretime gelmesini istemedim. Gelmemesi için sıkı tembihlerde bulundum. Üstelik ben tek değildim. Bir de PKK davasında yatan bir kardeşim vardı. Bir anne çocuklarını görmek istemez mi? O da ziyarete gelmediği için ayrıca üzülüyordu. Kendisini suçluymuş gibi hissediyordu. Bu da ayrı bir ızdırap. Daha sonra cezaevinden çıktığımda, annemin çok yıpranmış ve yıkılmış olduğunu gördüm. Beni görünce buruk bir sevinç yaşadı.

Annem giyim kuşamıyla, konuşması ve alışkanlıklarıyla tam bir geleneksel Dersim kadınıydı. Başında puşusu, belinde kuşağı ve 'klaşing' denilen bel kemerini hayatı boyunca taşıdı. Cezaevinden çıktığımda bana şunu söyledi; "Oğul sen içeri düştüğünden beri, ben geceleri yatarken hiçbir zaman ne başımdaki puşuyu, ne de belimdeki kuşağı söktüm. Öyle yatıp kalktım. Yattım diyorum, çünkü yatağa girip uzanıyordum, ama uyku bir türlü beni tutmuyordu. Hafiften uyumaya başlayınca hemen bir kâbus çökerdi üstüme. Bazen bakıyorum seni dövmüşler, kafan parçalanmış, beynin akmış halde öldüğünü görüyordum. Bazen bakıyorum aç ve susuzluktan bir deri, bir kemik kalmış ölünü görüyordum. Bazen idam edildiğinin haberini getiriyorlardı. Bazen de uykuda sakallı birini görüyorum. Bana, 'korkma bir şey olmaz' diyordu. Böyle rüyalar görünce biraz rahatlardım. Sabahları kalkar lokma (işlerin iyi gitmesi için komşulara verilen yemek, yağlı ekmek) dağıtırdım. Geceleri uykum gelmez, kalkar gizli gizli ağlardım. Mum yakar dua ederdim. Diyarbakır Cezaevi'nde 'Biri daha öldürüldü' denildiğinde, ciğerim ağzıma gelirdi. Kaç yıldır hep böyleydim.

1938'de çok çektim. Başta annem, kardeşim ve ablam olmak üzere ailemden çok insan öldürüldü. Bu fazla uzun sürmedi. Ama bu ondan beter oldu benim için. Bir türlü bitmedi. Allaha çok yalvardım. Sizin ölünüzü görmeden canımı alsın diye! O da zalim olmuş! Almadı canımı ki kurtulayım."

Milyonlarca anne, baba, kardeş, bacı, eş, çocuk ve akraba aynı şeyleri yaşadı. 12 Eylül Cuntası'nın zulmüne uğradı. Bu vahşetin yarattığı tahribatı kim, nasıl onarabilir ki?

Öyle bir durum oldu ki, cezaevinde olanla dışarıda yaşayan arasında bir fark kalmadı. Dışarıdakiler işkence görmüyor ama itilip kakılıyor, eziyet görüyorlar, hakarete uğruyorlardı. Bir gün tutuklulardan birisinin yaşlı annesi, daha dört beş yaşlarında olan torununu, babasını görsün ve hasret gidersinler diye oğlunun ziyaretine getirmişti. Kadın Türkçe bilmediği için ağzından Kürtçe bir kelime çıkıyor. Oğlu gayri ihtiyari Kürtçe cevap veriyor. Gardiyanlar o tutukluyu, yaşlı annesi ve küçücük çocuğunun gözleri önünde sopalarla yere yıkmıştı. Yaşla kadın ve çocuk çığlık çığlığa bağırmaya başlamıştı. Dışarıdaki jandarmalar da coplarla yaşlı kadını dövüp apar topar oradan uzaklaştırmışlardı.

Hangi anne, baba, kardeş, eş veya çocuk geceleri rahat uyuyabilirdi?

Manzarayı düşünün.

Bir anne, bir eş, bir kardeş veya bir çocuk ziyarete gelmiş. Onların gözleri önünde sizi sopalarla ölümüne dövüyorlar. Onlar ziyaret kabininin diğer tarafında çaresiz çığlıklarla çırpınıyor. Yerde kalıncaya kadar dayak yiyorsun ve bir leş gibi sürükleyerek çıkarıyorlar kabinden. Sen de görüşçülerinin, yaşlı annenin coplanmasını izliyorsun.

Görüş yeri mahşer yeri, kıyamet yeri. O çığlıklar günlerce insanın kulaklarında duruyor. O çocukların yaşadığı travmayı kim nasıl tarif edebilir?

Normalde görüş günü, cezaevinde bulunanlar için en çok beklenen ve özlemi duyulan bir gündür. Dost, akraba ve tanıdıklar gelir, hasret giderilir. Duygu ve düşünceler paylaşılır. Moral alınır, moral verilir. Gelecekle ilgili birtakım hesaplar yapılır. Oysa ki Diyarbakır 5 Nolu'da durum tam tersiydi. Mecburiyetler olmasa kimse ziyaretçilerinin gelmesini istemiyor. Çünkü görüş günü, hem ziyarete gelen için hem de ziyaret edilen için işkence günüydü.

Benin çocuklarım çok küçüktü. Ziyaretime gelemediler. Gelmeye durumları da elverişli değildi. Ben de gelmelerini istemiyordum. Bırak çocukları, büyüklerin gelmesini bile istemiyordum.

Çıkınca yurtdışına çıktım. Çocuklarımla yeterince ilgilenemedim. Otuz yıl sonra bile çocuklarım bana, "Biz çocukken bizimle yeterince ilgilenmedin, yeterince baba sevgisi görmedik" diye sitem ettiler. Bu doğrudur. Yeterince babalık yapmanın ne zamanı ne de koşulları olmuştu. Onlar kendince haklı. Çünkü ben onlara hiçbir zaman yaşadıklarımı doğru dürüst anlatmadım ki. Benim ne çektiğimi, başımdan geçenleri, yaşadıklarının bende nasıl tahribatlara yol açtığını nerden bilsinler ki! İlk defa bu yazdıklarımdan biraz öğrenecekler. Yaşadıklarımı tam olarak anlatabildiğimden de emin değilim.

Babalık işkencesi!

Hep söylemiştim ve yine söylüyorum. Diyarbakır 5 Nolu'da yaşanan vahşeti yazmak mümkün değil. Benim gibi böyle yarım yamalak hiçbir şey anlatmadan yazmak neyi ifade eder ki? Ziyarete gelen bir çocuğun uğradığı vahşeti, tanık olduğu korkunç zulmü, yaşadığı travmayı nasıl analiz edebilirim ki?

Bunu uzmanları yapmalı. Ama ben o çocukların kalplerinde, bilinçlerindeki yarılmanın gözlerindeki izlerini gördüm, görüyorum. Bana öyle geliyor ki sadece bu bile bin sayfalık bir yazı işidir.

Avukat görüşmelerinde yaşatılan işkence!

Avukatlar, mahkemeden önce savundukları tutuklularla görüşmeye gelirlerdi. Görüşme yerine kadar askeri yürüyüşle götürüp getirirlerdi. Götürünce, "sakın burada olup bitenlerle ilgili avukatına bir şey söyleme. Söylersen seni si....im." Tabii bu arada epeyce cop ve sopa yenirdi. Avukat zorunlu olarak olup bitenleri anlamak isterdi. Yani savunma için gerekli bilgileri sorardı. Avukatla konuşmalar birkaç dakika ile sınırlıydı. Avukatlar da bunu bildikleri için can alıcı birkaç soruyla durumu anlamaya çalışırlardı. Avukat görüşmesi kısa kestirilirdi. Konuşmalar hep dinlenirdi. Avukat görüşünden sonra koğuşa götürülene kadar sopa ve dayak gırla giderdi.

Gardiyanlar; kulak misafiri oldukları konulardan kendilerince bir hesap çıkarır, dönüşte, "Vay be, sen neymişsin lan!" arkasından

yakası açılmadık küfürler eder ve dayak faslı başlatılırdı. Gardiyan o görüşmede eğer bir öldürmeden yargılandığınızı duyduysa, vay tutuklunun haline! Artık yakayı kaptırdın demektir. Her gördüğü yerde, hem anons eder -ki diğer gardiyanların da dikkatını çeksin- hem de her seferinde aynı gerekçeyle kendisi dayak atar.

***

En son 18 Şubat 1982 tarihinde mahkemeye çıktım. O duruşmada tahliye oldum. Tahliye olmasına oldum ama bir türlü dışarı bırakmıyorlar. Mahkemeden sonra Esat Oktay Yıldıran kendince bir araştırma yapar, ondan sonra bırakır veya bırakmazdı. Tahliye olanı istediği kadar bekletebiliyordu.

Nasıl olsa, kendi deyimiyle "tek yet-kili ve Allahı" idi cezaevinin.

Tahliye kararı mahkeme tarafından verilince, cezaevindeki koğuş arkadaşlarım ile bir değerlendirme yaptık. Ben çıktıktan sonra burada, yani 5 Nolu'da yaşanan vahşetle ilgili ne yapabilirim veya ne yapmak gerektiğini tartıştık. İçeride bir vahşet yaşanıyordu. Çığlıklar arşa yükseliyordu. Birkaç istisna hariç, hiçbir aydın, yazar, gazeteci, bilim adamı, insan hakları savunucusu ve politikacıdan ses çıkmıyordu. Ses çıkmasını bırak, hepsi bir ağızdan tempo tutar gibi "yaşasın paşam" nidalarıyla Kenan Evren'e övgüler dizmekteydi. Dalkavukluk yarışı vardı. Bir yardakçılık, bir uşaklık ki sorma!

Hep, demokrasi bir yaşam biçimidir, deriz.

Peki ya demokrat kimdir?

Demokrat; demokrasi hakkında bir çuval laf edebilen değil, özümseyen ve yaşayan kişidir. Türk ve Kürt aydınlardan, cuntacıların faşizan uygulamalarına karşı sesini çıkarıp karşı duran birilerini bulmak hayaldi. Toplumun sessizliği, kaderci boyun eğişi, ızdırap verici, çok umut kırıcıydı. "Başkaldırma ve isyan kültürü yok, kul kültürü, itaat kültürü var" analizleri haklı görünüyordu.

Osmanlı zamanında "Padişahım çok yaşa" diyen zihniyet, Cumhuriyet devrinde "Paşam çok yaşa" ile devam ediyordu. Çok

partili dönem farklı bir tip daha icat etti. İkbal avcısı! "Zübükzadeler" doluydu ortalık, hacıağadan geçilmiyordu. İşin gülünç tarafı, bunların kapısı "Demirgırat" (Demokrat Parti) partiydi. Toplum, kendi kralını, kendi diktatörünü yaratmaya meyilliydi. Yaranıp kapaklanmak, nasiplenmek, sırtını dayamak için siyasileri uçurmaya hazırdı. Diktatörsüz yaşamayı bilmiyordu.

Doğal afetlerde kurtarma ekipleri, enkaz altında kalanlara "sesimi duyan var mı?" diye bağırırlar, canlı olan biri varsa ses verir. Kurtarma ekipleri o sese ulaşmaya çalışır. Ama cuntanın cezaevlerinden yükselen korkunç sesleri pek duyan olmadı. Hepsi sağır olmuştu. Ne işiten, ne gören, ne konuşan vardı. Hepsi sağırdı, dilsizdi.

Cuntanın hukukçuları gibi, Türkiye'nin o dönem aydınları da çok kötü bir sınav verdi. Onlardan zor günlerde akıntıya karşı kürek çekmeleri, cesaretle inandıklarını söylemeleri beklenirdi. Öyle ya, aydın bu değil miydi? Ama öyle olmadı. Aydınlar, cuntanın işlerini aklileştirmek, mazur göstermek için teoriler geliştirmekle, "sosyolji kavramları" uydurmakla iştigal ettiler. Güçlü olandan yana tavır aldılar. Güçsüzleri, mazlumları... savunmadılar.

Türkiye'de toplumun siyaset bağlamındaki kimi belirtilerinden olan suskunluk ve itaatkârlık, kadim korkularla birleşince savrulma ve geriye çekilme uç boyutlarda yaşanabiliyor. Aydın boyutundaki fiyasko, biraz da bunu temsil ediyor. Bu yüzden tutukluların dertlerinin, yaşadıkları zulmün duyurulması için "aydınlar"dan umut yoktu. Yapılacak bir şey varsa o da yurtdışında bir kamuoyu oluşturmak ve bu vesileyle cuntacıların üzerinde uluslararası baskı kurarak geri adım attırmaktı. Bu konuda bir takım girişimler olabilirdi.

Ben tahliye olmuş, çıkmak için sabırsızlanıp dururken, koğuştakiler benden çok daha sabırsızdı. Çıkınca belki bir şeyler yapabilirim umuduyla!

Her gün ne yapabilirim, ne yapılması gerekir gibisinden konuşup duruyorduk. Herkes bir şeyler öneriyordu. Önerilerin hepsi de cezaevinde yaşanılan insanlık dramının durdurulması veya ha-

fifletilmesine yönelikti.

2 Mart 1982 günü gardiyan gelip beni çağırdı. "Tahliyen geldi, hazırlan çıkacaksın" dedi. Benim hazırlanacak bir şeyim zaten yoktu. Koğuştakilerle vedalaşıp çıktım. Çıkışta merdivenin altında beklettiler.

Esat Oktay görünce, "Bu niye burada?" diye sordu.

"Tahliye olmuş komutanım."

"Ne zaman?"

"İki hafta oldu komutanım."

"Peki yazısı gelmiş mi?"

"Evet komutanım, yazı aynı gün gelmişti."

"Beklesin orada. Bir de ben bakayım dosyasına."

"Siz bakmıştınız. Dün siz bırakın demiştiniz, komutanım."

"Olsun, bekletin. Benim bir daha bakmam lazım."

Merdivenin altında, yüzüm duvara dönük olarak çömelme vaziyetinde beklettiler. Bir gardiyan tepemde beni bekliyor. Dönüp koridora bakmam yasak. Mahkemeye kim çıkıyor, idareye kim çağrılıyor, koridorda kim dayak yiyor, görmemem için etrafıma bakmamam lazım.

Merdiven altında akşama kadar bekletildim, o gün bırakılmadım. Akşam tekrar koğuşa geri götürüldüm. Koğuştakiler, neden koğuşa geri geldiğimi sordular. "Ben de bir şey anlamadım" dedim. Kuşkulanmaya başladım. Acaba bilmediğim yeni bir durum veya yeni bir gelişme mi var? Tahliye olduktan beri bırakılmayınca neden, niçin diye hep tereddüt ve kaygılı bir bekleyiş içindeydim. O gece uyku tutmadı.

Acaba niye?

Neyse ikinci gün yine çağırdılar. Bu sefer iki kişiydik. Ben ve 17 yaşlarında Urfalı bir tutuklu. Cesur bir gençti.

Yine ikindiye kadar beklettikten sonra nihayet bıraktılar.

Bırakmadan önce gardiyan bana, "Hoca (öğretmen olduğumu bildiği için) buradan ne öğrendin?"

"Burada büyük bir üniversite bitirdim."

Kenarda bekleyen ve bizi dinleyen Esat Oktay; "Ne diyor o?"

"'Burada bir üniversite bitirdim diyor' komutanım."

"Ne demek yani bir üniversite bitirmek?" diye söze girdi Esat Oktay.

"İnsan okul okuyup diploma alabiliyor. Ancak hayatı yaşayarak öğreniyor. Diploma insana hayatı ve tecrübeyi öğretmez. En büyük okul, hayat ve tecrübedir, yaşadıklarımızdır."

"Peki, burada ne gibi tecrübe edindin?"

Biraz ölçülü ve diplomatik cevaplar vermeliyim diye düşündüm. Yoksa bu gestapo bir bit yeniği arayıp beni bırakmayacaktı.

"Ne yaparsan yap, çok iyi düşün. Üç düşün bir yap."

"Yani?"

"Sana yapılmasını istemediğin bir şeyi başkasına yapma, kendime istemediğim ve arzulamadığımın başkasına yapılmasını da istemem."

"Yani?"

"Yani bir iş yaparken, kâr ve zararını iyi hesaplamak lazım."

"Peki çıkınca burada olup bitenleri anlatacak mısın?"

"Ne desem inanmayacaksınız. Onu zaman gösterir."

"Çıkınca, gidip şu Esat Oktay Yıldıran'ı vuralım, intikam alalım dersiniz değil mi? Beni öldürmeye geleceksiniz değil mi? Gelin ki göresiniz? O kadar kolay değil!"

O kudurgan adam, o pervasız görünen caninin can korkusu! Yaptıklarının hesabının er veya geç sorulacağı korkusunu dışa vuruyordu!

O konuşup tehdit ediyordu, en iyisi sessiz kalmaktı, söylediklerine. Her şeye cevap vermeyeyim diyorum kendimce.

"Hakkımızda olumsuz bir şey söylersen seni oyarım. Seni bulup getiririm. Benim elim uzun. Bak kimse elimizden kurtulmuyor. Ona göre! Burada bir üniversite bitirdim dediğine göre akıllanmış olman lazım" dedi ve gitti.

O gittikten sonra gardiyan bana; "Bir gün bizden biri senin eline

geçse ne yaparsın? İntikamını almak için sen de işkence yapar mısın?"

Hayda!..

Bütün alçakların can korkusuyla yaşadıklarını da üniversitenin o dersinde öğreniyorum: "Hayır ben işkence yapmayı kendime yakıştırmam."

Bu cevaptan sonra gardiyan soru sormayı bırakıp düşünceye daldı. Belki yaptıklarının muhasebesini yapıyordu kendince, kim bilir!

Kimliklerimiz yoktu. Her tarafta aramalar vardı. Kimliksiz olanlar derhal tutuklanıyordu. Bize birer tahliye kağıdı verip saldılar. Bu tahliye kağıtları geçici olarak en azından yol için kimlik görevi görecekti.

Ve çıktık. Yani tahliyemiz gerçekleşti.

Çıkmaya çıktık ama kör tavuk gibiyiz! Ne yapacağız, nereye gideceğiz soruları kafamda uçuşuyor. Üstümüz başımız kir ve pislik içinde. Aylardır yıkanmadığımız için çok pis kokuyoruz. Bu akşam vakti ne yapacağız, nereye gideceğiz? Otele gitsek bile bu pislikle kimse bizi kabul etmez.

Bizim köyden ve komşu köyden eskiden Diyarbakır'a gelip hamamlarda çalışanlar olurdu. Onlardan birilerini bulabilirim diye düşündüm. Çalıştıkları hamamları biliyordum. Birlikte tahliye olduğumuz Urfalı gençle bildiğim hamama gittik ve orada komşu köyden tanıdık birini buldum. O benim Diyarbakır 5 Nolu'da yattığımı biliyormuş. Beni görünce sarıldı, öptü. Çok çok sevindi. Hal hatırdan sonra, "Aç mısınız, susuz musunuz?" diye sordu.

"Hem açız hem de susuzuz. Ancak en acil olanı bir banyo yapmak."

Hemen çabuk tarafından bir şeyler bulup getirdi. Biz karnımızı doyurana kadar o hamamı yaktı. Normalde hamam sabaha karşı yakılır ve su ısıtılır. Ama o bizim için akşamdan yaktı.

"Güzel bir yıkanın. Size yatacak bir yer de ayarlayayım" dedi.

"Hayır bize yatacak yer lazım değil. Biz hamamda sabaha kadar yıkansak bile temizlenmeyiz. Hem yıkanır hem de yatarız, sen merak

etme" dedim.

Gerçekten de hamam sıcak. Bu kadar zamandan sonra yıkanmak! Hem de hamamda. Büyük lüks!

Koca hamamda ikimizden başka kimse yok. Yıkandıkça kir çıkıyor, kir çıktıkça rahatlıyoruz. Göbek taşına uzanmış hem terliyor hem uyuyoruz. Biraz uyku, biraz yıkanmak! Tekrar biraz uyku ve yine yıkanma. Terledikçe terliyoruz. Ben arkadaşının sırtını, o da benim sırtımı keseliyor. Sabaha kadar böyle devam etti. Bir rahatlama ki sormayın!

Ne büyük mutluluk!

Hamamdaki o göbek taşında yatmak çok hoş, ancak aklımız hep geride kalanlardaydı. İkide bir uyandığımızda hep geride kalanları konuşuyoruz. İçeride olup bitenlerle ilgili neler yapabiliriz diye konuşup durduk.

Aklım 'Kararsız'daydı. Kararsız diye isim takmıştık. Onu yine sorguya götürmüşlerdi. Bu üçüncü defaydı sorgulanıyordu. Her götürdüklerinde aylarca kalıyordu. İşkenceye artık alışmıştı. Her seferinde aylarca işkence gördüğü halde "ser verip sır vermeme" ilkesinden taviz vermiyordu. Bu defa öldürüleceğinden korkuyordum. Çıkınca, bir akrabamı hemen ailesine haber vermeye yolladım. Acele bir avukat tutup duruma müdahale etsinler diye. Kendisine 'Kararsız' derdik ama o kararlılığın abidesi olmuştu. Toplam 180 gün sorgulanmış ve sonuna kadar direnmişti. Ben tahliye olunca itirafçı olan birilerinin beyanlarından dolayı üç gün sonrasında hakkımda yeniden gözaltı kararı çıkarılmıştı.

5 Nolu Zindan Üniversitesinden Neler Öğrenmiştim?

Cezaevlerinde olmak kötüdür, zordur. Hele hele Diyarbakır 5 Nolu Cezaevi'nde olmak berbattır. Ancak bundan daha beteri var.

Nedir daha beteri?

Daha beteri esiri olduğumuz yanlış fikirlerdir. Bu da aklın ceza-

evidir. Tutuklular yönünden değil, askerler yönünden. Kimse milliyetini, dinini kendisi seçmez. O halde bağnazlığının akli tarafı nerdedir? O halde, bir kimse kendi milletinin ve dininin en iyisi olduğunu nasıl savunmaktadır ve bunda ne kadar haklı olabilir? Kimse bize hangi milletten olmak istediğimizi, hangi dine mensup olmak istediğimizi sormadı. Bunlar bizim seçimlerimiz değil. Bunları neden söylüyorum; Diyarbakır Cezaevi'nde işkence ve zulmün iki temel ideolojisi, propagandası vardı: Türklük ve Müslümanlık. Sözde bunlar en iyi, en yüce din ve millet adlarıydı.

Hapsedilmiş, hadım edilmiş aklın bir tezahürü buydu. Bir de işkencenin aklileştirilmesi vardı. Bu ülkede, bu cezaevinde karşılaştığımız sürüsüne bereket işkenceci, ciddi patalojik bir damara işaret ediyordu. Bu adamların işkenceyi bir görevin, bir iş görmenin ötesinde büyük bir zevkle yapmalarını nasıl açıklayabiliriz?

"Yüce Türk milletinin çıkarı ve selameti için!"

Gözaltına alınmış, tutuklanmış, mahkum olmuş herkes haindi! Türk milletinin istikbaline kastetmişti. Ben, o günlerde karşılaştığım -tabiri mazur görün- sürüyle salağın buna gerçekten inandığını fark ettim.

İşimiz zordu.

Ta başa dönmeliydik. Ama şurası kesin; Yüce Türk milletinin çıkarı gerekçesiyle yapılanlar, yine o milletin tarihindeki bir utanç sayfası olarak görülüyor bugün. Bir sicil lekesi, bir rezalet zamanıydı! O süzme salakların insan içine çıkarken, sorguda ve cezaevlerinde yaptıklarını kişisel tarihlerindeki kahramanlık olarak anlatabildiklerini, açıklıkla ortaya koyduklarını hiç sanmıyorum.

Diyarbakır Cezaevi'nde ekstra şiddeti çağıran en önemli faktörlerden biri, cezaevi idaresinin bir işkenceciye bırakılması -ki bunu masum bir yanlışlık olarak göremeyiz-; ikincisi de, tutukluların Kürt olmalarıydı. Kürtlüğü eritmek için vahşice uygulamalarla sürdürülen asimilasyon politikalarıydı. Bu asimilasyonu fikri temelde yapmalarının imkanı yoktu. Tutuklularla cezaevi yönetiminin kültürel düzeyleri, bilinçleri arasında uçurum vardı. Boşuna

süzme salaktılar demiyorum. Karşılarında gördükleri bilinç ve irade karşısında zora başvurdular. Türkiyeli devrimcilerin, solcularının doldurulduğu bütün diğer cezaevlerinde de aynı saldırılarla devrimcilerin direniş güçlerini kırmak, itibarsızlaştırmak, ezmek, korkutmak amaçlanıyordu ama Diyarbakır'da farklı bir boyut daha ekleniyordu: Kürtleri Türkleştirmek...

Kaba Türk milliyetçiliği ve islamist faşist yapılanma öyle fanatikleşmişti ki, Kürtçeyle Allahı çağırmak ve ibadet etmek bile yasaktı.

Uçak kaçıran hava korsanları da Diyarbakır 5. Nolu'ya getirilmişlerdi. Ayrı bir koğuşta tutuluyorlardı. Onlara solcu, komünist ve Kürtlere yapılan muamele gibi muamele yapılmıyordu. Onlara dayak ve işkence yoktu. Bütün ihtiyaçları fazlasıyla karşılanıyordu. Yaşı küçük olan tutuklular bu koğuşa veriliyordu. Korsanlar orada dini eğitim için öğretmenlik görevi yapıyorlardı. Amaç genç insanları sol ve komünist düşüncelerin etkisinden kurtarıp "dini bütün" yurttaşlar haline getirmekti. Baş cellat Esat ile islamist hava korsanlarının dostluğu ve kol kola dostça çalışmaları tesadüfü değildi.

Hiçbir insani değerden nasibini almayan bu zavallı işkencecilerin "tutsaklıkları" ve içinde bulundukları durum bizimkinden daha beterdi. Bize dayak atılıyor ve işkence yapılıyordu ama insandık. Bundan utanmıyorduk. Onlar ise dayak atıp işkence yapıyordu ama insanlıktan çıkmışlardı.

Tutsak var. Hapiste yatar.

Tutsak var. Cehaletinin koyu batağının içinde yatar.

"İnsanın en büyük düşmanı cehaletidir" diyenler haklıdır.

Eğitimsiz halk çocuklarını toplamış, asker, gardiyan yapmışlardı. Kafalarını Esat Oktay'ın dayanılmaz iğrençlikte, dayanılmaz kabalıkta laflarıyla doldurmuşlar, akıllarını çarpıtmışlar, tutukluların üstüne salarak, içlerindeki en zalimlerini seçmişlerdi. Orada yaptıklarıyla o zaman belki gurur duydular. Vatana millete hizmet ettiklerini düşündüler. Vatan, din ve millet düşmanlarını yola getirmekle Allahın yoluna da hizmet ettiklerini sandılar. Böyle bir

aklın esiri oldular. Bu da bir çeşit tutsaklıktır.

Onların içindeki en masum gardiyan Co'ydu. Esat Oktay'ın köpeğinin adıydı Co. Bütün gardiyanlar içinde en merhametli ve en vicdanlı olanıydı. Kendi başına bir şey yapmazdı. Emir verilince biraz incitirdi ama kimseyi parçalamazdı. Bazen havlardı ama küfür etmezdi. Küfrün ne olduğunu bilmiyordu. Küfür etmek tabiatına aykırıydı. Kimse Co'yu suçlayamaz. O bir köpekti! Ama şimdi Co'yla aynı familyaya soksak Co'ya ayıp ederdik.

Co'nun dışında kalan insan kılıklılara, gardiyanlara ne ad verebilirdik! Bu adamları hangi sınıfa sokabiliriz?

Eğer Esat Oktay'ın biyografisi resmi tarihi yazanlar tarafından yazılmış olsaydı kahraman ilan edilecekti. Belki de Diyarbakır'da heykeli dikilecekti. Tıpkı Dersim katliamını gerçekleştiren ordunun komutanı Abdullah Alpdoğan'ın Dersim ve ilçelerinde birçok mahalle ve caddeye isminin verilmesi gibi. Esat Oktay, komünist ve dinsizleri yola getirip müslüman eden, Türk olmayanları Türk yapan bir kahraman olarak tarihteki yerini alacaktı. O, kendisinin hep bu 'yüce' görevleri yerine getirdiğini zannediyordu. Bu sebeple 'görevini' zevk ve gururla icra ediyordu. Yaptıkları ona göre doğruydu. Böyle eğitilmişti. Kıbrıs'ta "Gavur Rumları" nasıl ıslah edip yola getirdiğini bir kahraman edasıyla anlatırdı.

Kenan Paşa(!)nın adı birçok okula, mahalle ve caddeye isim olarak konduruldu.

Peki ya insanlık bunu kabullendi mi?

İnsanlığı, bir kişi kendi kendisine yakıştırmıyorsa, ona zorla mı yakıştıracaksın? Kişinin özünde benliğinde yoksa ne beklenebilir ki!

Her toplum, çocuklarını, insanlarını kendisine yakışır şekilde eğitir. Kendisine benzetecek şekilde, şekillendirir. Olan da bu değil miydi!

Peki ya demokrasi, insan hakları, adalet, hak hukuk?

Belki bir gün!

Ya insanlık?

Kendi çocuğunu, kendi insanını, halkını ezen, işkencelerin en

acımasızından geçirip yok eden, buna ses çıkarmayan bir yapı, bir anlayış ve bir kişiliğe insan denilecekse, onu okuyucunun insanlığına, dinine, imanına, namus ve vicdanına bırakıyorum.

Her şeyin kaynağı sizsiniz.

Kendinizi tanıyın.

Kötü, iğrenç bildiğimiz, adından aşağılama kelimelerini türettiğimiz, ancak her sıkıştıkça kapısına koştuğumuz ve her seferinde de bizi reddetmeyip, kabul eden ve rahatlatan şu wc'ye ne demeli?

Tuvalete korkusuzca gir. Korkusuzca rahatla ve çık.

Ne kurban, ne niyaz ister.

Ne ibadet, ne yalvar yakar, ne de dua ister.

Gönlü zengin ve sevecendir.

İster sulu, ister kuru, ister sesli, ister sessiz, özgürce rahatla ve çık. Yalnız suyu çekmeyi unutma.

Şayet nankör değilsek, kadir kıymet biliyorsak, vicdan ve merhamet sahibi isek wc'ye ne demeli?

İnsanı bu kadar rahatlatan başka bir yer, mekân var mı?

Ön yargıları bir kenara bırakırsak Kutsal WC dememek için ne sebep olabilir ki?

Doğru bildiklerini sorgula.

Kendini tanı.

***

Otuz yıl aradan sonra aynı davadan ve aynı örgütten yargılandığımız bir grup arkadaşla bir araya geldik. Aynı davadan yargılanmıştık ama birçoğumuz birbirimizi tanımıyorduk bile. Bir araya gelmemizin sebebi tanışmak ve aradan geçen bunca zaman sonra 12 Eylül ve Diyarbakır 5 Nolu zindanının bizde bıraktığı etkileri görüp değerlendirmekti.

Dramatik ve nostaljik bir zihin tazeleme!

Bir araya gelen arkadaşların büyük bir kısmı, hâlâ depresyon içinde olduklarını, tedavilerinin devam ettiğini anlattı. Bir kısmı

işkence ve cezaevindeki uygulamaların yarattığı tahribatlar sonucu psikolojik tedaviler görmüş ve doktor raporlarıyla iş göremezlerdi. Yani sakat veya özürlü olarak çalışamaz duruma gelmişlerdi. 30 yıl aradan sonra Diyarbakır zindanının etkisi tüm belirtileriyle ürperti verecek şekilde orta yerde duruyordu.

Samimiyetin ve dostluğun derinden yaşandığı, özlemin, hüznün bizleri sarıp sarmaladığı bu sıcacık ortamımızda, bayan bir yoldaşımız, nasıl yakalandığını ve nasıl sorgulandığını ilk defa anlatmaya çalıştı, ancak başaramadı.

"Biz daha yeni evlenmiştik. İkimiz de yakalandığımızda birkaç gün yoğun bir şekilde işkence yaptılar. İşkenceyle konuşturamayacaklarım anladıklarında, bizi, biribirimize karşı silah olarak kullanmaya başladılar. İkimizi karşılıklı olarak soyup askıya aldılar. Jopu malum yerlerimiz....!!!" deyip başladı ağlamaya. Ve gerisini anlatamadı. Epey bir zaman sessizce bekledik belki konuşmasına devam eder diye.

Nafile, gerisi gelmedi.

Yedi İntihar Vakası

TKP/ML davasından yargılananlardan Ali Sarıbal cezaevinde işkenceyle öldürüldü. Mustafa Kaya, açlık grevlerinden sonra kendisini toparlayamayıp öldü. Cahide Karakaş, cezaevinde uğradığı işkence ve tecavüz sonucu bunalıma girdi. Tahliyeden sonra intihar etti. Uğradığı saldırıyı bir 'leke' olarak taşımaktan yoruldu bir gün. Siverekli'ydi. Ailesi, çevresi öyle görüyordu; namus anlayışı, töre gerekleri, yaşayan gelenekler öyle diyordu: Lekeli!

Burada kayda geçmesi açısından yararı olur diye söylüyorum: Bu cinayetin sorumlusu, Diyarbakır Cezaevi'nde "Astek" diye bilinen (sivilde ona "Apartman Sami" derlermiş!) bir aşağılık adamdır. Bu pislik muhtemelen bir koca, bir baba, bir oğul, bir dayı, bir amcadır. Yalnızca vicdan tarafında duran kamuoyunun değil, akrabalıkla

bulaştıklarının da bilmesi lazım: Bu adam, eğitimli bir işkenceci, aklını yitirmiş bir lümpen, o cezaevindeki kanın sorumlulardan biri olmanın ötesinde, ayrıca, cezaevinde kadın tutukluları gece yarıları koğuşlarından çıkarıp sarkıntılık etmekle, hatta bir veya birkaçına tecavüz etmekten sorumlu ve suçludur. Umuyorum, hayat bir şekilde yakasına yapışacaktır.

Bu cezaevinden çıktıktan sonra örgütlü mücadeleye devam eden Haydar Aslan, Cafer Cangöz, Aydın Hambayat katledildiler. Cezaevinde uzun zaman işkence görmüş, açlık grevlerine katılmış, direnmişlerdi. Bu vesileyle anıları önünde saygıyla eğiliyorum.

Mazlum Eren, Mehmet Karabulut cezaevinde kansere yakalandılar, çıktıktan kısa süre sonra vefat ettiler. Sefer Bilge, Haydar Söylemez, Ramazan Kılavuz, Hıdır Durmaz gördükleri işkenceler sonucu bunalıma girdiler. Çıktıktan sonra intihar ettiler.

Bu kitabı yazmayı bitirmiştim ki, yeni bir intihar haberiyle yeniden sarsıldım.

En son, intihar edenler kervanına Remzi Şanlıoğlu da katıldı.

Remzi Şanlıoğlu, benim de yargılandığım davadan yargılanıp, cezaevinden çıktıktan sonra intihar edenlerin yedincisidir. 16-17 yaşlarında daha çocuk denecek yaşta cezaevinde karşılaşmıştım. Cesur, fedakâr, paylaşımcı, yaşına göre oldukça olgun, neşe ve espri dolu cıvıl cıvıl bir gençti. Cuntacıların işkence ve zulmüne boyun eğmedi. Teslimiyeti değil direnişi seçenlerden biriydi.

Epeyce zaman aynı koğuş ve aynı hücreleri birlikte paylaştığım bu yiğit insanı tabutun içinde ziyaret ettim, gözlerinden öptüm. Hayatımda ilk defa bir ölüyü öpüyordum. Cenazesinde birkaç kelime konuşmak istedim. O kelimeler boğazımda düğümlenip kaldı. Konuşamadım.

Ne garip bir duygu!

Diyarbakır 5 Nolu cehenneminin korkunç tahribatı devam ediyor. Remzi'nin intiharı bunun kanıtıdır. Bu kitabı yazarken unuttuğum veya yeterince hatırlamadığım bazı olayları yanlışlık olmasın diye ona sorup onayını aldıktan sonra yazdım.

Kitabın yayımını erteledim. Umarım fazla geciktirmeden yayına veririm.

Remzi ile ilgili birkaç anıyı buraya aktarıyorum.

Cezaevinde kendi yoldaşlarımız arasında bir komünümüz vardı. Bütün para ve eşyalarımız, giyecek dahil, bu komünde toplanıyordu. Parası olan vardı, olmayan vardı. Ziyaretçisi gelen vardı, gelemeyeni vardı. Kiminin olanakları iyi, kiminin ise hiçbir şeyi yoktu. Hiç ziyaretçisi gelemeyen vardı. En çok sağlık sorunu olanlar da en yoksul olanlardı. Verem hastaları vardı içimizde. Bizim komünümüz örnek bir komündü. İmkanlar daha çok hastalar için kullanılıyordu. Onlara bakmayı ön plana almıştık. Verem olanlardan iyileşenler oldu. Remzi imkanı en iyi olan ve komüne en çok katkısı olanlardan biriydi. O çocuk denilecek yaşta yaptığı fedakârlıklardan zevk alırdı. Bu komün yaşantımız ve adil davranışlarımız tüm cezaevi tarafından takdirle karşılanırdı. Bizim komünde Kawa ve Halkın Kurtuluşu'ndan arkadaşlar da yer almaktan oldukça memnundu. Remzi de bu komün yaşantısı içinde örnek tavır sergileyenlerden biriydi. Kolektif yaşamı ve fedakârlığı içine sindirmiş, çocuk yaşta olgunlaşmış bir kişilik sergiliyordu.

Sevecen, esprili ve mukallitti. En kötü şartlarda moralini bozmazdı. Dayak ve işkenceyle, işkencecilerle dalga geçer umursamazdı. Bir gün hücrede on kişiyiz. Asker gardiyanlar gelip hücredekilere ismini çağırıp uzat elini deyip, demir parmaklıklar arasında uzanan ellere cop, demir ve ağaç sopalarla vuruyordu. Gardiyanlar çoğu zaman kimseyi tanımazdı. İsim sorarlar ve kim ben diye cevap veriyorsa onu dövüp giderlerdi. Dövdüğü kişinin gerçekte o kişi olup olmadığını bilmezlerdi. Bu da durumu iyi olmayanları koruma fırsatı verirdi. Onun yerine bir başkası elini uzatırdı. Benim ellerim çok kötü olmuştu. Bir gece yine gelip benim ismimi okuyup, ellerini uzat dediler. Ben daha yerimden kalkmadan Remzi hemen ellerini parmaklıklardan dışarı uzattı. İki gardiyan cop ve sopalarla adamakıllı bir dayak atıp gittiler. Oysaki aramızda en genç ve zayıf olanlardan biriydi. Bu durum beni sarsmıştı.

Remzi ile Tatlıcı ayrılmaz bir ikiliydi. Gardiyanlar tutuklulara kendi tarzları veya alışkın oldukları hitap tarzlarıyla çağırır veya öyle konuşurlardı. Örneğin, biri herkese "hıyar" diye seslenirdi. Biri, "Ulan yavşak", diğeri, "İbne", "Göt", "Yarak", "amcık" vs. gibi ne kadar aşağılayıcı laf varsa kullanırlardı. Remzi ile Tatlıcı, gardiyanlara birer isim takmışlardı. Zaten hiçbir gardiyanın gerçek ismini kimse bilmiyordu. Hangi gardiyan hangi kelimeyi çok kullanıyorduysa onun ismini o kelimeyle anıyordular. Gardiyanlardan "yavşak", "İbne", "Göt", "hıyar" vs denildi mi, hangi gardiyan olduğunu herkes bilirdi. Bizi aşağılamak veya hakaret etmek için kullandıkları yalama lafları onların adları haline getirmiştik. Remzi'nin aklıyla oldu bu.

Hayatta zorluklara karşı mücadele etme, çare bulma konularda ustaydı.

Remzi'ye bu son yaptığı yakışmadı.

İntihar ettiğinde başucunda duvara asılı şöyle bir not bırakmıştı:

"Beni tanıyan herkesi hayal kırıklığına uğrattığım için çok üzgünüm.
Ne iyi bir devrimci olabildim, ne iyi bir eş, ne de iyi bir baba.
Ama dostlarıma sadık olmaya özen gösterdim."

Geride bıraktığı not, bu kadar kısa ve netti.

Hayal kırıklığını bir kenara bırakırsak, geriye dört iyi kalıyor: Dostlara bağlılık, iyi bir devrimci, iyi bir eş, iyi bir baba!

Remzi'de bu eksiklik duygusu nasıl oluştu, bilemiyorum.

Zeki Kutan, Abbas Coşkun, Mehmet Akgönül, Faris Yıldız işkence ve kötü muamelelere uğradılar. Vefat etmelerinde bu kötü muamelelerin belirleyici rolü oldu. Bunlar çeşitli vesilelerle benim öğrendiklerim. Kaldı ki bu davadan yargılananların yüzde 80'nini tanımıyorum, çoğu kimseden haberim yok. Onun için akıbetlerini de bilmiyorum.

255 kişilik davadan kaç kişi birbirini tanıyordu acaba?

Bunların akıbetleri neydi?

Kaç kişi öldü?

Kaç kişi bunalıma girip intihar etti?

Kaç kişi cezaevinin yol açtığı hastalıklardan ötürü öldü?

Kaç kişi halen bunalımda, depresyonda, tedavi görmekte?

Daha doğrusu en iyisi soru şöyle sorulmalıdır: Acaba 5 Nolu'dan çıkıp da sağlığı yerinde olan var mı?

5 Nolu zindanında yaşanılanları anlatmak mümkün değil. Ben de anlatamam demiştim, kitabın başında. 30 yıl aradan sonra Avrupa ortamında tüm tedavilere rağmen arkadaşların üzerindeki yıkıcı etkileri devam ediyor.

Kadın tutuklulara yapılan tacizlerin neyini anlattım?

İçeride doğan çocukların, bu vahşet ortamını yaşayarak büyümelerinin etkisini ve onların üzerinde yarattığı korkunç tahribatın neyini anlatabildim ki?

Kıçına cop sokulan ve copun üzerindeki pisliği kendisine yalatılan tutukluların durumunu anlatabildim mi?

Ölenleri, sakat kalanları, delirenleri, (cezaevinde bir ara 10 civarında aklını yitirmiş tutuklu vardı!) bunalım geçirenleri, çeşitli bulaşıcı hastalıklara yakalananları, intihar edenlerin neyini anlatabildim ki?

Kendisini yakanları, açlık grevlerinde ölenlerin neyini anlatabildim ki?

Direnişleriyle kahramanlık destanları yaratanların neyini anlattım ki?

Cezaevinin o mahşeri zulüm ortamını anlatabildim tatminine beni hangi tarif ulaştırabilir, bilmiyorum.

Ben o sözcükleri bulamadan, o cümleleri kuramadan kitabın sonuna geldim.

Halen rüya görüyorum, gördüğüm rüyaların çoğu kâbustur. Bu kâbuslar hep Diyarbakır sıkıyönetim bölgesi sorgulamaları ve 5 Nolu zindanı ile ilgilidir. Bunların içinde de özellikle tuvaletle ilgili olanları çoktur. Her zaman tuvaletle ilgili pis, korkunç, bir o kadar da rahatsız edici iğrenç rüyalar yakamı bırakmıyor. Bu korkunç kâbus-

lardan dehşetle uyanır uyanmaz hemen tuvalete koşarım. Rahatlar ve huzurla çıkarım.

Bu durumu kime ne kadar anlatabilirim ki?

Bu da bendeki tahribatı olmalı. Tuvaletle ilgili zulmü, herhalde "insan olan altına edip üstünde yatmaz" gibi bir aile eğitimiyle karşılamış olmalıyım. Bu da benim esaretim, takıntım.

Dilimizden düşürmediğimiz Ahmet Arif'in *"33 Kurşun"* şiirinden bir kıta ile sözümü bağlıyorum:

"(.....)
Kirvem hallarımı aynı böyle yaz
Rivayet sanılır belki
Gül memeler değil,
Domdom kurşunu
Paramparça ağzımdaki...
(....)"

Diyarbakır 5 Nolu'da ölüm orucunda ölenler, kendilerini yakanlar ve öldürülenlerin büyük çoğunluğunu tanırdım. Hatta çoğunu cezaevi öncesinden tanırdım. 5 Nolu zindanında uğradıkları zulmü durdurmak için açlık grevine giden, ölüm orucuna yatan, işkenceleri protesto etmek için bedenlerini ateşe veren arkadaşlar vardı. Ölüm orucu direnişinin ve kendini yakarak direnişi zirveye çıkaranların tanığı değilim. Çünkü tahliye olmuştum. Ben burada bu destansı direnişlere girmedim. Onu bizzat yaşayanlara bıraktım.

Bir de işkenceyle hayatını kaybedenler... Ağır hastalıklara yakalanıp bakımsızlıktan kasten ölmelerine izin verilen onlarca arkadaşdan benim öğrenebildiklerim şunlardır:

Ali Sarıbal
Mazlum Doğan
Ferhat Kurtay
Eşref Anyık
Mahmut Zengin
Necmi Öner
Kemal Pir
Mehmet Hayri Durmuş
Selahattin Kunduz
Abdurrahman Çeçen
M. Ali Eraslan
Önder Demirok
Mehmet Emin Akpınar
Aziz Özbay
Orhan Keskin
Ali Çiçek
Akif Yılmaz
Bedii Tanıklıklar
Ali Erek
Aziz Büyükerkaç
Medet Özbadem
İbiş Uras
Ramazan Yayan
Cemal Kılıç
Kenan Çiftçi
Seyfettin Sak
Seyfettin Kurutar
Necmettin Büyükkaya
Remzi Aytürk
Cemal Arat
Yılmaz Demir
Suphi Çevirici
İsmet Karak
Hüseyin Yüce.

5 Nolu'da tutulup da felç, sakat ve hasta olarak çıkanların sayısı çoktur. Herkes sağlık açısından çok kötü koşullarda yıllarını geçirmiştir. Çıktıktan sonra ölen veya intihar edenlerin sayısı da oldukça fazladır. Psikolojik açıdan çok kimsenin sağlıklı çıkmadığı da tahmin edilebilir.

***

Babam 1938 Dersim katliamında yediği dayaktan ötürü sakatlanıp belinden ömrü boyunca çekti. Ben de 12 Eylül sürecinde gördüğüm işkenceler sonucu bel kayması geçirdim. Yıllardır bu ağrılar bana yoldaş oldu. Ölünceye kadar da beni terketmeyecek.

Dün babam, bugün ben.

Bilmiyorum, acaba daha kaç nesil böyle devam edecek?

Baskıya, inkâra, zulüme, işkenceye ve katliama karşı başkaldırmak, isyan etmek özgürlüğü besler, büyütür.

Bu gerçek!

Dünyanın neresinde baskı var da başkaldırı yok? Nerede zulüm var da mazlumun direnişi yok?

Diyarbakır zindanında da böyle oldu.

***

H. Hayri Aslan'ın 1982 ölüm orucunda yazdığı ve bana hediye olarak verdiği şiiri kendi yazdığı dipnotu ile birlikte buraya aldım.

*HÜCREM DEMİR YÜREK DEMİR**

H. Hayri Aslan

Şirindir de yarelerim can şirin
İşkencede tükeniyor günlerim
Yara bere kan içinden inlerim
Hücrem demir, yürek demir, can demir.

Diyarbekir ne devrandır bu devran
Zebanisi bol cehennem bu zindan
Kara zulüm kudurmuştur korkudan
Hücrem demir, yürek demir, can demir.

Kaldırın da şu zindanın üstünü
Kimi asmış kimi yakmış kendini
Kimi yatmış ölüme oy beni
Hücrem demir, yürek demir, can demir.

Gün ışımaz, ışık sızmaz hücreme
Yol bulunmaz haber edem yarenime yarime
Bir mezar mı bakıyorum çevreme
Hücrem demir, yürek demir, can demir.

Verem girmiş hepimizi kemirir
Zulüm bir yanda öfkem kında semirir
Cellat çekmiş hançerini çevirir
Hücrem demir, yürek demir, can demir.

Kardeşlerim yanıyordu ateşte
Ölüm orucunda ölür peş peşe
Alem sağır hele bakın şu işe
Hücrem demir, yürek demir can demir.

Neylersin bıra cellat neylersin
Hiç usanmaz zulüm cefa eylersin
Bizden kemlik döneklik mi beklersin
Hücrem demir, yürek demir, can demir.

Can kurbandır sakınır mı bu halktan
Gün bugündür dayan yürek can dayan
Hasret eder kavim kardeş şin şivan
Hücrem demir, yürek demir can demir.

(*) *Bu şiir, 1982'de katıldığım ve 31 gün sürdürdüğüm 14 Temmuz 1982 ölüm orucundan sonra konulduğumuz yerde Samsun sigarasının kağıdına yazıldı. Ölüm orucuna bizden önce girişen dostlarımdan Kemal Pir (7 Eylül), Mehmet Hayri Durmuş (12 Eylül), Akif Yılmaz (15 Eylül) ve Ali Çiçek (17 Eylül) yaşamını yitirmişti. Sonradan hiçbir zaman uygulanmayan anlaşmadan sonra ben, M. Karasu, M. Emin Keskin, Hamit Dalkılıç, Muzaffer Ayata, Mehmet Şener, Fuat Kav, özel işkence yeri olarak kullanılan "37. Koğuş" diye anılan tecridin dördüncü katına konulmuştuk.*

Kıştı, hastaneden yeni gelmişiz, daha iyileşmemişiz, tüy gibiyiz, birbirimize sokularak dayanabiliyoruz. Dört metrekarelik bir yerdeyiz. Tetikteyiz, nöbet tutuyoruz, nöbetleşe yatıyoruz, zaten yatmak için ne yatağımız ne de yerimiz var. Burası, ön taraftaki ortak boşluğun tabanında pislik sularından işkence havuzu bulunan bir yer, rezilce kokuyor, camları kırık, kaloriferleri yanmıyor, alt katında yeni getirilenlere ve "vukaat işleyenlere" işkence yapılıyor. Velhasıl öldürülmek için konulduğumuz bir yer.

Anlaşmayı uygulamıyorlar, yaşamını yitiren arkadaşlara verdiğimiz söz gereği yeniden, kapsamlı bir direniş için fırsat kolluyoruz. Bazen bize de dayak atmaya kalkıyorlar, fakat karşı koyuyoruz, izin vermiyoruz.

Bu ahvalde günler geçip giderken, kendi gece nöbetimde iki adım uzunluk 20 cm'lik genişlikteki yer yatağının boşluğunda küçük küçük adımlarla tempo tutarak şiiri biten sigara kağıtlarımızın üzerine yazdım. Aynı gece ezberledim de. Sabah arkadaşlara okudum. M. Emin Keskin'in çok hoşuna gitmişti, o bir kopyasını yazarak gittiği mahkemede gizlice kendi yoldaşlarına verdi.

3 Eylül 198'te yeniden direnişe geçtiğimizde şiirin başta sevgili yoldaşım Garabet Demirci olmak üzere çok sayıda tutsağın ezberlediğini anladım. O direnişte bir ajitasyon şiiri olarak kullanılmıştı ve o direnişte bütün cezaevi ilk kez topluca yumruk gibi ayağa kalkmıştı. Artı o direnişten sonra Diyarbakır Cezaevi'nde 'hiç bir şey eskisi gibi olmayacaktı.' Azgın işkenceci katiller kaçacak delik aramaya başladılar. Şiir ilk kez sevgili Garebet Demirci tarafından Yeni Demokrasi dergisinde yayımlandı. Küçük bazı hatalar oluşmuştu doğal olarak ve herkes öyle öğrendi gitti. Sonra Grup Munzur devrimci bir kampanya için hazırlanan "Hücre" albümüne alarak onurlandırdı. Böylece Diyarbakır 5 Nolu zindanının tarihine tanıklık eden bir türkü olarak kayda geçti. İçimden geldiği gibi yazdım, estetik kaygılar taşımayan bir şiirdir.

FERHENGE
KIRMANCKÎ-TIRKÎ
TÜRKÇE-KIRMANCKÎ
SÖZLÜK

◆

Kamber Akbalık

◆

El Yayınları
Dava Kitaplığı
288 sf.
15 TL

Yazıyla serüveni giderek gelişen Kırmancki dilinin söz varlığını içeren bu çalışmanın, sözlüğe kavuşturularak yayımlanması ayrı bir sevinç kaynağıdır.

Yazıyla kendini yeniden üreten dil, esasen yaşamın zenginliği ve akışıdır. Derelerden beslenen nehir sularının geçtiği yerlere bereket taşıması gibidir.

EL YAYINLARI

18 Mayıs Kitaplığı

Gerçekler Devrimcidir

- *Kırmızı Gül Buz İçinde* (dvd ekli) /Emrah Cilasun 20

Dava Kitaplığı

İnsan Değişir, Değiştirir

- *Kaypakkaya İle Birlikte -Anı 2*/Ali Taşyapan 15
- *Duvarın İki Yakası -Anı 3*/Ali Taşyapan 20
- *Eylül Ayazı -Anı 4*/Ali Taşyapan 10
- *Bıçak Sırtında*/Haz: Abdullah Çelik 12
- *Fehrenge Kırmancki-Tırki/Türkçe-Kırmancki Sözlük* Kamber Akbalık 15
- *Kutsal WC- Diyarbakır 5 Nolu Zindanı*/Kamber Akbalık 10

Yüz Fikir Kitaplığı

Düşünce ve Davranış Birbirinden Ayrılamaz

- Zincirin Halkası-Türkiye'nin Yarı Sömürgeleşme ve Yarı Feodalleşme Çıkmazı Vasfı Nadir Tekin 25
- *Parçalanmış Dünya-Günümüzde Emyeryalizm*/ Karam Khella 15
- *Emperyalizm ve Marksist Tarih Çözümlemesi*/Yusuf Köse 14
- *Sana 21. Yüzyıl Raporumu Sunuyorum*/Orhan İyiler 15
- *Osmanlı'dan Cumhuriyete Burjuvazinin Evrimi* Osman Tiftikçi 20
- *Kıvılcımlı Yazılar-Bilinmeyen Yönleriyle Dr. H. Kıvılcımlı Yoldaş* Sadık Göksu 20
- *Grundrisse İçin Analitik Notlar*/Müfit İşler 16
- *Umudun Adımları-Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçilerinin Örgütlü Tarihi* Veysi Ülgen 10
- *Küresel Sermaye ve Evrensel Değer Teorisi* Abdülkadir Yaşargün 10
- *Felsefe ve Bilim*/Abdülkadir Yaşargün 15
- *Çocuk Eğitiminde Ailenin Önemi*/ Mustafa Birgin 8

Bin Çiçek Kitaplığı

Aslolan Hayattır

- *Dersim Destanı*/Ozan Telli 5
- *Koçgiri Destanı*/Ozan Telli 5
- *Ararat Destanı*/Ozan Telli 5
- *Şahince*/Ozan Telli 5
- *Bizim Çeliğin Suyundan*/Ozan Telli 5
- *Ekmeğin Şarabın Tuzun Aşkına*/Ozan Telli 5
- *Komüncüler-Eskimemiş Şiirler*/Ozan Telli 5
- *Aşktan Umut Kesilmez*/Ozan Telli 5
- *Aşka Amin*/Ozan Telli 5
- *Ölümsemek*/Ozan Telli 5
- *Eşrefoğlu Al Haberi*/Muzaffer Oruçoğlu 5
- *Kırık Halka*/Veysi Ülgen 5
- *Çığ Düş'tü*/Veysi Ülgen 17
- *Sisli Bahar*/Raif Zor 20
- *Duvarlara İnat*/Cafer Solgun 12
- *İnat-1 Yeryüzü Mizahı* 6
- *Ve Dağ Esintisiyle Uyandık*/Hıdır Uludağ 5
- *Vicdan*/Veysi Ülgen 10
- *Gülazâre-Bitmeyen Yolculuk*/ Caner Canerik 15
- *İlk Adımlar* /Yaşar İldan 5
- *Çöl Tutulması*/Zeren Keziban Karaaslan 8

(.....)
Diyarbekir ne devrandır bu devran
Zebanisi bol cehennem bu zindan
Kara zulüm kudurmuştur korkudan
Hücrem demir, yürek demir, can demir.

Kaldırın da şu zindanın üstünü
Kimi asmış kimi yakmış kendini
Kimi yatmış ölüme oy beni
Hücrem demir, yürek demir, can demir.

Gün ışımaz, ışık sızmaz hücreme
Yol bulunmaz haber edem yarenime yarime
Bir mezar mı bakıyorum çevreme
Hücrem demir, yürek demir, can demir.

Verem girmiş hepimizi kemirir
Zulüm bir yanda öfkem kında semirir
Cellat çekmiş hançerini çevirir
Hücrem demir, yürek demir, can demir.

Kardeşlerim yanıyordu ateşte
Ölüm orucunda ölür peş peşe
Alem sağır hele bakın şu işe
Hücrem demir, yürek demir can demir.
(.....)

H. Hayri Aslan

9 789758 674468
10 TL
3247867
ANS